

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

לפני כב' השופטת איריס אילוטוביץ' סגל

מתנגדת: ש' א' ת.ז. 051190296
ע"י ב"כ עוה"ד מיקי שיפמן

נגד

מבקש: ד' ג' ש' ת.ז. 010089076
ע"י ב"כ עוה"ד בועז קראוס

פסק דין

"ואולי היא לא פיירטה

ואולי פשוט

היא בובה, מרינוטה

שמושכים אותה על חוט...."

(לאה גולדברג)

לפניי התנגדות לצו קיום צוואה של המנוחה, הגברת ל' ג' ז"ל (להלן - "המנוחה"), אשר נערכה כשבועיים לפני פטירתה כאשר היא במצב גופני ירוד ביותר, "מוזלמנית". המתנגדת טענה לפגם צורני בצוואה שנערכה על ידי הנוטריון, למעורבות המבקש בעריכת הצוואה והשפעה פסולה ובלתי הוגנת, בנסיבות בהן המנוחה לא יכלה להבחין בטיבה של צוואה. המבקש ניצל את חולשתה הפיזית והגופנית - מצב של "הזקן המוחלש". השפעה זו, כך נטען, הובילה את המנוחה, לערוך צוואה, אשר הלכה למעשה, לא שיקפה כלל את רצונה באותה העת - המנוחה היתה כ"בובה על חוט".

האם הצוואה משקפת את רצונה החופשי של המצווה? האם המנוחה ידעה להבחין בטיבה של צוואה? האם נפל פגם צורני בעריכת הצוואה? האם היתה מעורבות יתר של המבקש בעריכת הצוואה?

בשאלות אילו ועוד יש להכריע.

רקע

1. המבקש והמתנגדת, אח ואחות, ילדיה של המנוחה אשר נולדה ביום 24.2.1932. המנוחה הלכה לבית עולמה ביום 16.4.2017 כאשר היא כבת 85 שנה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

2. לצדדים שלפניי אחות נוספת, הגברת ז' ק' (להלן - "ז'" או "האחות") אשר בחרה שלא להצטרף כצד להליכים המשפטיים.
3. אביהם של הצדדים, בעלה של המנוחה, מר י' ג' ז"ל (להלן - "המנוח"), הלך לעולמו ביום 12.3.2002 מבלי שהותיר אחריו צוואה.
4. ביום 18.11.2015 הוגשה בקשה למתן צו ירושה אחר המנוח לבית הדין הרבני. במעמד הגשת הבקשה, חתמו כל האחים על תצהירי הסתלקות מחלקם בעיזבון המנוח לטובת המנוחה.
5. ביום 3.1.2016 ניתן צו ירושה לפיו המנוחה היא היורשת הבלעדית של המנוח.
6. בחודשים האחרונים לחייה מצבה הבריאותי של המנוחה התדרדר. המנוחה סבלה מתסמונת בולברית (פגיעה בגזע המוח) אשר נגרמה, ככל הנראה, כתוצאה מאירוע מוחי. מצבה הגופני היה ירוד ביותר, שקלה כ- 40 ק"ג, נרשמה ירידה קיצונית במשקלה עד כדי כך שנראתה כ"מוזלמנית" ואת מרבית זמנה בילתה במיטתה.
7. ביום 20.3.2017 נטען, כי המנוחה ערכה צוואה בכתב ידה (להלן - "הצוואה בכתב יד").
8. ביום 24.3.2017 נטען, כי המנוחה חתמה על מסמכי העברת דירתה במתנה למבקש.
9. ביום 29.3.2017 נטען, כי המנוחה ערכה צוואה אצל נוטריון במסגרתה ציוותה את כלל רכושה למבקש (להלן - "הצוואה הנוטריונית").
10. לצוואה בכתב יד ולצוואה הנוטריונית קדמה צוואה בעדים שנעשתה על ידי המנוחה ביום 27.9.2006 (להלן - "הצוואה משנת 2006").
11. ביום 9.5.2017 הגיש המבקש בקשה לצו קיום הצוואה הנוטריונית לרשם לענייני ירושה.
12. המתנגדת ואחותה טענו, כי לא ידעו דבר על אודות קיומן של אף אחת מהצוואות אותן ערכה המנוחה.
13. ביום 28.5.2017 הגישה המתנגדת התנגדותה לבקשה לקיום הצוואה הנוטריונית לרשם לענייני ירושה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

14. נוכח האמור ועל פי סעיף 67א(א)(1) לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן - "חוק הירושה")
הועברה הסמכות לדון בתובענה לבית המשפט לענייני משפחה ביום 11.9.2017.

העובדות הצריכות לעניין

15. נסיבות המקרה שלפניי סבוכות ומלאות בפיתולים. מעבר להיותן מורכבות ורגישות, מקרה זה מביא לקדמת הבמה את הצורך להתמודד עם הקושי הטמון בקיומם של פערי מידע מהותיים בין הצדדים להליך. בית המשפט נדרש לצאת למסע בזמן, במסגרתו לנסות ולהתחקות אחר אומד דעתה של המנוחה בסמוך למועד עריכת הצוואה, והענקת כלל רכושה למבקש תוך הדרת בנותיה מכל רכוש, ולנסות ללמוד מהם השיקולים והכוחות "שהניעו" אותה לפעול כאמור.

16. עם הגשת הבקשה לקיום הצוואה הנוטריונית על ידי המבקש, החלה המתנגדת להיחשף למסכת אירועים שלמה עליה לטענתה לא ידעה דבר. אירועים אלה, יפורטו להלן על פי סדר התרחשותם.

17. **הצוואה בעדים משנת 2006** - במסגרתה ציוותה המנוחה, כי המבקש יירש 60% מהרכוש בעוד שתי בנותיה תירשנה, כל אחת, 20% מהרכוש בלבד. בכל הנוגע לאופן חלוקת הרכוש, ציינה המנוחה כי המדובר בסיכום שנעשה עם בעלה המנוח עוד בהיותו בחיים, שעה שהמתנגדת והאחות זכו לתמיכה כספית משמעותית לצורך רכישת דירותיהן לעומת המבקש אשר קיבל סיוע מופחת. לשם הנוחות, להלן הפסקאות הרלוונטיות מתוך הצוואה משנת 2006:

<u>צוואה</u>	
הואיל	ואין אדם יודע יום פקודתו.
והואיל	וברצוני לערוך צוואה ולהביע בה את רצוני האחרון ואת הוראותי על מה שיעשה בנכסי לאחר אריכות ימי ושנותי.
לכן, אני הח"מ [REDACTED] מרחי [REDACTED] ק, תושבת ואזרחית ישראל, בהיותי בדעה צלולה, שפוייה ומיושבת עלי מכל הבחינות הדרושות על פי החוק ועל פי ההלכה, מצווה בזה ומביעה בזה ברצון חופשי בשפת ברורה ושלמה ברוח נכונה ובלי שום אונס או כפייה את רצוני האחרון כדלקמן:	

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

מצויים מחוצה לה בכל מדינה אחרת בעולם יחולקו באופן הבא : בני [REDACTED]
[REDACTED] יקבל 60% , בתי [REDACTED] תקבל 20% , בתי [REDACTED]
[REDACTED] תקבל 20% . ברצוני לבצע את החלוקה האמורה לעיל
עקב כך שסוכם בין בעלי המנוח [REDACTED] וביני עוד בחיינו של בעלי שמאחר
ששתי בנותיי קיבלו מאיתנו ההורים סיוע כספי לצורך רכישת דירותיהן שעלה
בצורה משמעותית ביותר על הסיוע הכספי שבני [REDACTED] קיבל מאיתנו אי
פעם עד היום.

18. **צוואה בכתב יד משנת 2017** - ביום 20.3.2017 כחודש ימים טרם פטירתה, נטען כי המנוחה ערכה צוואה בכתב יד במסגרתה ציוותה את כל רכושה למבקש תוך שהיא מדירה את בנותיה ומותירה לכל אחת מהן סך של 100 ₪ בלבד. לשם הנוחות, להלן העתק הצוואה בכתב היד :

20.3.17

צוואה

אני מתיישה ומצווה לכתוב
את הציוד שלי כפי שיש לי וכל הציוד שלי

לפי [REDACTED]
לכל אחת [REDACTED] 100 ₪
ולכל [REDACTED] 100 ₪

[REDACTED]

19. **הסכם מתנה מיום 24.3.2017** - ביום 24.3.2017 חתמה המנוחה על הסכם מתנה באמצעות עורך דין מכרמיאל. במסגרתו העניקה המנוחה את כלל זכויותיה בדירה לידי המבקש (להלן - "הסכם המתנה"). לשם הנוחות, אפנה לסעיף 2 מתוך הסכם המתנה :

"הנני מעניקה את כל זכויותי הנ"ל בדירה במתנה גמורה וללא כל תמורה ועל דעת כך שתהיה לי הזכות להתגורר בדירה על יום מותי ו/או להשתמש בכספי שכירות הדירה לצורך דיור חלופי אחר, ותהיה לי הזכות לרשום

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

הערת אזהרה ע"פ סעיף זה על הצורך בהסכמה, יובהר כי אני בכל מקרה
אחשב כדין דיירת מוגנת בדירה" [ההדגשות כאן ולהלן שלי - א' א' ס'].

20. **בדיקה גריאטרית מיום 24.3.2017** - ביום 24.3.2017 הגיע הגריאטר, ד"ר אפרים יאול, מנהל המחלקה לסיעוד מורכב בבית החולים הרצוג בירושלים (להלן - "הגריאטר"), לבית המנוחה לצורך ביצוע בדיקה רפואית לשם עריכת צוואה. הגריאטר הוזמן על ידי המבקש. הבדיקה נערכה כשעה וחצי ובסופה ניתנה חוות דעת לפיה המנוחה מבינה בטיבה של הצוואה. לצורך עריכת חוות הדעת, עמדו לרשותו של הרופא מכתב מטעם התזונאית שטיפלה במנוחה, סיכומים רפואיים מטעם רופא המשפחה ופענוח הדמית מוח של המנוחה מיום 19.2.2017.

21. **פגישה עם נוטריון במטרה לערוך צוואה** - ביום 28.3.2017 הגיע הנוטריון, מר י' ש' (להלן - "הנוטריון"), לפגישה בבית המנוחה לצורך עריכת צוואה. הפגישה נקבעה ביוזמת המבקש אשר אף נכח בבית המנוחה במועד הפגישה. הנוטריון קיבל לידי את הצוואה בכתב יד מיום 20.3.2017 את הסכם המתנה ואת חוות הדעת של הרופא מיום 24.3.2017. הצוואה משנת 2006 לא הוצגה לנוטריון. גם לא נמסר לו דבר על קיומה.

22. **הצוואה הנוטריונית** - יממה לאחר מכן, ביום 29.3.2017 התקיימה פגישה נוספת במשרדו של הנוטריון אליה הגיעה המנוחה בעזרת המבקש בעודה ישובה על כיסא גלגלים. באותה פגישה, נערכה הצוואה מושא ההליך שלפניי. **במסגרתה צווחה המנוחה כאמור את כלל רכושה למבקש תוך שהותירה לכל אחת מבנותיה סך של 100 ₪ בלבד.** בצוואה הנוטריונית, צוין שהמנוחה ובעלה המנוח סייעו זה מכבר לבנותיהם ברכישת דירות באופן נדיב ונכבד ביותר בעוד לבנם לא עזרו במאומה. עוד צוין, כי המבקש טיפל במנוחה במסירות אין קץ בעוד בנותיה לא הפגינו כלפיה יחס דומה.

23. לשם הנוחות, להלן הסעיפים הרלוונטיים מתוך הצוואה הנוטריונית :

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

בס"ד

היום: ב' ניסן התשע"ז

29.3.2017

צוואה

בהיות ואין אדם יודע עת פקודתו, והואיל וברצונו לערוך צוואה ולהביע את רצונו ואת הוראותיו כדת מה יעשה ברכושי שישאר אחרי אריכות ימינו ושנותינו ואשר יפורט בגוף צוואה זו להלן, לפיכך אני הח"מ, [REDACTED], בהיותי בדעה צלולה ומיושבת, בהכרה גמורה ובכשירות מלאה לצוות, להקנות ולהתחייב לפי כל הדרישות והבהינות הדרושות לפי דין התורה וכן לפי החוק האזרחי, הריני מצווה, מקנה ומתחייבת מתוך רצון חופשי ומלא ומשוחרר מכל לחץ, אונס או פיתוי כלשהו, את רכושי ונכסי כדלקמן:

אני מודיעה ומצהירה בזאת כי את הדירה כבר נתתי לבני בכורי [REDACTED] במתנה מחיים, וצוואה זו מתייחסת גם אליה אך ורק בתור חיזוק למתנה האמורה, וכן לכל מקרה בו המתנה לא תיגמר ברישום ע"ש בני בכורי האמור בעודי בחיים.

אני מבקשת בזאת להסביר כי הטעם לכך שאני מצווה את כל נכסי לבני בכורי [REDACTED], הוא בשל כך שבעלי המנוח ואני סייענו לבנותינו בעת נישואיהן ברכישת דירות באופן נדיב ונכבד ביותר, ואילו לבנו [REDACTED] לא נתנו מאומה בעת נישואיו, ולפיכך בעלי המנוח ואנכי קבלנו החלטה לפיה נוריש את רכושנו אך ורק לבנו הנ"ל.

טעם נוסף להחלטתי לצוות את כל נכסי לבני בכורי הנ"ל הינו בשל כך שבני הנ"ל טיפל ומטפל בי באופן נפלא ויוצא מן הכלל ומתמסר אלי באופן אוהב ונוגע ללב, ואילו מבנותי לא זכיתי ליחס כזה ואפילו לא ליחס דומה לכך. אמנם איני מתעלמת מהעזרה שניתנה לי מבנותי במהלך חיי ואני מודה להן על כך.

אני עושה צוואה זו בשיקול דעת חפשי מכל השפעה והגעתי להחלטה לעשות צוואתי זו על כל תוכנה לאחר שיקול דעת מעמיק המשקף את רצוני.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

להלן סיכום ביניים קצר של שלוש הצוואות, מועד עשייתן ותוכן הוראותיהן

צוואה בעדים מיום 27.9.2006	צוואה בכתב יד מיום 20.3.2017	צוואה נוטריונית מיום 29.3.2017	
20% מהרכוש לכל אחת מהבנות 60% מהרכוש למבקש	100 ₪ לכל אחת מהבנות וכל יתר הרכוש למבקש	100 ₪ לכל אחת מהבנות וכל יתר הרכוש למבקש	חלוקת הרכוש
"ברצוני לבצע את החלוקה האמורה לעיל עקב כך שסוכם בין בעלי המנוח [...] וביני עוד בחייו של בעלי שמאחר ששתי בנותיי קיבלו מאתנו ההורים סיוע כספי לצורך רכישת דירותיהן שעלה בצורה משמעותית ביותר על הסיוע הכספי שבני ג' ד' ש' קיבל מאתנו אי פעם עד היום".	"אני מורשה ומצווה לתת את הדירה שלי ברמת גן וכל הירושה לבני ד' ג' ולתת לביתי ש' 100 ₪ ולביתי ז' 100 ₪".	"[...] הטעם לכך שאני מצוואה את כל נכסי לבני בכורי ד' ש' ג', הוא בשל כך שבעלי ואני סייענו לבנותינו בעת נישואיהן בעת נישואיהן ברכישת דירות באופן נדיב ונכבד ביותר, ואילו לבנו ד' לא נתנו מאומה בעת נישואיו, ולפיכך בעלי המנוח ואנוכי קיבלנו החלטה לפיה נוריש את רכושנו אך ורק לבנו הנ"ל. טעם נוסף [...] הינו בשל כך שבני הנ"ל טיפל ומטפל בי באופן נפלא ויוצא מן הכללי ומתמסר אלי באופן אוהב ונוגע ללב, ואילו מבנותיי לא זכיתי ליחס כזה ואפילו לא ליחס דומה לכך. אמנם אני מתעלמת מהעזרה שניתנה לי מבנותיי במהלך חיי ואני מודה להן על כך".	הוראות הצוואה
<div>הסכם מתנה מיום 24.3.2017 במסגרתו העבירה המנוחה את זכויותיה בדירה המגורים לידי המבקש.</div>			

לשם הנוחות להלן סיכום מסכת האירועים מתוארכת:

- 27.9.2006 צוואה בעדים בה חלוקת הרכוש היא 60% למבקש ו-20% לכל אחת מהבנות.
- 20.3.2017 צוואה בכתב יד בה המבקש יורש את כלל הרכוש.
- 24.3.2017 חתימה על הסכם מתנה בגין העברת הזכויות בדירת המגורים לידי המבקש.
- 24.3.2017 בדיקת המנוחה על ידי רופא גריאטר מירושלים לצורך מתן חוות דעת בדבר כשירותה לערוך צוואה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

28.3.2017 פגישת המנוחה עם הנוטריון בביתה לצורך עריכת הצוואה.

29.3.2017 עריכת הצוואה נוטריונית במסגרתה ציוותה המנוחה את כלל רכושה למבקש.

16.4.2017 מועד פטירת המנוחה.

24. על פי הסכמת הצדדים מונו בתיק שני מומחים: מומחית להשוואת כתבי יד, הגברת איה שוחט, לצורך הכרעה בשאלה האם החתימות על גבי שלוש הצוואות הן אכן חתימותיה של המנוחה (להלן - "הגרפולוגית"). ומומחה רפואי, פרופ' שמואל פניג, על מנת שיבדוק האם המנוחה היתה כשירה לערוך צוואה והאם ידעה להבחין בטיבה של צוואה (להלן - "המומחה").

חוות הדעת הגרפולוגית

25. חוות הדעת של המומחית להשוואת כתבי יד התמקדה בשלוש השאלות הבאות:

- א. האם חתימת המצווה על גבי הצוואה מיום 27.9.2006 נחתמה על ידי המנוחה אם לא?
 - ב. האם חתימת המצווה על גבי הצוואה מיום 29.3.2017 נחתמה על ידי המנוחה אם לא?
 - ג. האם המסמך הנושא את הכותרת "צוואה" ואת התאריך 20.3.2017 נכתב ונחתם על ידי המנוחה אם לא?
26. לצורך הכנת חוות הדעת בחנה המומחית את הצוואות לפי הסדר הבא (תוך הגדרת כל צוואה בסימון באותיות):

צוואה א' - צוואה מקורית מודפסת משנת 2006 המכילה שני עמודים ועל גביה שתי חתימות הנטענות להיות חתימותיה של המנוחה.

לשם הנוחות להלן העתק סעיף 3 לחוות הדעת:

ערכתי ניתוח של תכונות הכתיבה בשתי חתימות 1א, 2א בצוואה, ובדוגמאות חתימה של המנוחה הגב' [REDACTED], והשווייתי ביניהן. מצאתי התאמה בכל תכונות הכתיבה כגון: קו הכתיבה; יחס הכתב לשורה המודפסת; שורת הכתיבה/יחסי גובה בין אותיות; גודל יחסי של אותיות; שיפוע יחסי של אותיות; התחלות כתיבה וסיומי קווים; מבנה אותיות.

ממצאי הגרפולוגית:

קיימת סבירות גבוהה ביותר לכך ששתי החתימות המופיעות על גבי הצוואה מיום 27.9.2006 הן אכן חתימותיה של המנוחה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

צוואה ב' - צוואה נוטריאית מודפסת מיום 29.3.2017 המכילה שני עמודים ואשר על גביה חתימה בראשי תיבות בתחתית העמוד הראשון וחתימה מלאה בעמוד השני.

לשם הנוחות להלן העתק סעיף 4 ג לחוות הדעת:

ג. לבדיקת החתימה בר"ת והחתימה המלאה בצוואה ב' היו בפני רק ארבע דוגמאות חתימה להשוואה ממרץ 2017, ושבע חתימות נוספות מהשנים 2015, 2016. בהשוואה שערכתי מצאתי התאמות בתכונות כתיבה מחד, ואי התאמות מאידך, בכמות שקולה פחות או יותר.

ממצאי הגרפולוגית:

בנתונים הקיימים לא ניתן לקבוע האם החתימה בראשי תיבות לרבות החתימה המלאה על גבי הצוואה מיום 29.3.2017 אכן נכתבו על ידי המנוחה או על ידי אדם אחר.

צוואה ג' - צוואה בכתב יד מיום 20.3.2017. מסמך מקורי שנכתב בכתב יד הנושא את הכותרת "צוואה" ובצדו השמאלי העליון מצוין תאריך.

לשם הנוחות להלן העתק מסעיפים 4א-ב ו-4 ד-ה לחוות הדעת:

א. בצוואה בכתב יד ג' רישום התאריך למעלה משמאל נעשה בדיו שונה משאר הרישומים במסמך, והם לא נכתבו ברצף אחד. לא ברור אם הכתוב בגוף המסמך נעשה בתאריך הרישום 20.3.17 ועל ידי אותו כותב.

ב. קיימת אפשרות שהחתימות בצוואה ב', והרישומים במסמך ג' (למעט התאריך) נכתבו על ידי אותו אדם.

ד. במסמך "צוואה" ג' כמות כתב רבה יחסית. ביקשתי לקבל דוגמאות בכתב יד מלא (לא חתימות בלבד) ממרץ 2017, כדי לעמוד על יכולת הכתיבה של המנוחה בתקופה זו. זאת, מאחר שמדובר היה באישה מבוגרת במצב בריאותי מורכב, שלמיטב הבנתי היה בהתדרדרות מתמשכת. דוגמאות כאלה לא הומצאו על ידי הצדדים, והבנתי שאין כאלו.

ה. בכתב היד במסמך "צוואה" ג' ישנן תופעות של רעד, מריחות דיו, תיקונים, כתב חלש ו"מרפרף" על הנייר לעומת כתב בוטח מעט יותר במקומות מסוימים. מצאתי מספר אי התאמות בין כתב היד במסמך לבין הדוגמאות של המנוחה שהיו ברשותי. בהיעדר דוגמאות כתב יד בכמות רבה יותר מחתימות בלבד ומהתקופה הסמוכה למרץ 2017, לא אוכל לקבוע אם ניתן לייחס אי התאמות אלה למצב בריאותה של המנוחה או לסיבה אחרת.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ממצאי הגרפולוגית:

בנתונים הקיימים ובהיעדר דוגמאות חתימה נוספות של המנוחה מחודש מרץ 2017 לא ניתן לקבוע, האם הצוואה, החתימה בראשי תיבות והחתימה המלאה על גבי הצוואה מיום 20.3.2020 אכן נכתבו או נחתמו על ידי המנוחה.

טבלת סיכום - מסקנות המומחית להשוואת כתבי יד			
צוואה בעדים מיום 27.9.2006	צוואה בכתב יד מיום 20.3.2017	צוואה נוטריונית מיום 29.3.2017	
קיימת סבירות גבוהה ביותר לכך ששתי החתימות על גבי הצוואה הן אכן חתימותיה של המנוחה	לא ניתן לקבוע האם החתימה בראשי תיבות והחתימה המלאה על גבי הצוואה מיום 20.3.2020 אכן נכתבו על ידי המנוחה אם לאו	לא ניתן לקבוע האם הצוואה, החתימה בראשי תיבות לרבות החתימה המלאה על גבי הצוואה מיום 29.3.2017 אכן נכתבה על ידי המנוחה אם לאו	מסקנת המומחית

27. **לסיכום** - במסגרת חוות הדעת צוין, כי קיימת אפשרות שהחתימות בצוואה הנוטריונית והרישומים בצוואה בכתב יד (למעט התאריך) נכתבו על ידי אותו אדם. אך כאמור, לא ידוע מי הוא אותו האדם, **ולא ניתן לייחס את הכתב למנוחה**. הצדדים קיבלו את הממצאים של המומחית ואף צד לא ביקש לחקור אותה על חוות הדעת. משכך ממצאי חוות הדעת מתקבלים ככתבם וכלשונם. **כאמור, חוות הדעת אינה עומדת בחלל ריק, אלא יש לקשור אליה גם את הצוואה הנוטריונית ועדותו של הנוטריון שערך אותה על כלל המשמעויות והנפקויות המשפטיות הנלוות לכך.**

חוות הדעת הפסיכיאטרית של פרופ' פניג - מומחה מטעם בית המשפט

28. **בכל הנוגע למצבה הגופני של המנוחה**, ציין פרופ' פניג כי בסמוך למועד עריכת הצוואה הייתה המנוחה במצב של רזון קיצוני, מוגבלת בתנועותיה, התקשתה להתנייד ונזקקה לעזרה בכל פעולות היומיום. המנוחה סבלה **"מחולשה גופנית קיצונית"** והייתה כ"**מוזלמנית**". המומחה העלה מספר שאלות, שעוררו ספקות בנוגע לרצון המנוחה, והאם אכן עריכת הצוואה היתה מרצונה החופשי ומיוזמתה זאת לנוכח מצבה המוחלש במועד עריכת הצוואה. המומחה ציין, כי היה על הרופא הגריאטר לנמק את חוות דעת, בפרט כאשר ישנה הדרה של מי מהיורשים הטבעיים או שינוי משמעותי מצוואות קודמות. לדידו, חוות הדעת חסרה. עם זאת חשוב להבין, שעובדות אילו לא נמסרו למומחה הגריאטר שבדק את המנוחה. לכך עוד אדרש בהמשך וארחיב.

בשל חשיבות הדברים, להלן העתק מעמוד 11 לחוות הדעת של המומחה:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

במקרה שלפנינו נבדקה המנוחה על ידי רופא גריאטר מספר ימים לפני עריכת הצוואה והוא קבע שהיא מבינה בסיבה של צוואה. חזקה על גריאטר שזו לחם חוקו שהוא בקיא במה צריך לבדוק ב"טיבה של צוואה" אך היה רצוי שאת מסקנתו הסופית ינמק. אין לי את פרטי הצוואה, אינני יודע מהו היקף הרבוב של המנוחה וכמה הצוואה מורכבת אך בעריכת צוואה של אדם בעודו בחיים הציפיה מהבודק היא שיבדוק את כל מרכיבי ה"טיבה של צוואה" ויפרט, כאשר בראש וראשונה במקרה שלפנינו, אם מדובר בהדרה של מי מהיורשים הטבעיים או בשנוי משמעותי מצוואה קודמת, שיפרט כיצד נימקה המנוחה את השנויים שהיא עורכת בצוואה, מה נימוקיה להדרת אחד היורשים או להעדרת של יורש אחר על פני היורש המודר. המסמך של הגריאטר משמעותי מאוד אך לקוני. אנו למדים ממנו שלמנוחה היו קשיים בהירון לטווח קצר (זכרה רק פריט אחד משלושת הפריטים שהוצגו לה אחרי מספר דקות) אך יחד עם זאת מידע משמעותי לגבי הבדיקה זכרה בסופה- כלומר שהבודק הוא רופא שבא לערוך לה בדיקה.

ליקויים קוגניטיביים אלה וכן בעיות התקשורת לא אמורים לסגוע בעשיית הצוואה במידה וחמנוחה אכן ביטאה את רצונותיה בצורה מובנת ובמידה ועורך הדין שבפניו חתמה על הצוואה וידא בסיום שהיא זוכרת על מה היא חתמה.

לאור חולשתה הקיצונית של המנוחה מועלית שאלה נוספת: עד כמה השנוי מצוואה קודמת- אם הייתה כזאת ו/או עריכת צוואה, אם לא הייתה צוואה קודמת חיו מרצונה החופשי של המנוחה ומיזמתה.

מהערכת התלות שנערכה לה אנו למדים שהמנוחה הייתה חלשה מאוד ונמנעה כמעט מכל פעילות. מאידך אנו למדים שידעה לבטא את רצונותיה, ואם לא עשתה זאת מילולית הרי עשתה זאת באמצעות הצפצפות שהיו ליד מיטתה. אנו למדים גם שהמנוחה הייתה מסוגלת לתקשר את רצונותיה.

שאלה נוספת שמועלית היא האם מצבה כפי שעלה מתוך הבדיקה שנערכה ב 24.03 תואם למצבה ב 29.03?

והתשובה היא שאין לי תעוד שמצביע על אפשרות אחרת. בין 24.03 לזמן עריכת הצוואה יש רק בדיקה אחת של כירורג שמתייחסת למגבלות הנוירולוגיות. אחרי עריכת הצוואה בדיקת התלות וכן בדיקות אחדות מצביעות על שיפור תקין והתמצאות, למרות חולשה גופנית קיצונית.

29. בכל הנוגע למצבה הנפשי והלך רוחה של המנוחה - לא נמצא כל תיעוד שבו היה כדי להצביע על כך שהייתה במצב דכאוני או פרנואידי כלשהו. עוד צוין, כי מצב של רעב מתמשך בשילוב עם חולשה גופנית עלול אמנם להשפיע על כוח הרצון, יכולת הריכוז והחשיבה, אולם בהיעדר כל תיעוד רפואי אשר יתמוך בכך שהשפעות אלו הגיעו למצב של פגיעה בכשרותה של המנוחה - לא ניתן היה לגבש מסקנות מוצקות בעניין. על כן, ושעה שלא הוכח שהמנוחה סבלה ממחלה גופנית נסתרת כלשהי, ובשים לב לכך שתפקודה הקוגניטיבי היה "שמור יחסית" - הרי שאין בנמצא כל מידע מכריע שבו יהיה כדי להטות את הכף לעבר קביעה בדבר חוסר כשירות. פרופ' פניג סיים חוות דעתו בציינו כך: "[...] להערכתי מבחינה מקצועית האפשרות שהמנוחה הייתה כשירה לערוך צוואה סבירה יותר מאשר האפשרות שהייתה בלתי כשירה".

לשם הנוחות להלן העתק מהקטע הרלוונטי מעמוד 12 לחוות הדעת :

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

מבחינת מצבה הנפשי והלך הרוח שלה הרי אין לי תעוד שיצביע שהייתה במצב דיכאוני או במצב פרנאיד-י- שני מצבים שעלולים להשפיע על שיקול הדעת.
רעב עם חולשה גופנית יכול להשפיע על כוח הרצון, יכולת הריכוז והחשיבה, אך אין לי תעוד רפואי שיתמוך שהשפעות אלו הגיעו למצב שפגע בכשירותה.
לגבי המצבים הרפואיים- אין עדות שהמנוחה סבלה ממחלה גופנית שלא צוינה. אמנם הרופא הגריאטר העלה אפשרות שחולשתה ובעיות הבליעה והדיבור קשורים למיאסטניה גרביס אולם זו נשארה כהשערה בלבד, וגם כך אין במחלה זו כדי להשפיע על התפקוד הקוגניטיבי. מיאסטניה גרביס היא מחלת עצב-שריר ומתייחסת לפריפריה של הגוף ולא לתפקוד מערכת העצבים המרכזית.
הפגיעה הכוללת בגרעיני העצבים איננה מתבטאת גם בפגיעה קוגניטיבית.
במסגרת המגבלות של חוות דעת מסוג זה, כפי שצוינו בהתחלת הדיון, ובעיקר בגלל המצב הגופני הקיצוני של המנוחה, יש צורך לעשות שיקול של כל המרכיבים שציינתי לעיל. יחד עם זאת, א.
מביון שאין לי מידע סותר ב. שהתפקוד הקוגניטיבי של המנוחה היה שמור יחסית וג. שהייתה בדיקה קרובה בזמן ספציפית לנושא כשירות לצוואה- הרי שעם כל ההשגות שהעליתי ושעליהם צריך לתת תשובה, הרי שאין לי מידע מכריע שיטה את הכף לכיוון של אי-כשירות, ובמצב דברים זה הרי המצוה נחשב לכשר להבנות.

אך האם בכך די? ומה בנוגע לרצון המנוחה? האם יכלה להתנגד ולהביע את רצונה באותה העת? – איזו משקל יש ליתן למצבה הגופני וחולשתה הפיסית הקיצונית בה היתה שרויה באותה העת, "מוזלמנית", כאשר היתה בשלהי חייה, וכשבועיים לאחר מכן הלכה לבית עולמה?

עדויות של המומחה פרופ' פניג בבית המשפט מיום 19.12.2019

30. מעדותו של פרופ' פניג ניתן ללמוד, כי המנוחה היתה במצב מורכב ביותר, נוחה להשפעה, ובכמעט בעלת חוסר יכולת להתנגד בשל מצבה הרפואי. נראה כי המנוחה היתה במצב קוגניטיבי תקין אך קיים ספק כי היתה כשירה לחתום על צוואה. אפנה בעניין זה לעדותו של פרופ' פניג המדברים בעד עצמם עמ' 4 שו' 19-7 ועמ' 5 שו' 11-1:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

7	פרופסור פניג לאחר שהוזהר כדין
8	משיב לשאלות ב"כ המתנגדות:
9	ש. ציינת בחוות הדעת שזאת חוות דעת רטרופקטיבית שיש לה מגבלות ומסקנות עקיפות
10	בלבד, אני יכול להסיק מזה שזה לא אמת מוחלטת?
11	ת. בהחלט.
12	ש. האם נכון לומר שיש סיכוי המנוחה לא הייתה כשירה לחתום?
13	ת. כן.
14	
15	שאלת בית המשפט: איך זה מתכתב עם מה שכתבת במסקנה בעמוד 12?
16	ת. שאל אותי עו"ד האם קיימות אפשרות שהיא לא הייתה כשירה, אני אומר כן, היא פחות
17	סבירה מזה שהיא כן הייתה כשירה, במקרה הזה לא בגלל התפקוד הקוגניטיבי אלא בגלל
18	הרעב וחוסר יכולת לבטא בצורה ברורה ולתת קומוניקציית הנימוקים שלה, אנחנו מציבים
19	רף לגבי כשירות אז ידיעת טיבעה של צוואה אני מניח שהיא הייתה תקינה, ידיעתה את
1	היורשים שלה הייתה תקינה אבל פה נכנס הקטע שאנחנו דורשים רמה יותר גבוהה האם היא
2	הייתה יכולה לנמק והיה אפשר להבין את הנימוקים שלה למה היא מעדיפה צד אחד על פני
3	צד אחר, פה שזה רמה יותר גבוהה, אני בספק עד כמה הייתה תקשורת איתה ולכן כתבתי
4	בשאלות ההברה, הרי בדרך כלל אני מבין משפטית שחובת ההוכחה היא על אלה שסותרים
5	את הצוואה. במקרה הזה, ואני לא מתערב בשיקול בית המשפט, צריך להראות שהיא אפשר
6	לתקשר איתה בצורה ברורה והיא יכולה להביע את רצונה ואת נימוקיה לשינוי הזה. אני לא
7	יודע מה השינוי אבל אני מבין שזה שינוי דרמטי שהיא עושה שבועיים לפני מותה ככה שפה
8	יש כמה תנאים שאני מתאר לעצמי שהם יתקיימו בזמן עריכת הצוואה אבל אני חושב שהיא
9	צריך להציב את זה לפני בית המשפט, לכן אני חושב שזה מעל 50% אבל לא הרבה מעל.
10	קוגניטיבית היא שמורה, אבל בגלל רעב. הספיץ' תרפיסטיית כותבת שהיא לא בדיכאון, אני
11	יכול למצוא את זה בכתובים.

ובהמשך בעמ' 5 שו' 18-21 המומחה התייחס למצב של "הזקן המוחלש", מצב שבו מצוי המצווה שבשל חולשתו הוא אינו יכול להתנגד, ודווקא במקרה כזה התפקיד של בית המשפט גדול יותר – לכך יש נפקות:

18	ש. היכולת של אותו אדם תהיה להשפיע עליו גדולה?
19	ת. גדולה הרבה יותר ממצבים שהוא היה בריא וכוחותיו הגופניים היו איתו, זה מה שקוראים
20	"הזקן המוחלש" זה עדיין לא הזקן הדמנטי, פה התפקיד שלי הופך להיות מינורי ושל בית
21	המשפט יותר גדול.

כן ראו דבריו של פרופ' פניג שהסביר, כי המנוחה היתה במצב של ירידה, שהלך והחמיר, וכי במועד עריכת הצוואה מנוחה היתה במצב קליני חמור, ראו דברי המומחה בעמ' 6 שו' 18-21:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

18	ש. האם במצב של המנוחה ה 5 ימים זה משהו שהוא קריטי לשוני בהתנהלות?
19	ת. בשונה ממצבי דילושן ששם המצבים מאוד משתנים במהירות, זה פגיעה במצב הכרה,
20	הקשר. שם הדברים הם מאוד משתנים פלוקאטיבים. פה יש לנו מצב שהוא מצב של ירידה,
21	אין ספק, שהוא הולך ומחמיר.
22	
23	ש. האם נכון לומר שהמצב הקליני שלה היה חמור כבר אז?
24	ת. כן. הוא היה חמור כבר במועד הבדיקה.

מעדותו של פרופ' פניג עלה, כי המנוחה הבינה בטיבה של צוואה, אבל די בטוח שהמנוחה באופן אקטיבי לא הלכה ויזמה את עריכת הפעולות המשפטיות שמיוחסות לה, לרבות עריכת הצוואה. לכן יש לנסות ולהתחקות ולהבין מה היה רצונה. ראו דבריו בעמ' 8 שו' 11-20:

11	שאלת בית המשפט: על פניו מבחינה קוגניטיבית האינדיקציות הן כאלה ואחרות, השאלה היא
12	כמה באמת במצב הזה שהיא נמצאת, די בטוח שהיא באופן אקטיבי לא הלכה ויזמה את
13	עריכת הצוואה או מתנה או כל דבר אחר שהיה בסיפור הזה, אלא מישהו הפעיל אותה,
14	השאלה כמה זה היה הרצון שלה וכמה בן אדם במצב כזה, זאת אומרת האם הרצון שלה
15	היה רצון חופשי לעשות את אותו מעשה? גם האקט הפסיבי הזה זה גם רצונו של אדם,
16	זאת אומרת שהוא לא מתנגד? זה עדיין לא אומר שהפעולה אינה כשירה.
17	ת. אני יכול לעזור לך עד גבול מסויים, אני רוצה להביא את נתונים, בגלל כל המצב שלה אנחנו
18	מגיעים ל 50 פלוס מינוס, אני פועל לגבי החלק הקוגניטיבי בצורה הפוכה, בצורה שככה אני
19	מבין את ההנחיות, האם מצאתי עדויות שיש ירידה כזאת שהיא איננה מבינה בטיבה של
20	צוואה ואני חושב שהיא הבינה.

31. עם זאת, **כוח הרצייה של המנוחה היה פגום**. פרופ' פניג טען, כי המנוחה היתה צריכה ברחל ביתך הקטנה להסביר ולפרט מדוע היא החליטה להדיר את שתי בנותיה מהצוואה. צריך היה להיות **שינוי דרמטי** בהתנהגות של שתי הבנות המודרות כלפי המנוחה במהלך התקופה הסמוכה לעריכת הצוואה. דבר שכמובן לא היה. לחסרים שבחוות הדעת של הגריאטר, ד"ר יאול, התייחס פרופ' פניג שוב ושוב בעדותו, ושהיה מצופה לראותם במסגרת חוות דעתו לנוכח ההדרה. אפנה בעניין לעדות פרופ' פניג בעמ' 9 שו' 1-15 וכך גם בעמ' 10 שו' 17-27 וכן לשם הנוחות להלן העתק מדבריו מעמ' 9 שו' 12-15:

12	בהוכחה ששום דבר לא השתנה, ביקורי הילדות, הדאגה שלהם וכיו ופתאום יש את ההיפוך
13	הזה, אלא אם נודע לה ש 2 הבנות מתנהגות בפריצות או משהו, אני לא יודע, אישה דתייה,
14	התסריטים יכולים להיות, היא לא פרנואידית ולא דיכאונית מבחינה קלינית ותפקודה
15	סביר, וכוח הרצייה שלה הוא פגום.

32. פרופ' פניג העיד, כי על פי המסמכים שהיו בידיו המנוחה היתה בסמוך למועד עריכת הצוואה והסכם המתנה **מבולבלת וסבלה מבעיית זיכרון**. אפנה לעמ' 9 שו' 26-27:
14 מתוך 69

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

26	ש. האם המשפחה טענה שהיא מבולבלת וסבלה מבעיות זיכרון?
27	ת. כן המשפחה טענה.

33. פרופ' פניג העיד על מצב ה"מוזלמן" עמ' 11 שו' 1-3 – "מצב בו האדם מאבד את הרצון לחיות, "הם כבר מתים מהלכים"... יש את הנקודה שלבן אדם כבר לא איכפת יותר". ראו עמ' 10 שו' 31-33 :

31	לגבי עניין הרעב, האם רעב גורם לירידה בריכוז ובכושר השיפוט?
32	ת. בהחלט. יש לנו תיעוד וספרות על זה מוזל מני, מתארים את זה יפה בספרות, שיש שלב
33	שהאנשים הסובבים אומרים עכשיו הוא מוזל מן, אומנם ירד כבר במשקל אבל גם איבד את

ובהמשך בעמ' 11 שו' 1-3 :

1	הרצון לחיות, משהו משתנה בעיניים, הם כבר מתים מהלכים. אז יש משהו ברעב, הם היו
2	רעבים גם קודם אבל יש את הנקודה שלבן אדם כבר לא איכפת יותר. האם הגיעה למצב
3	הזה אני לא יודע. אני נאחז בדברים המאוד פורמליים ולא מצאתי.

ובעמ' 13 שו' 27-33 חוזר ומציין, כי חוות הדעת של הגריאטר היתה חסרה. נעלם ממנה הסבר על הרצייה של הנימוקים וסוגיית ההדרה, זאת בשל מורכבות המקרה :

27	ש. לאור החוות דעת שלך ולאור מה שהיא עשתה והבדיקות שסקרת אתה יכול לאשר שהיא
28	הבינה שהיא עורכת צוואה, יכלה להביע את רצונה?
29	ת. כן אני כתבתי שהיא מבינה את טיבה של צוואה, החלק שחסר זה להבין את הרף ואת
30	הרצייה וגם לגבי הנושא של הנימוקים, למה היא נותנת לזה יותר ולמה לבנות פחות או
31	בכלל לא, זה הייתי מצפה שהגריאטר יכתוב וגם הקומוניקציה איתה כי הסיטואציה
32	באמת יותר מורכבת.
33	

34. **לסיכום חוות הדעת ועדותו של פרופ' פניג** ניתן ללמוד, כי דעתו לא היתה נוחה בנוגע לנסיבות עריכת הצוואה ועסקת המתנה, שערכה המנוחה בסמוך למועד פטירתה. קיים ספק בנוגע לרצייה וליכולת של המנוחה באותה העת להתנגד לרצון של המבקש. נראה כי כוח הרצייה של המנוחה היה פגום, ישנה התרשמות שניתן היה להשפיע עליה בקלות לנוכח מצבה הגופני ה"מוזלמני". נראה כי במצב כזה הנטל מתהפך ועל המבקש היה להוכיח את רצונה של המנוחה בכל הפעולות המשפטיות שנעשו על ידה בסמוך לפטירתה. נראה כי במקרה הזה יש ליתן את הדעת ל"חזקת ניצול הקשיש" ולסוגיית "הזקן המוחלש". המנוחה היתה משל **לבונה על חוט**, ממש כך כאשר המבקש הוליד אותה לאן שרצה תוך התעלמות מוחלטת ממצבה הגופני התשוש. המנוחה בימים בהם היא מתנדדת בין חיים למוות, לפתע פתאום, אצה לה הדרך והיא עורכת עסקאות

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

מורכבות של עריכת עסקת מתנה ועורכת צוואות ומתנהלת עם מספר עורכי דין ומומחה. דברים אילו מעוררים תהיה, זאת לנוכח מצבה הרפואי, המעורר ספק רב אם אכן אילו היו פעולות יזומות של המנוחה. לכך עוד אשוב ואדרש בהמשך.

טענות הצדדים בתמצית

טענות המתנגדת

35. **מערכת היחסים בין המנוחה למבקש** - המבקש היה "המוציא והמביא" בכל ענייניה הכלכליים של המנוחה, החזיק תחת ידיו ובשליטתו את כל כספה. המבקש חי על חשבון המנוחה במשך שנים, ועשה שימוש חופשי בכספיה. בד בבד, פעל המבקש להרחקת המתנגדת ואחותה מהמנוחה ולמידורן מכל מידע והתפתחות משמעותית בחיי המנוחה. המנוחה פיתחה במבקש תלות מוחלטת הן במישור הגופני והן במישור הנפשי.

36. **מצבה הרפואי של המנוחה** - מספר חודשים בטרם פטירתה, התדרדר מצבה הבריאותי של המנוחה בצורה משמעותית. **משקלה של המנוחה צנח לכדי 40 ק"ג**, היא סבלה מקשיים בדיבור, בשמיעה ובבליעה, הייתה מרותקת למיטתה ונזקקה לסיוע בכל פעולות היומיום. המבקש ניצל את קרבתו הפיזית למנוחה ואת מצבה הבריאותי, הגופני והמנטלי הירוד לטובתו האישית באופן פסול ובלתי הוגן.

37. **הצוואה משנת 2006** - המתנגדת סבורה, כי יש בצוואה משנת 2006 כדי ללמד על דרכיו של המבקש. המבקש ניצל את אירוע השוד הטראומטי לו הייתה המנוחה קורבן על מנת לשכנעה לעבור ולהתגורר בסמוך אליו בעיר בני ברק. נסיבות אלה, היוו קרקע פורייה ליישום תכניתו של המבקש להשתלט על המנוחה ולגרום למנוחה לנשל את בנותיה מכל חלק ברכושה.

38. **הליך ההסתלקות מירושת האב המנוח** - המבקש היה זה שמשך בחוטים ושכנע את המתנגדת ואחותו, לפתוח תיק בבית הדין הרבני בבקשה למתן צו ירושה אחר אביהן המנוח, ולהסתלק מירושת אביהן המנוח לטובת אימן המנוחה. כך למעשה, הועברו על שם המנוחה כלל הזכויות בדירה, דבר שאפשר למבקש בהמשך, לטעון לזכות בכלל הרכוש מכוח הצוואה הנוטריונית שהגיש לקיום.

39. **מערכת היחסים של המתנגדת והמנוחה** - המתנגדת מתארת את יחסיה עם המנוחה כיחסים חמים אשר היו מושתתים על כבוד ואהבה הדדית. המתנגדת נהגה לבקר את המנוחה מספר פעמים בשבוע. מידי סוף שבוע, נהגה המנוחה להתארח בבית המתנגדת ובעלה, מר ט. א. (להלן - "מר ט"). המתנגדת הקפידה ללוות את המנוחה לבדיקות רפואיות ולביקורים בבתי החולים, הסיעה אותה לאירועים שונים וערכה עבורה קניות לבית.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

40. הוראות הצוואה הנוטריונית הן מעשי ידיו של המבקש בלבד, ולא נכתבו על ידי המנוחה. המנוחה כבר באותה העת היתה במצב בריאותי ירוד מאוד ולא יכלה להתנגד. חיזוק לכך, עולה אף מתוך עיון והשוואה בין הנימוק אותו העלתה המנוחה לנישול הבנות במסגרת הצוואה משנת 2006 לבין הנימוק אותו ציינה במסגרת הצוואה הנוטריונית. **בצוואה משנת 2006** נימקה המנוחה את בחירתה להדיר את בנותיה מצוואתה לנוכח סיכום שהיה לה עם בעלה המנוח: **"ברצוני לבצע את החלוקה האמורה לעיל עקב כך שסוכם בין בעלי המנוח ג' נ' י' וביני עוד בחייו של בעלי שמאחר ששתי בנותיי קיבלו מאיתנו ההורים סיוע כספי לצורך רכישת דירותיהן שעלה בצורה משמעותית ביותר על הסיוע הכספי שבני ג' ד' ש' קיבל מאיתנו אי פעם עד היום"**.

41. **בצוואתה הנוטריונית** סיפקה המנוחה הסבר נוסף לבחירתה להדיר את בנותיה: **"טעם נוסף להחלטתי לצוות את כל נכסי לבני בכורי הנ"ל הינו בשל כך שבני הנ"ל טיפל ומטפל בי באופן נפלא ויוצא מן הכלל ומתמסר אלי באופן אוהב ונוגע ללב, ואילו מבנותי לא זכיתי ליחס כזה ואפילו לא ליחס דומה לכך. אמנם אני מתעלמת מהעזרה שניתנה לי מבנותי במהלך חיי ואני מודה להן על כך"**. ביחס לכך, המתנגדת טענה, כי אין כל אפשרות לפיה רצונם של ההורים המנוחים היה לנשל אותה ואת אחותה, ולהוריש את כל רכושם למשיב. לו זה היה רצון המנוחים, הרי שאביהן המנוח היה עורך צוואה בהתאם, דבר שכמובן לא נעשה. בחייהם, הקפידו המנוחים על יחסי שוויון ושלווה בין האחים ולא היו מדירים מי מילדיהם מחלקם בירושה. הצוואה הנוטריונית נוגדת את הצהרות המנוחה לאורך השנים בפני קרובי משפחתה, לפיהן רצונה הוא להותיר את רכושה לכל ילדיה באופן שווה. המנוחה אף ביקשה מילדיה במפורש שלא ימכרו את דירת המגורים ברמת גן היות שהיא מיועדת לפרויקט "פינוי בינוי".

42. כך למשל, הטענה לפיה המתנגדת ואחותה קיבלו דירות בעוד המבקש לא קיבל דבר איננה נכונה ומהווה עיוות של המציאות.

43. **בנוגע לצוואה בכתב יד ממרץ 2017** - טענה המתנגדת, כי היא מכירה את כתב היד של אימה המנוחה וסבורה, כי הצוואה בכתב מיום 20.3.2017 לא נכתבה בכתב ידה. תימוכין לכך ניתן לראות בממצאי חוות הדעת של הגרפולוגית.

44. **בנוגע לצוואה הנוטריונית ממרץ 2017** - לנוכח מצבה הבריאותי הירוד, לא היה בכוחה של המנוחה להתנגד לכך ולפעול על פי רצונה האמתי. המדובר ברצון המבקש בלבד אשר הוא זה **שמשיך בחוטים** וטווה את כל העסקאות המשפטיות אותן ערכה המנוחה במועדים הסמוכים לפטירתה.

טענות המבקש

45. **בנוגע לצוואה משנת 2006** - צוואת המנוחה משנת 2006 נועדה להאיר את הזרקור על רצונה האמתי של המנוחה, ולפיו יש ליתן עדיפות משמעותית למבקש על פני אחיותיו בכל הנוגע

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

לאופן חלוקת הרכוש, מתוך הבנה כי המתנגדת ואחותה כבר קיבלו מספיק במהלך השנים, בעוד המבקש מעולם לא קיבל דבר. החלטה זו, סוכמה עוד לפני כן בין המנוחים, עת היו שניהם בין החיים - ועל כן, אין לראות בהדרת המתנגדת ואחותה מצוואת המנוחה כדבר המשולל מן המציאות, אלא ביטוי מפורש לרצונה. המתנגדת סייעה אמנם לטפל במנוחה ואירחה אותה בשבתות ובחגים, אולם לא ניתן להשוות את תרומתה לטיפול במנוחה לתרומתו ולטיפולו המסור של המבקש במנוחה עד לימיה האחרונים.

46. המתנגדת ואחותה העידו מפורשות, כי המנוחה מעולם לא סיפרה להן על הצוואה משנת 2006, אותה ערכה עת הייתה צלולה לחלוטין. בחירתה של המנוחה **להסתייר** מבנותיה את עצם קיום הצוואה במשך כל כך הרבה שנים, יש בה כדי להעיד על הלך רוחה, תפיסתה ורצונותיה כפי שבאו לידי ביטוי במסגרת הצוואות.

47. **מצבה הרפואי של המנוחה** - המסמכים הרפואיים מצביעים על כך שמצבה הקוגניטיבי של המנוחה במועד עריכת הצוואה הנוטריונית היה תקין. הממצא הבולט העיקרי נגע לקיומה של תסמונת בולברית, אשר פגעה ביכולת הדיבור והבליעה של המנוחה אולם לא בכושר הבנתה ושיפוטה התקין. חרף הקושי בתקשורת, הצליחה המנוחה לשוחח ולהביע את רצונותיה עם הסובבים אותה.

48. **הצוואה בכתב יד ממרץ 2017** - לאחר שכתבה המנוחה בכתב ידה את צוואתה מיום 20.3.2017 החלה המנוחה לחשוש שמא בנותיה ינסו לפקפק בתוקף הצוואה לאחר מותה, נוכח היותה כתובה בכתב יד. המנוחה שיתפה את המבקש בתחושותיה תוך שציינה בפניו, כי המתנגדת ניסתה להפעיל עליה לחץ למען תערוך צוואה במסגרתה תחלק את רכושה באופן שווה בין כלל ילדיה. הדבר עורר את חמתה של המנוחה בשל העובדה שהמתנגדת ואחותה זכו זה מכבר לסיוע כספי נכבד מידי המנוחים. בעקבות כך, החליטה המנוחה לערוך גם צוואה נוטריונית, אשר תהווה חיזוק נוסף לרצונה.

49. **הצוואה הנוטריונית** - המדובר בצוואה המהווה המשך ישיר לרצון המנוחה כפי שבא לידי ביטוי בצוואותיה הקודמות, בשים לב לכך שכבר בשנת 2006 הביעה המנוחה את העדפתה כלפי המבקש. הנוטריון אשר ערך את הצוואה, נפגש עם המנוחה, שוחח עמה באופן אישי זמן רב והעיד כי המדובר היה באישה חדה וצלולה, וכי חרף הקושי בדיבורה ניתן היה להבין את רצונה. אף הסובבים אותה, טענו כי ניתן היה להבין את המנוחה בעזרת תנועות שפתיים וכתובת פתקים.

50. **הליך ההסתלקות מירושת האב** - המתנגדת הייתה זו אשר פתחה את ההליך בבית הדין הרבני. עובדה זו מרוקנת מתוכן את טענותיה ולפיהן איננה מבינה דבר בכל הקשור לניהולם של הליכים משפטיים.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

51. **מערכת היחסים בין המבקש למנוחה -** בין המבקש למנוחה שררו יחסי אהבה וקרבה הדוקים. המתנגדת ואחותה הקדישו אף הן מזמנן לטיפול במנוחה אולם לא ניתן להשוות את תרומתן לזו של המבקש, אשר דאג להיות לצד המנוחה, לטפל בה, לתמוך בה ולסייע לה עד לרגעיה האחרונים. המבקש הקפיד להגיע לבית המנוחה מידי יום, לאכול עמה ארוחת ערב, לדאוג לבריאותה ואף לישון לצידה עת ביקשה זאת ממנו. לכך יש להוסיף, כי חרף היחסים הטובים אותם קיימה המנוחה עם שלושת ילדיה, היחיד שידע והיה מעורב בפעולות המשפטיות אותן ביצעה בטרם מותה היה המבקש.

דיון והכרעה

52. נקודת המוצא ממנה יש להתחיל את הדיון נוגעת לעקרון של **כבוד רצון המת**, שכן ההנחה היא כי צוואה מבטאת את רצונו האמתי והכנה של המצווה אשר לאופן שבו יחולק עיזבונו לאחר לכתו מן העולם ואת האוטונומיה של המצווה כפרט ואת זכות הבעלות על קניינו (בע"מ 4990/12 **מיכאל זילברסון נ' חנן זילברסון** (13.11.2012)). היטיב לסכם עקרון זה כבוד השופט א' ברק בספרו: **פרשנות במשפט**, כרך חמישי, פרשנות הצוואה (תשס"א), 58-59 :

"זהו עיקרון ידוע של המשפט העברי, ולפיו 'מצווה לקיים דברי המת'. הוא מהווה חלק מתרבותנו הכללית והמשפטית. הוא נגזר מהאוטונומיה של הרצון הפרטי, המהווה חלק מהזכות החוקתית בדבר כבוד האדם. הוא מתבקש מזכות הקניין, שזכתה להגנה חוקתית בישראל. על הפרשן לשקף חשיבות חוקתית זו של הצוואה. עליו לעשות כל מאמץ לקיים את הוראות הצוואה ולא להביא לביטולן; עליו לנקוט את כל האמצעים כדי להביא הגשמת רצונו ה'אמיתי' של המצווה".

53. בעת בחינת **תוקפה של צוואה**, על בית המשפט לפעול מתוך כבוד לרצון המצווה ולהימנע ככל הניתן מפגיעה בחופש הציווי. ואולם, ברצון לבד אין די ויש צורך בקיומה של צוואה באחת מהדרכים הקבועות בחוק (צוואה בכתב יד, צוואה בעדים, צוואה בפני רשות או צוואה בעל פה), כשלא ניתן להתעלם מהדרישות הצורניות לגבי כל סוג של צוואה, כמו גם מחשיבותן הראייתית לבירור כוונת המצווה שהצהרתו בצוואה היא פעולה משפטית חד צדדית (דנ"א 7818/00 **יוסף אהרן נ' אמנון אהרונ**, נט (6) 653 (2005)).

54. **על החובה לקיים את דברי המת והחופש לצוות**, ראו דברי כבוד השופט ש' שוחט בעמ"ש (ת"א) 5512-11-19 ט' נ' ג' א' (19.8.2020) :

"החופש לצוות – יסוד מוסד בדיני צוואות. מהחופש לצוות נגזרת החובה לקיום הציווי – קו יסוד בדיני הזכייה על פי צוואה כמאמר הכתוב "קו

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

היסוד של המחוקק בדיני צוואות אינו אלא לקיים את דברי המת" (ע"א 869/75 בריל נ' היועמ"ש פ"ד לב(1) 98, 102). קו יסוד זה - המצווה לקיים את דברי המת - חשיבותו הן בקביעת תוקפה של צוואה הן בפרשנותה. הוא מעוגן בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו כחלק מזכותו של אדם לכבוד בחייו ובמותו וכחלק מזכות הקניין שלו (ראו בהקשר זה ע"א 724/87 כלפה (גולד) נ' גולד פ"ד מח(1) 22, 28-29 וכן שאול שוחט "פגמים בצוואות", מהדורה שלישית, 27-30), מהווה ביטוי לאוטונומיה של הרצון הפרטי (ע"א 1900/06 טלמצ'יו נ' האפוטרופוס הכללי פ"ד נ"ג (2) 817) ומקורו במורשת התרבותית שלנו בהיותו עיקרון ידוע של המשפט העברי.

מכאן הזהירות הרבה שנדרשת עת מתבקש בית המשפט להכריע בשאלת תוקפה של צוואה במסגרת תובענה לקיומה ובשאלת מובנה של הצוואה במסגרת תובענה לפרשנותה שכן, בשתי אלה נדרש בית המשפט להחליט ולקבוע "אם יקומו דברי המת ואם יהיו כלא היו". והוא - איננו, "מכל הווייתו, מכל עצמותו, נשתיירו רק גיליונות נייר..." ואנו, השופטים, זרים למנוח שלא עמדנו מקרוב על אורחות חייו ועל מאווי לבבו, אנחנו מצווים על דבריו. (ש' ז' חשין המנוח "דמויות מבית המשפט" (תשי"ג), 144).

55. הוראת סעיף 25 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן - "חוק הירושה") מעניקה מעמד בכורה לערך הטמון בהגשמת רצון המצווה וקובעת, כי מקום שבו מתקיימים כלל "מרכיבי היסוד" בצוואה - ניתן יהיה להתגבר על פגמים צורניים אשר ייתכן שנפלו בעריכתה, כפוף לכך שבית המשפט שוכנע כי הצוואה אכן משקפת נכונה את רצון המצווה (ע"מ (י-ם) 729/05 סובול נ' לויטין (8.8.2005); ש' שילה, פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 (תשנ"ב - כרך ראשון), 227; ש' שוחט, מ' גולדברג, י' פלומין, דיני ירושה ועיזבון (מהדורת תשס"ה), 83). כפועל יוצא מהאמור, ככלל, ימעט בית המשפט לשנות או לבטל את צוואתו של אדם; ואילו המתנגד לקיומה של אותה צוואה יאלץ להרים נטל כבד ביותר לצורך הוכחת טיעונו (ע"א 5185/93 היועץ המשפט לממשלה נ' רינה מרום, מ"ט (1) 318 (1995); ע"א 724/87 ורדה כלפה (גולד) נ' תמר גולד, מח (1) 22 (1993); בע"מ 11116/08 פלוני נ' אלמוני (5.7.2012)).

56. סעיף 25 לחוק הירושה מונה את "מרכיבי היסוד" של צוואה בפני רשות, אשר בהתקיימם, ניתן יהיה לראות בצוואה כתקפה חרף פגמים צורניים שנפלו בה. זאת, כפוף לכך שבית המשפט אכן השתכנע שהצוואה נעשתה מרצונו הטוב והחופשי של המצווה. בכל הנוגע לצוואה שנערכה בפני רשות, נקבע כי מרכיבי היסוד יהיו כדלקמן: "הצוואה נאמרה בפני רשות או הוגשה לרשות, על ידי המצווה עצמו".

האם נפל בצוואה הנוטריונית פגם צורני?

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

57. לטענת המתנגדת, בצוואה הנוטריונית נפל פגם צורני, שכן עצם העובדה שהמנוחה התקשתה בדיבור מעידה על כך שלא יכלה להצהיר בפני הנוטריון, כי היא מבינה את הוראות הצוואה. עוד טענה המתנגדת כי בצוואה הנוטריונית נפל פגם צורני נוסף שעה שהנוטריון לא מילא אחר הוראת תקנה 4(ה) לתקנות הנוטריונים, התשל"ז-1977 הקובעת כדלקמן:

"בירור הכשרות המשפטית וחופשיות הרצון

4. (א) נתבקש נוטריון לערוך אישור על עשיית פעולה בפניו, יברר תחילה אם הניצב בפניו כשיר לעשייתה של הפעולה מבחינת גילו".

58. לכאורה, נראה כי הצוואה הנוטריונית נערכה על פי ההוראות הקבועות בדין. כך למשל, המנוחה נפגשה עם הנוטריון פעמיים. הפגישה הראשונה התקיימה בבית המנוחה ונערכה כשעה וחצי. הנוטריון העיד, כי במהלך הפגישה שוחח עם המנוחה אשר פירטה בפניו אילו הוראות ברצונה לכלול בצוואתה. הנוטריון קיבל לידי את צוואתה בכתב יד מיום 20.3.2017, הסכם המתנה עליו חתמה ואת חוות הדעת הרפואית מיום 24.3.2017 אשר קבעה את כשירותה לערוך צוואה. יממה לאחר מכן, התקיימה פגישה נוספת, הפעם במשרדו של הנוטריון לצורך חתימה על נוסחה הסופי של הצוואה. בתום הפגישה חתם הנוטריון על אישור עשיית צוואה שבו הצהיר, כי הקריא בפני המנוחה את דבר הצוואה כפי שהוגש לו, וכי המנוחה הצהירה בפניו מרצונה החופשי כי זוהי אכן צוואתה.

59. בנסיבות אלה, עולה כי כלל מרכיבי היסוד הנדרשים לצורך עריכת צוואה בפני רשות - אכן התקיימו. אך בכך לא די. תמונה בעיני העובדה שהנוטריון לא טרח לשאול את המנוחה האם היא ערכה צוואה בעבר. מצופה היה מהנוטריון לבדוק את הדברים יותר לעומקם ולהבין את רצון ההדרה בשים לה ש"הזוכה" הבלעדי הוא זה שמתקשר עימו, מביא אותה ומציג לו את המסמכים. יש פה סוג של עצימת עיניים מהנוטריון. לא נחה דעתי מהתנהלותו של הנוטריון ומצאתי אותה בעייתית. כך גם ביחס לעדותו לפיו המנוחה היתה קומוניקטיבית והתלוצצה עימו, שעה שלפי התיעוד הרפואי המצוי בתיק בית המשפט המנוחה היתה במצב בריאותי קשה ביותר. משכך לא מצאתי את עדותו כמהימנה. אפנה בהקשר זה לעדותו של הנוטריון מיום 1.7.2019 (ראו עמ' 79 לפרוטוקול הדיון, שו' 19-7):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

7	ש. וכשכתוב מבינה טיבה של צוואה זה מספיק לך?
8	ת. כן וגם התרשמתי, לפי החוק אני לא צריך מסמך רפואי, רק אם המצווה או החתום, אפילו
9	יפוי כוח נוטריוני נמצא בבית חולים. היא הציגה לי ואני התרשמתי שהיא יודעת מה שהיא
10	ורצה והיא ידעה בדיוק.
11	ש. מה היא אמרה לך?
12	ת. היא הראתה לי את אותם מסמכים, הסכם מתנה וצוואה שהיא כתבה בכתב ידה, היא
13	הציגה אישור רפואי ואת הסכמי המתנה, או תצהיר. וצוואה בכתב ידה קצרה מאוד של
14	כמה שורות.
15	ש. היא הראתה לך את הצוואה הקודמת?
16	ת. לא, עד היום לא יודע שיש צוואה קודמת.
17	ש. הבן העביר מידע או כתב לך משהו?
18	ת. שום דבר, רק היה איתי בקשר כדי לתאם שאני אגיע ופתח לי את הדלת והביא אותה
19	למחרת למשרד, בשני המקרים דאגתי שהוא לא יהיה נוכח.

60. לצורך עשיית צוואה בפני רשות - דין נוטריון כדין שופט (סעיף 22(ז) לחוק הירושה), משכך הנטל על עורך הצוואה בתפקידו כנוטריון הוא מוגבר וכך גם האחריות המונחת על מעשיו. לפי צירוף כלל הנסיבות והמסמכים הרפואיים שבתיק, עולה כי בימים הסמוכים לעריכת הצוואה הנוטריונית על ידי המנוחה היא היתה מרותקת למיטתה ובמצב רפואי קשה מאוד. העובדות מדברות בעד עצמן לנוכח פטירתה כשבועיים לאחר מכן, ומשכך ההתדרדרות במצבה הרפואי היה דרמטי. משכך לא היה די בחוות הדעת הגריאטרית מיום 24.3.2017 אלא נדרש היה מהנוטריון בנסיבות התיק שלפני לקבל גם תעודת רופא עדכנית מאותו היום. המונח "מרותק למיטתו" הורחב גם על אדם הסובל מקשיי ניידות, נזקק לעזרת הזולת, ומחמת גילו או מצבו הרפואי או שניהם גם יחד קשה לו לצאת מהבית (ראו: ש' שוחט "פגמים בצוואות", מהדורה שלישית (התשע"ו-2016), 106-107 (להלן - "פגמים בצוואות").

61. לנוכח האמור, מצאתי פגמים בהתנהלותו ובאמינותו של הנוטריון שיש בהם כדי לפסול את הצוואה שלפני. התנהלות זו של הנוטריון היא עוד חוליה בשרשרת שלפניי הפורמת והמאירה את נסיבות עריכת הצוואה מושא ההליך.

בחינת תוקפה של הצוואה הנוטריונית

62. את התנגדותה, ביססה המתנגדת על מספר עילות משפטיות המנויות בחוק הירושה – עתה אדרש להן.

קיומה של השפעה בלתי הוגנת

63. האם בעת עשיית הצוואה הייתה המנוחה נתונה להשפעה בלתי הוגנת מצד המבקש, תוך ניצול מצבה הבריאותי הקשה וחולשתה הקיצונית? כדי להכריע בשאלה זו, נדרש לברר תחילה
22 מתוך 69

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ברמה העובדתית האם אכן התקיימה השפעה כלשהי מצד המבקש על המנוחה. מקום שבו בחינת העובדות אכן תצביע על התקיימותה של השפעה כאמור, תתבצע בחינה נוספת, הפעם ברמה הערכית והנורמטיבית, לצורך הכרעה בשאלה האם ההשפעה על המנוחה אכן עלתה כדי "השפעה בלתי הוגנת" כמשמעותה בסעיף 30 לחוק הירושה (ע"א 4902/91 שדמה גודמן נ' ישיבת שם בית מדרש גבוה להוראה ודיינות, מט (2) 441, 448-450 (1995)).

64. סעיף 30 לחוק הירושה קובע, כי הוראת צוואה שנעשתה מחמת השפעה בלתי הוגנת - בטלה:

"אונס איום וכו'

30. (א) הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית - בטלה.

(ב) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות - אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אילמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי-אפשר לעשות כן - בטלה הוראת הצוואה".

65. נטל ההוכחה לקיומה של השפעה בלתי הוגנת, מוטל על הטוען לקיומה של אותה השפעה. לפיכך, כל ספק שיוותר בתום הליך בחינת הראיות והעדויות על פי אופן שתואר לעיל יפעל לטובת המבקש. לשם הרמת נטל ההוכחה על הטוען להציג ראיות משמעותיות בבית המשפט (ע"א 245/85 יהודית אנגלמן נ' מרטה קליין, מג (1) 772, 778 (1989); ע"א 3828/98 רחל מיכקשוילי נ' דוד מחקשוילי, נד (2) 337, 342 (2000)).

66. אימתי תיחשב השפעה על מצווה להשפעה בלתי הוגנת? ההלכה הפסוקה התוותה ארבעה מבחני עזר להכרעה בשאלה האם דינה של צוואה להתבטל נוכח השפעה בלתי הוגנת:

מבחן העזר הראשון נוגע לבחינת עצמאותו הגופנית והשכלית של המצווה;

מבחן העזר השני הוא מבחן התלות והסיוע בין הזוכה לבין המצווה;

מבחן העזר השלישי דן בקשרי המצווה עם אחרים זולת הזוכה על-פי הצוואה;

מבחן העזר הרביעי בוחן את נסיבות עריכת הצוואה, לרבות מידת מעורבותו של הזוכה בעריכתה (ד"א 1516/95 מרום נ' היועץ המשפטי לממשלה, נב 2, 813 (1998) (להלן - "עניין מרום").

מקום שבו ייקבע, כי מבחני העזר הללו אכן מתקיימים, תקום חזקה לכאורה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת, המעבירה את נטל הבאת הראיות לעבר המבקש לשם סתירתה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

מבחן העזר הראשון - מידת עצמאותו הגופנית והשכלית של המצווה

67. מבחן העזר הראשון, מחייב את בית המשפט לבחון האם המנוחה הייתה עצמאית הן מהבחינה השכלית הכרתית, והן מהבחינה הפיזית במועד עריכת הצוואה. הדגש הוא על העצמאות השכלית-הכרתית כאשר בתוך כך, ייתכן שעצמאות זו תחפה על קיומה של תלות פיזית לצורך בחינת כושרו של המצווה (ת"ע (ת"א) 47214-07-12 א' ל' נ' ש' א', פסקה 95 (17.1.2016)).

68. לשם כך עלינו להידרש גם לצורך בחינת כשרותה של המנוחה. על בית המשפט לבחון את מצבה הנפשי, המנטלי והגופני ולהעריך האם המצב שבו הייתה נתונה עלול היה להשפיע על יכולתה "להבחין בטיבה של צוואה" (ע"א 1212/91 קרן לב"י נ' פליציה בינשטוק, מח (3) 705 (1994) (להלן - "עניין קרן לב"י"); רע"א 7019/94 גדעון ליפבסקי נ' עמליה דן (6.1.1997)). לצורך כך, התוותה הפסיקה שלושה פרמטרים עיקריים (ע"א 851/79 שולמית בנדל נ' דורון בנדל, לה (3) 101, 105 (1981) :

- א. מודעותו של המצווה לעצם עריכת הצוואה ;
- ב. מודעותו של המצווה להיקף רכשו ;
- ג. מודעותו של המצווה לתוצאות עשיית הצוואה ביחס ליורשיו.

69. נטל השכנוע בדבר היעדר הכשרות לצוות מוטל על המתנגדת. המדובר בנטל הוכחה כבד המחייב הבאת "ראיות ממשיות וברורות" (בע"מ 3539/17 פלונית נ' פלוני (11.6.2017) ולרבות פסק דינו של בית המשפט בעניין בעמ"ש (חיפה) 27565-09-16 ל.נ. נ' ע.ד. (2.4.2017) ; פסק הדין בעניין קרן ליב"י, בעמ' 734).

מצבה הגופני של המנוחה במועד עריכת הצוואה

70. מהתיעוד הרפואי שהוצג לבית המשפט נלמד, כי בחודשים האחרונים לחייה, סבלה המנוחה מתסמונת בולברית אשר נגרמה, ככל הנראה, כתוצאה מאירוע מוחי. התסמונת הבולברית הובילה לבעיות בהרגלי ושגרת אכילתה של המנוחה, והקשתה על קיום תקשורת תקינה עם הסובבים אותה. ככל שגברו קשיי הבליעה של המנוחה החל משקלה של המנוחה לרדת בקצב מהיר. להלן יפורטו ממצאי הבדיקות הרפואיות שנעשו בסמיכות למועד עריכת צוואה וההסכם המתנה, לפי סדרם הכרונולוגי.

71. בדיקה רפואית מיום 22.2.2017 - ד"ר יוסף שניידר שבדק את המנוחה ציין, כי המנוחה נראתה מבולבלת וכי במהלך השנה האחרונה הורידה כ-10 ק"ג ממשקל גופה. לשם הנוחות להלן העתק הקטע הרלוונטי מהמסמך הרפואי :

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ביקור חוזר מתאריך: 18/01/2017
מזה מספר חודשים מתלוננת על הפרעות בדיבור, כמו כן מתקשה בבליעה. כמו כן
במספר חודשים אחרונים נעשתה מבולבלת. בשנה אחרונה ירדה כ-10 ק"ג של משקל
גוף. נפילות חוזרות.

72. בדיקה רפואית מיום 20.3.2017 - בתום הבדיקה צוינו הממצאים הבאים: "מרותקת למיטתה ותלויה בעזרה קבועה בתפקודי ADL (האכלה, רחצה, הלבשה), במעברים ובניידות. קיים סיכון מוגבר לנפילות. אין תקשורת ברורה עם הסובבים אותה. סובלת מחולשה קשה ומתסמינים דכאוניים מחמירים". לשם הנוחות להלן העתק מהקטע הרלוונטי מהמסמך:

סיבת הפניה וצרכים מיוחדים: תפנה למיצוי זכויותיה וקבלת סעד בשל התדרדרות קשה במצבה הרפואי.
תפנה להתקבל לתכנית טיפולי בית של מכבי.
מטפלים עיקריים הבת (שם מוסתר) והבן (שם מוסתר).
רקע:
ניצולת שואה. גרה לבד. BMI 16. סובלת מתסמונת בולברית במגמת החמרה עם
דיספוניה, דיסארטריה ודיספגיה קשה. הודגם דלדול מוחי ושינויים איסכמיים ב CT
ראש. סובלת מבולבול עם החמרה במצבה הקוגניטיבי. אינה שומעת. אוסטיאופורוזיס עם
נפילות חוזרות. גלאוקומה.
תפקוד -
מרותקת לביתה ותלויה בעזרה קבועה בתפקודי ADL (האכלה, בישול, רחצה,
הלבשה), במעברים ובניידות. קיים סיכון מוגבר לנפילות. אין תקשורת ברורה עם
הסובבים אותה. סובלת מחולשה קשה ומתסמינים דכאוניים מחמירים.
האם המטופל מרותק לבית? כן

לשם הנוחות להלן העתק מסמך רפואי מיום 21.3.2017 החוזר על האמור וממנו עולה כי
המנוחה סבלה באותה העת מירידה קוגניטיבית, מדוכאט...:

סיבת הפניה/תערבות במסגרת מצפן בעקבות הפניית רופא משפחה ליחידה לטיפול בית.
בשיחה טלפונית עם בת המטופלת, בת 85, מתגוררת בגפה בבני ברק, קומה ראשונה
לא מעלית. יש 9 שיש מתחילת חודש מרץ. בשאר השעות הילדים נימצאים. לדבריה,
התדרדרות תפקודית וקוגניטיבית בחודשים האחרונים, מדוכאט, תאבון ירוד, במעקב
סירולוגי ורופא משפחה. הוצאו הפניות לקלינאית תקשורת+פיזיותרפיה בייחוד+דיאטנית
בבית, יש לציין שלא נעשה דבר בטגה להפניות. קיימת מעורבות עוסית קהילה. ניתן ניח
מצפן

73. בדיקה רפואית מיום 22.3.2017 - בתום הבדיקה צוין, כי המנוחה סובלת "מהתדרדרות קשה במצבה הבריאותי. לבירור ראשוני במיון, לשקול אשפוז במידת הצורך... סובלת מבולבול עם החמרה במצבה הקוגניטיבי, אינה שומעת...".

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

74. הנה כי כן, ממסמכים אובייקטיביים שצורפו לתיק במועדים הרלוונטיים ניתן ללמוד, כי המנוחה היתה במצב רפואי קשה. המעורר קושי רב, בנוגע ליכולת הרצייה וההתנגדות שלה מול המבקש.

לשם הנוחות להלן העתק הקטע הרלוונטי מהמסמך הרפואי:

תלונות: התדרדרות קשה במצבה הבריאותי.
לבירור ראשוני במיון, לשקול אשפוז במידת הצורך.
ניצולת שואה. גרה לבד. BMI 16. סובלת מתסמונת בלברית במגמת החמרה עם דיספניה, דיסארטריה ודיספגיה קשה. הודגם דלדול מוחי ושינויים איסכמיים ב CT ראש. סובלת מבלבול עם החמרה במצבה הקוגניטיבי. אינה שומעת. אוסטאופורוזיס עם נפילות חוזרות. גלאוקומה.
תפקוד -
מרותקת לביתה ותלויה בעזרה קבועה בתפקודי ADL (האכלה, בישול, רחצה, הלבשה), במעברים ובניידות. קיים סיכון מוגבר לנפילות. אין תקשורת ברורה עם הסובבים אותה. סובלת מחולשה קשה ומתסמינים דכאוניים מחמירים.

75. חוות הדעת הרפואית של הגריאטר מיום 24.3.2017 -

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

הנדון: מצבה הרפואי של גב' [שם]

בדקתי את מצבה הרפואי של גב' [שם] לצורך יכולתה הקוגניטיבית בהבנת טיבה של צוואה לבקשת בנה. לרשותי עמדו מכתב מהתזונאית, מרופא המשפחה ופיענוח הדמיה של המוח, רקע

[שם] בת 85 (ילידת 1932), אלמנה מזה כ-15 שנים, מתגוררת בביתה. מטפלת שעתיים בכל יום מביטוח לאומי.

מצב גופני: סובלת מאוסטיאופורוזיס, גלאוקומה, תת פעילות בלוטת התריס. בחודשים האחרונים הופיעה הפרעה קשה בדיבור ובבלעיה (דיספוניה, דיסארטריה ודיספגיה), מלווה בירידה במשקל. מטופלת במספר תרופות כרוניות לבלוטת התריס, לורירבן לשינה, ולדלדול העצם.

בדיקתה
קילבל אותי בשיבה על כיסא גלגלים, ידעה על בואי וחסימה לבדיקה. שיתפה פעולה במהלך הבדיקה. קושי בתקשורת ובהבנת המילים אך בעזרת חלקי מילים מובנות, מחוות וכתובתם באוויר ניתן היה לנהל שיחה. לחץ דם 80/120, דופק 67 סטורציה 92% לב וריאות תקינים, בטן רכה רגלים כוח גס ותחושה תקינים. כפות ידיה ורגליה קרות. ירודה מבחינה תזונתית, הייתה מסוגלת לקום וללכת עם חליכון בבית מספר צעדים אך זקוקה חזרה לעזרה בקימה ולהשגחה בהליכתה. חליכתה לא הייתה יציבה. ניסיון בליעה של אנשור, לקחה בידה ושתתה ללא שיעול. למרות זאת ממליץ על הסמכה.

מצב קוגניטיבי: מתמצאת במקום ובזמן ידעה שזה יום שישי, שזה חודש מרץ ושחג הפסח מתקרב. זיהתה את בנה. זכרה את שמות הילדים ואת הנכדים. זיכרונה מעט ירוד 3/1 זכרה שאני רופא בסוף הבדיקה, קשב וריכוז היה תקין והחסירה 7 ממאה ל 93 ול 86 הבנתה הייתה תקינה לכל אורך הבדיקה ושתפה פעולה, סומכת על בנה לדבריה ב 100% מצב רוח תקין ומחייכת במהלך הבדיקה.

תפקודי-סיעודית: יושבת בכיסא גלגלים מתקשה בניידות, זקוקה לעזרה רבה בכל תפקודי חיים יום הבסיסיים: רחצה, האכלה, היגיינה, מעברים ושליטה על הסוגרים.

המלצתי על יעוץ נירולוגי דחוף בשאלה של מחלת שרירים- עצב מסוג מיאסטניה גריס או עקב אוטם מוחי. לבקש החמרה לחוק סיעוד מביטוח לאומי.

לסיכום: גב' [שם] בת 85 סובלת מבעית בליעה ודיבור קשה שאינה מאובחנת. בעטיה ירדה במשקל. זקוקה למטפלת צמודה בכל תפקודי חיים יום ולהשגחה. הבנתה תקינה ומצליחה לתקשר ולבטא את עצמה בחלקי מילים, גיטות וכתובת האותיות באוויר. מבינה טיבה של צוואה.

בכבוד רב,
ד"ר א. מנחם

במסגרת חוות הדעת צוין כי המנוחה "סיעודית, יושבת בכיסא גלגלים מתקשה בניידות, זקוקה ועזרה רבה בכל תפקודי היום יום הבסיסיים: רחצה, האכלה, היגיינה, מעברים ושליטה על הסוגרים". על כן, המליץ הגריאטר על מתן יעוץ נירולוגי דחוף לצורך בדיקת קיומה של מחלת שרירים וציין, כי יש לעדכן את המוסד לביטוח לאומי בדבר ההחמרה במצבה הבריאותי. עוד ציין, כי המנוחה "זקוקה למטפלת צמודה בכל תפקודי היומיום ולהשגחה" אולם בד בבד, התרשמותו הייתה כי "הבנתה תקינה ומצליחה לתקשר ולבטא את עצמה בחלקי מילים, ג'סטות וכתובת האותיות באוויר". מבינה טיבה של צוואה".

עדונו של הגריאטר - ד"ר יאול

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

76. במהלך עדותו בבית המשפט, נשאל הגריאטר על אודות מצבה הגופני הירוד של המנוחה, והתבקש לפרט את הנתונים עליהם ביסס את מסקנותיו במסגרת חוות דעתו מיום 24.3.2017. חשוב להבהיר כבר עתה, כי הגריאטר ציין במהלך עדותו, כי **"לא אהבתי את מה שראיתי, אני אגיד את האמת..."**, וכי המנוחה היתה במצב ירוד. (עמ' 61 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 שו' 8-28). בכל הנוגע, לירידה הדרסטית שחלה במשקלה של המנוחה, בחודשים הסמוכים למותה, ציין הגריאטר בעדותו את הדברים הבאים (עמ' 62 לפרוטוקול הדיון, שו' 1-7):

1	ש.	כשהגעתי אליה ואתה אומרת כפות ידיה ורגליה קרות?
2	ת.	זה מה שחשתי, נגעתי.
3	ש.	מה המשמעות של זה?
4	ת.	או שמסביב קר, או שכלי הדם בגופה לא מתפקדים, חסומים אולי. האישה יושבת גם.
5		האישה מרותקת, ברגע שאתה מרותק הדם פחות זז.
6	ש.	הגברת שקלה 38 קילו, הייתה אני מניחה מאוד מאוד רזה?
7	ת.	כן. לא אהבתי את מה שראיתי, אני אגיד את האמת.

כ

אשר נשאל הגריאטר על ידי בית המשפט, מה יכולה הייתה להיות רמת ההתנגדות של המנוחה, בהינתן קשיי הבליעה והדיבור מהם סבלה ובשים לב למצבה הגופני הקיצוני, השיב כי **המנוחה לא יכלה להתנגד היא מרותקת, היא בשבריריות ואולי אפילו מעבר... וכי היא לא היתה במיטבה** "זה לא מה שרציתי לראות". די בדברים אילו כדי לצבוע את הנסיבות שאפפו את עריכת חוות הדעת, וללמד על מצבה הקשה של המנוחה סמוך למועד עריכת הצוואה (עמ' 63 לפרוטוקול הדיון, שו' 4-16):

4	ש.	בינתן לנתונים האלה שהיא כשרה לעשות צוואה מבחינת ההבנה, האם אדם עצמו שאני
5		לוקח בינתן כל הנתונים האלה עם הקושי של הבליעה עם ההשפעה על זה שהאדם לא
6		יכול לאכול ושהוא יורד תוך 3 חודשים 20% ממשקלו הוא יושב ואני אומרת לו אני לוקחת
7		אותך בוא תחתום כאן וכאן, מה יכולת ההתנגדות?
8	ת.	היא לא יכולה להתנגד, היא מרותקת, היא בשבריריות ואולי אפילו מעבר. אבל אלה מצבים
9		של זקנה, זקנה פתולוגית, אלה מצבים שהזקנים עוברים אותם. השאלה אם אני במצב הזה
10		זה המצב האופטימלי שלי, וודאי שלא, עצם העובדה שהיא מרותקת זה כבר. היא עברה
11		אירוע מוחי נירולוגי, משחו פתולוגי קשה. בעקבות זה ירידה במשקל, קושי בדיבור. היא
12		הייתה במצב לא טוב, היא עברה אני מניח לפני חודשיים אירוע קשה. זה לא חייב להשפיע
13		קוגניטיבית אבל היא לא במיטבה.
14	ש.	אתה לא מצפה שייקחו בן אדם כזה ושהוא יעשה צוואה?
15	ת.	זה לא מה שהייתי רוצה לראות. אני רופא שנים רבות. כשהגעתי לשם זה לא מה שרציתי
16		לשאול.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

77. עוד הוסיף, כי לא היה מצפה שאדם במצב כזה יילקח לעורך דין לערוך צוואה וציין: "זה לא מה שהייתי רוצה לראות" (עמ' 63 לפרוטוקול הדיון, שו' 15). כאשר נשאל האם נסיבות המקרה מעידות על ניצול מצוקתה של המנוחה, השיב כך: "לא הייתי אומר, לא הולך לקיצוניות. ראיתי כבר מנעד גדול יותר. הייתי רוצה להיות מטפלת צמודה למשל, זה דבר פשוט שהפריע לי. כתבתי שהיא זקוקה למטפלת צמודה" (עמ' 63 לפרוטוקול הדיון, שו' 18-19).

ובהמשך בעמ' 64 לפרוטוקול הדיון שו' 14-9 ציין, כי המנוחה היתה תלונית ומושפעת מהבן:

9	ש. היא לא שבויה ועכשיו מאותת לך עם העיניים תציל אותי, היא שיתפה פעולה עם הבן
10	שלה. אבל השאלה שלי, היא הייתה מושפעת?
11	ת. אין לי ספק שהיא הייתה מושפעת מהבן, הוא היה היחיד בבית, אני ציפתי שיהיו עוד
12	אנשים, בעיקר אחרי ששמעתי שיש עוד 2 בנות. אם היא לבד עם הבן, והיא תלונית.
13	ש. ואיך שראית אותה היא תלונית ואין לה כוחות להתנגד?
14	ת. תלונית מאוד בבן ומושפעת.

ובהמשך בעמ' 66 לפרוטוקול הדיון שו' 10-1 ציין, כי הרגיש לא נוח. המקרה הזה השאיר בו חותם, אחריו הוא מתנהג אחרת. דבריו אילו של המומחה אינם שכיחים. המדובר באמירות קשות שנאמרו מפי המומחה בנוגע לנסיבות שהיו בעת עריכת חוות הדעת:

1	ש. כמו מה למשל?
2	ת. אני כותב במפורש אני רוצה לחלק לכל 3 הילדים. אני כן נכנס יותר לעניין הזה. פה לא
3	עשיתי את זה כי זה לא היה, היא לא אמרה והאמת שלא רציתי להיכנס לזה.
4	ש. כי הרגשת לא נוח?
5	ת. הרגשתי לא נוח כי זה בא לי בחפתה כזה. זה פעם אחת יחידה וזהו, כיום אני מאוד שומר
6	ששואלים אותי, רק צלול לא צלול כל העניין הזה. כששואלים אותי לגבי חוות דעת על
7	צוואה אני מאוד רוצה לשמוע מה הרקע המשפחתי אני מבקש יותר ידע בעקבות המקרה
8	הזה אפשר לומר. אני מצפה גם שישפרו לי את כל הסיפור ואז אני בא, זה מה שאני מצפה.
9	הפסקתי לצפות.
10	

וכך גם בעמ' 70 שו' 31-14 בנוגע לכך שהבן הוא זה שארגן את הכל ולא המנוחה:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

14	ת.	אני מכבד את האוטונומיה של החולה אבל פה לא היה עניין של דיבור עם החולה, לא הייתה
15		בקשה, לא היה דיבור עם המטופל. אתה מצייר ציור שבא אלי מטופל ודורש ומבקש לעשות
16		צוואה על סמך שיפוטו או החלטתו שאני אכבד את זה ואני מכבד את זה.
17		כאן לא הייתה בקשה של המטופל, היה בקשה של הבן, נקודה. זה גם מה שחוות הדעת
18		אומרת. לא הייתה פניה של האישה אלי, זה הבדל גדול.
19		
20		שאלת בית המשפט: בחוות דעת שאתה עושה במרבית המקרים מי הפונה?
21	ת.	המטופל.
22	ש.	יש מקרים שבהם הפנייה היא לא מהמטופל?
23	ת.	בוודאי, מהילדים.
24	ש.	באילו נסיבות שהיו לפניך באו הילדים?
25	ת.	באים כל המשפחה, מסבירים את המצב, כל הילדים ביחד. אם אחד הילדים לא יכול לבוא
26		אני מקבל תשובה למה הוא לא הגיע ושומע את בקשתם ומחליט.
27	ש.	היה לך עוד מקרה שהגיע רק ילד אחד?
28	ת.	אני מניח שכן, עוד פעם, ידעתי את הנסיבות שהגיע רק ילד אחד.
29	ש.	אבל לא היה לך עוד מקרה שהוזמנת רק על ידי ילד אחד?
30	ת.	לא זכור לי. יש לכך משקל במיוחד שאדם הוא תלונה. אני רואה לפני אדם צלול לחלוטין
31		אני שואל אותו, לברר איתו.

ובעמ' 72 שו' 19-24 - הגריאטר אומר דברים קשים - הוא חש שאולי מנצלים את המנוחה:

19	ש.	אז תסביר לי מה עשית בבדיקה, בגלל שאתה אומר שהיה לך חשש, מה עשית בבדיקה
20		כדי לפוגג את החשש הזה שזה השפעה ולא הרצון החופשי שלה, מה שאלת אותה?
21	ת.	אני נכנס לבית, רואה את האישה יושבת בכיסא גלגלים כשאין מטפלת צמודה שאני לא
22		זוכר אם היה שם מזגן או לא, לא אהבתי מה שראיתי נקודה.
23	ש.	מה זה גרם לך?
24	ת.	חשבתי שאולי מנצלים אותה.

עמ' 73 שו' 1-7 הגריאטר מציין - כי לא הצליח להתמקד בדבר שאליו הוא הגיע:

1		
2		שאלת בית המשפט: האם בסיום של חוות דעת שאתה כותב לסיכום אתה תמיד מסיים במבינה
3		צוואה או כותב עוד?
4	ת.	ניסיתי להתמקד במה שרק בשבילו באתי. ולא הצלחתי בסופו של דבר.
5		
6	ש.	לא הצלחת במה?
7	ת.	לא הצלחתי להתמקד רק במצב הקוגניטיבי, כמו שכתבתי שהיא זקוקה למטפלת צמודה.

כאשר אין מחלקות כי המנוחה היתה כשירה ראו דברי הגריאטר בעמ' 75 שו' 21-22:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

21	ש. תאשר לי שלא היה לך שום ספק בנוגע לשיפוט ותובנה שהיו תקינים.
22	ת. אכן.

78. **לסיכום נקודה זו אציין** - מעדותו זו של הגריאטר ניתן ללמוד, כי מצבה של המנוחה היה מורכב וקשה. כך גם היתה ההתרשמות במהלך עדותו שמצאתי אותה **אמינה** עליי. הגריאטר הרגיש אי נוחות במהלך עריכת חוות הדעת. כך גם במהלך הדיון שלפניי. הנסיבות שאפפו את הבדיקה העיבו עליו. הוא הרגיש לא בנוח, שמנצלים את המנוחה, זה לא מה שהיה רוצה לראות - המדובר באמירות קשות ביותר שנאמרות על ידי מומחה, שמכין חוות דעת ומעיד בבית המשפט. הגריאטר היה בין האנשים האחרונים אשר ראו את המנוחה ואשר בדקו אותה. עדותו חשובה והיא שופכת אור על מצבה הפיזי של המנוחה, ועל חוסר יכולתה להתנגד למבקש. אמנם מבחינה מנטלית המנוחה היתה כשירה אך מבחינת מצבה הרפואי הפיזי היתה חלשה, ונראה כי לא יכלה להתנגד ולהביע את רצונה החופשי. **עדות זו היא צעד נוסף במסע הקשה והמפורך אליו יצאנו כדי להתחקות אחר רצון המנוחה, והם שופכים אור גדול על מצבה של המנוחה, ויכולת הרצייה שלה, אם בכלל, בימים האחרונים לחייה, בימים בהם נערכו שלל המסמכים המשפטיים.**

79. **תיעוד נוסף בנוגע למצבה של המנוחה מצוי בהערכת תלות שנעשתה ביום 13.4.2017 3) ימים טרם פטירתה** - בכל הנוגע לתפקודה של המנוחה צוין, כי "גופה ומשקלה מתחת לממוצע, רזון קיצוני [...] עצמות בולטות בפניה ובידיה, הקשישה ללא שיניים מאוד חלשה וחיוורת. נינוחה, גופה ובגדיה נקיים...". בכל הנוגע ליכולת הניידות, צוין כי המנוחה תלויה לחלוטין בניידות בזולת. במהלך הבדיקה, המנוחה "שכבה במיטה, ללא תזוזת גוף, חלשה מאוד, רגועה, שיתפה פעולה כפי יכולתה, כאשר יש צורך היא קוראת לעזרה בעזרת צפצפה המונחת ליד מיטתה".

מצבה ההכרתי-שכלתי של המנוחה עובר לעריכת הצוואה הנוטריונית

80. המנוחה תוארה על ידי כלל הסובבים אותה כאישה נבונה, משכילה, אינטליגנטית ועצמאית. נוכח אמור, הירידה המהירה והדרסטית במצבה הגופני ובמצבה ההכרתי-שכלי הייתה בולטת ומודגשת ביתר שאת. קרובי משפחת המנוחה העידו בבית המשפט על אודות התחושות הקשות אשר ליוו אותם לנוכח ההתדרדרות במצבה הרפואי, הירידה בצלילותה, הקושי לתקשר עמה ולנהל עמה שיחה רציפה. המתנגדת הגישה לתיק בית המשפט שלל עדויות בנוגע למצבה של המנוחה. במסגרת פסק הדין, **אדרש ואצטט רק מחלק מהעדויות ומהמשמעותיות יותר**. משכך, אפנה בהקשר זה לעדותו של מר ט', חתנה של המנוחה ובעלה של המתנגדת. מערכת היחסים בין המנוחה למר ט' הייתה חמה וקרובה, וניתן היה ללמוד מעדותו בבית המשפט עד כמה היה מצבה של המנוחה רעוע בסמוך למועד פטירתה (עמ' 37 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019 שוי' 9-14):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

9	ש.	בשבועיים לפני הפטירה מהרגע שלקחת אותה עד הרגע שהכנסת אותה אליך הביתה אתה
10		זוכר על מה דיברת איתה או לא זוכר?
11	ת.	לא דיברתי איתה שום דבר כי היא בקושי דיברה, הגרון שלה היה צמוד לגב שלה, לא היה
12		מי לדבר. אני מסביר, אתה ראית את התמונה שלה? אני אראה לך. היא הלכה עם הליכון,
13		נכנסה למעלית, ישר לחדר שלה למיטה זהו. נתתי לה אינשור היא לא יכלה לבלוע אתה יודע
14	ע	מה זה? אתה צריך להבין את זה.

דות נוספת בדבר מצבה השכלי-הכרתי של המנוחה ניתנה על ידי מר א. נ. (חתנה של המתנגדת),
אשר פגש במנוחה בסמוך למועד פטירתה (עמ' 15 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019, שו' 10-17):

10	ת.	נכון.
11	ש.	ספר על הפעם האחרונה שפגשת את המנוחה?
12	ת.	אני מניח שזה היה באזור פסח האחרון לחייה, כמה ימים לפני החג, הגענו לביקור, סבתא
13		לאה לא זיהתה לא את אשתי ולא את הילדים שלי וכמובן שלא אותי, לא את בני המשפחה
14		שלה. היא הייתה בחדר הקבוע שלה.
15	ש.	תראה לי איפה זה כתוב בתצהיר שלך מה שאתה אומר עכשיו.
16	ת.	נשאלתי מתי ראיתי אותה פעם אחרונה. ראיתי אותה כמה ימים לפני חג הפסח.
17		

ובהמשך, בעמ' 18 לפרוטוקול הדיון, שו' 10-1:

1	ש.	תתאר לי מה דיברת איתה חודשיים לפני זה?
2		
3	ת.	בשנה האחרונה לחייה אי אפשר היה לנהל איתה שיחה, מדובר באישה סופר אינטליגנטית
4		וחכמה, חבת שלי עשתה תחקיר על השואה דרכה, בשנה האחרונה לא היה אפשר לדבר
5		איתה כמו בעבר אבל לשאול בנימוס מה שלומך בוודאי היה אפשר.
6	ש.	אמרת שהיא הייתה כל חייה סופר אינטליגנטית, תסביר?
7	ת.	אישה שקוראת כל הזמן, אוהבת לשאול שאלות, אצילה, טיפלה ברמה האישית באח שלה
8		שהיה בבית שלום, אישה עם ידיעה על הרבה דברים ותחומים, מאוד איכותית, לא
9		אסרטיבית ולא דעתנית אבל עם המון עוצמה הצורה בתוכה. והמצב שלה שהכל התחיל
10		להתערפל הייתה עוד יותר בולטת כי מרמות הבנה היא צללה.

81. חברתה של המתנגדת, הגברת א. ג., ביקרה אף היא בבית המנוחה כשלושה חודשים עובר
לפטירת המנוחה. בעדותה בבית המשפט, ציינה את ההתדרדרות המשמעותית במצבה הרפואי של
המנוחה, את מצבה הגופני הירוד והירידה הדרסטית במשקלה. לטענתה המנוחה לא זיהתה אותה
חרף היכרותן משך שנים רבות. חרף זאת, המנוחה הייתה בבית לבדה, ללא תמיכה וסיוע של בן
משפחה וללא ליווי של מטפלת צמודה (עמ' 24 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019, שו' 31-24).

עדות הנוטריון עורך הצוואה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

82. הנוטריון שערך את צוואת המנוחה סיפק גם הוא התרשמות בנוגע למצבה ההכרתי של המנוחה. בעדותו בבית המשפט התייחס הנוטריון לביקור אותו ערך בבית המנוחה ביום 28.3.2017 לצורך עריכת הצוואה מושא הליך זה. אשר לאיכות התקשורת עם המנוחה, ציין הנוטריון כי עם קצת רצון טוב ניתן היה להבין אותה ולהתרשם מרצונה כדבעי:

פרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 עמ' 79 שו' 6-1:

ש.	למה לא הסרטת אותה?	1
ת.	לא עלה על דעתי. באמת לפני יומיים עשיתי צוואה אז אחד מבני המשפחה הגיע להסריט.	2
	האמת כמה אני כבר לוקח? אני לא כזה מתוחכם, אני תפקידי להבין מי הבן אדם, אני	3
	אומנם לא רופא ולא פסיכיאטר אבל אני יכול להתרשם יש לי ניסיון חיים.	4
ש.	הוצגו בפניך מסמכים רפואיים?	5
ת.	הציגה לי מסמך שהיא יכולה לעשות צוואה.	6
ש.	וכשכתוב מבינה טיבה של צוואה זה מספיק לך?	7
ת.	כן וגם התרשמתי, לפי החוק אני לא צריך מסמך רפואי, רק אם המצווה או החתום, אפילו	8
	יפיו כוח נוטריוני נמצא בבית חולים. היא הציגה לי ואני התרשמתי שהיא יודעת מה שהיא	9
	ורצה והיא ידעה בדיוק.	10

ובהמשך עמ' 79 שו' 31-33:

ש.	איך היא דיברה?	31
ת.	היא אמרה דברים לא ברורים אבל היא דיברה, הייתה קימט שפתיים. היו תנועות שפתיים.	32
	יכולת הביטוי שלה הייתה קשה אבל היא הייתה חריפה, צלולה ונחושה.	33
79		

ובעמ' 80 שו' 1-5:

ש.	אם היא לא מסוגלת לדבר איך הבנת שהיא כל כך חריפה?	1
ת.	"ריד מיי ליפס" כמו שנקרא. זה הכל ביחד, השפתיים, אתה שומע קצת מכל הריסוק, ויש	2
	הקשרים ואני חוזר אחרי הדברים והיא מאשרת בכך או לא.	3
	היא הראתה לי דף שרשום בו שיש 3 ילדים וגם בצוואה בכתב יד כתוב.	4
		5

83. הנה כי כן, לטענת הנוטריון, חרף מצבה הגופני הירוד של המנוחה וקשייה בדיבור ובבליעה, ניתן היה להבין אותה ולהתרשם באופן ברור מרצונה (עמ' 78 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 שו' 24-31). מהאמור, ניתן ללמוד כי לפני הנוטריון היו מונחים צוואה בכתב היד, וכן מסמך נוסף שבו רשום שיש למנוחה 3 ילדים. מי הכין את המסמך ומה עוד היה רשום בו, זאת לא נדע. אך ממכלול כלל הנסיבות והעדויות למדנו, כי המבקש היה זה שהביא את הנוטריון. משכך, סביר להניח שהיה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

זה המבקש אשר סיפק את המידע והחומרים לנוטריון. כפי שכבר ציינתי, עדותו זו של הנוטריון לא היתה מהימנה עליי. כך גם שציין כי הוא התלוצץ עם המנוחה, ושהיא סיפרה בדיחה. זאת לנוכח עדות המומחים, העדים ושלל מסמכים הרפואיים והבדיקות שנעשו למנוחה אינם מתכתבים עם דבריו אילו.

24	ש. תתאר לי את הסיטואציה שבאת אליה?
25	ת. זה היה יום קודם, ב28, בשעה ערב, נכנסתי לדירה ופתח לי את הדלת בנה, אמרתי לו שלום
26	וביקשתי שיצא, היא ישבה מימין לשולחן, על כיסא רגיל, אפילו היא נעמדה לכמה דקות
27	במהלך השיחה, אולי בזמן שהלכתי, יש לי זיכרון שהיא עומדת מולי ואומרת, אני חושב
28	שזה היה בסוף, כשאתה נפרד, כמו שיש אנשים שעומדים ליד הדלת, והיא הייתה חריפה
29	אני חושב שהיא אמרה איזה בדיחה, ונראה התעקשה לכבד אותי במשהו ואמרתי לה שאני
30	בדיאטה. נהלנו שיחה, קשה היה לה לדבר אבל היא הראתה לי מסמכים גם, מסמכי מתנה
31	שהיא נותנת את הדירה לבנה, והיא אמרה לי, הסבירה לי.

עמ' 77 לפרוטוקול הדיון שוי' 20-22 - ממנו עולה כי מי שיצר את הקשר עם הנוטריון היה המבקש :

20	שאלת בית המשפט: מי יצר את הקשר איתך?
21	ת. [REDACTED] הבן של המנוחה, הוא אמר לי שאמו רוצה לעשות צוואה לפני נוטריון ואמרתי לו בסדר,
22	אני מוכן.

מצבה הקוגניטיבי של המנוחה

84. סעיף 26 לחוק הירושה קובע כדלקמן :

"צוואה [...] שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה - בטלה".

85. מהותה של הטענה בדבר אי כשרות המצווה לפי סעיף 26 לחוק הירושה טמונה במצבו הנפשי, המנטלי והגופני של המצווה בסמוך למועד עריכת הצוואה. בפסק הדין בעניין קרן ליב"י עמ' 705 הבהיר בית המשפט עניין זה כדלקמן :

"לפסילתה של הצוואה יש צורך להוכיח [...] כי המצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה 'בשעה' שעשה את צוואתו. אכן, ראיה כי בתקופה סמוכה ליום עריכת הצוואה סבל המצווה מפיחות ניכר בתפקודו השכלי, משקלה עמה בהכרעה אם ידע המצווה, בעת עריכת הצוואה, להבחין בטיבה של צוואה אך אין די בראיה כללית מעין זו [...]".

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

86. בפסיקה נקבע, כי אין די בקיומה של מחלת נפש בלבד או בקיומו של מצב נפשי מעורפל כדי להוביל לפסלות הצוואה, שכן על פי הפסיקה נדרש להצביע על **קשר סיבתי** בין אותו מצב נפשי שבו נתון היה המצווה במועד עריכת צוואתו לבין הוראות הצוואה עצמה אך (פסק הדין **בעניין קרן ליב"י**, עמ' 733, 738; עמ"ש 55536-12-14 ר' ז' נ' ר' א' (לא פורסם, 6.3.2016); פגמים בצוואות עמ' 165-172).

87. **בכל המסמכים הרפואיים שצורפו לתיק והבדיקות שנערכו למנוחה, לרבות חוות הדעת של המומחים, עולה כי המנוחה ידעה להבחין בטיבה של צוואה. על פי חוות הדעת הגריאטרית המנוחה התמצאה בזמן ובמקום. רמת הקשב והריכוז של המנוחה נרשמה כתקינה וכך גם יכולת הבנתה וכושר השיפוט.** (עמ' 64 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 שו' 33-30).

88. **חוות דעת פסיכיאטרית מיום 7.8.2018 - פרופ' פניג התקשה להתייחס בחוות דעתו למלוא המורכבות האופפת את המקרה או למניעים אשר הביאו את המנוחה לערוך את צוואתה. המסמך מטעם הגריאטר, כך נטען, הוא בעל משמעות אך לצד זאת לקוני ביותר. המנוחה סבלה מקשיים בזיכרון לטווח הקצר (זכרה רק פריט אחד משלשת הפריטים שהוצגו לה לאחר מספר דקות). אולם בד בבד, הצליחה לזכור מידע משמעותי לגבי הבדיקה ופרטים על אודות נסיבות עריכתה - אף בסופה. ליקויים קוגניטיביים אלה, לא אמורים היו לפגוע בעשיית הצוואה לו המנוחה אכן ביטאה רצונותיה בצורה ברורה ומובנת, ולו עורך הדין שבפניו נחתמה הצוואה, אכן ווידא בתום הפגישה שהמנוחה אכן זוכרת על מה חתמה.**

89. בחוות דעתו, ציין פרופ' פניג, כי חזקה על גריאטר שהוא בקיא ברזי הבדיקה הנדרשת לצורך בחינת "טיבה של צוואה". ואולם, בנסיבות מקרה זה, מצופה היה מהגריאטר לבצע בחינה וחקירה מעמיקה יותר בדבר רצון המנוחה ולא להסתפק בציון הממצא לפיו היא "הבינה" כי המדובר בצוואה. מצופה היה מהגריאטר לבדוק את כלל המרכיבים היוצקים את תוכן המונח "טיבה של צוואה" ולפרטם במסגרת חוות דעתו: **"סוג כזה של בדיקה בחיים צריך להיות גם דיאלוג עם הרצונות שלה, הייתי רוצה לשמוע שם, זה מה שחסר לי, לא רק שהיא הבינה"** (עמ' 10 לפרוטוקול הדיון מיום 19.12.2018 שו' 11-9). דווקא במקרה שבו מודרים יורשים על פי דין, רצוי שמסקנתו הסופית של הגריאטר, אשר ערך את חוות הדעת בדבר כשרותו של המצווה, תהא מנומקת כדבעי, ותתייחס לנימוקים אותם העלה לבחירתו ולמניעים אשר הובילוהו להחלטתו.

90. שעה שמצבה הקליני של המנוחה היה חמור בשלושת החודשים האחרונים לחייה, אין מנוס מלהסיק כי זה היה מצבה גם בעת עריכת הבדיקה הגריאטרית (24.3.2017). המנוחה הייתה סיעודית לחלוטין ולא יכלה לבצע כל פעולה אקטיבית. חרף העובדה ששיתפה פעולה, היא התקשתה לנהל שיח וורבלי עקב קושי משמעותי בתפקודי הלשון. המנוחה נפטרה כשלושה שבועות לאחר מכן. נוכח מצבה הרפואי החריג של המנוחה, ראוי היה שהגריאטר יקיים בירור מעמיק ומפורש על מנת לוודא שהמנוחה אכן הבינה את משמעות הצוואה ורצתה בה. מצופה היה מהגריאטר להרחיב בחוות דעתו

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ולציין בנוסף, מה היה המניע אשר הוביל את המנוחה לערוך את הצוואה ומה היה הטעם אשר עמד בבסיס החלטתה להדיר את בנותיה.

91. ומה בנוגע לחוות הדעת של ד"ר יאול - הגריאטר אשר ערך את הבדיקה הגריאטרית למנוחה ביום 24.7.2017? במסגרת עדותו בבית המשפט, נדרש הגריאטר להתייחס לטענות שהועלו ביחס לטיב הבדיקה הרפואית שערך, וביחס לאופן שבו בחן את אומד דעת המנוחה בזמן אמת. בתוך כך, התבקש הגריאטר לפרט כיצד התרשם מהמנוחה במהלך הבדיקה, ולציין האם שוחח עמה בדבר המניע אשר הוביל אותה לערוך צוואתה ולהדיר ממנה את בנותיה (עמ' 79 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 ש' 28-33):

ש. [...] שאלת אותה למה היא מדירה את 2 הבנות מהצוואה?

ת. שאלה טבעית וודאי, ישבתי אצלה שעה ארוכה, שעה וחצי, והיא הסבירה.

ש. איך היא דיברה?

ת. היא אמרה דברים לא ברורים אבל היא דיברה, הייתה קימט שפתיים. היו תנועות שפתיים. יכולת הביטוי שלה הייתה קשה אבל היא הייתה חריפה, צלולה ונחושה".

92. האם ניתן היה להבחין בספק מצד הגריאטר, לאחר שנחשף למכלול הנסיבות הרלוונטיות ולנתונים נוספים בדבר מצבה הרפואי הקיצוני של המנוחה? סבורני, כי יש בעדותו בבית המשפט 1.7.2019 כדי ללמד על הנסיבות החריגות שאפפו את נסיבות עריכת הצוואה, ולו היה נחשף לכך שיש עוד שתי בנות לא היה מכין את חוות הדעת – המדובר באמירות קשות ביותר שלא ניתן להתעלם מהם (עמ' 65 לפרוטוקול הדיון ש' 14-33):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

14	ש. מי הזמין אותך?
15	ת. הבן, כתבתי, לבקשת בנה. אני פורס הכל, לא מסתיר.
16	ש. ומי שילם עבור הבדיקה?
17	ת. הבן.
18	ש. במסמך לא פרטת ולא נימקת האם היא מבינה את טיבה של צוואה, ולא פירטת האם
19	נאמר לך למה היא הדירה בנות נוספות?
20	ת. לא נכנסתי לזה.
21	ש. ידעת שיש בנות נוספות?
22	ת. לא ידעתי על זה, רק לאחר מכן נכנסה לי אינפורמציה, לא יודע מתי, אילו הייתי יודע לא
23	הייתי מגיע לא הייתי עושה את הבדיקה. אין לי עניין.
24	ש. למה לא מוזכר במסמך שלך כל שיח בכלל בקשר לצוואה, באת לשם כך, אין שום איזכור
25	שמעיד על עניין הצוואה.
26	ת. את סומכת עליו לצורך החתימה על הצוואה? אני לא יכול לומר שאני זוכר אבל אני מניח
27	שזה היה כן, גם מצופני צריך להיות שקט, אחרי ששמעתי שיש עוד 2 בנות אז שאלתי את
28	השאלה.
29	
30	שאלת בית המשפט: כשאתה כותב מבינה טיבה של צוואה, מה הכוונה?
31	ת. לסיכום, הרושם שלי שהיא מבינה את טיבה.
32	ש. בנסיבות אחרות שאתה עושה חוות דעת היית כותב יותר מה 4 מילים האלה?
33	ת. הייתי מרחיב יותר בנושא.

93. הנה כי כן, למן יום 24.3.2017 ועד למועד עריכת הצוואה הנוטריונית, נערכה בדיקה אחת ויחידה על ידי כירורג המתייחסת למגבלות הנוירולוגית. ממצאי הבדיקות הרפואיות לרבות מבחן התלות הצביעו, כי במועד הרלוונטי הייתה המנוחה בעלת יכולת התמצאות והפגינה כושר שיפוט תקין. חרף מצבה הרפואי הירוד וחולשתה הגופנית הקיצונית של המנוחה, לא הוכחו פגמים במצבה הקוגניטיבי בסמוך למועד עריכת הצוואה. כמו כן, לא נמצא בחומר הרפואי כל אזכור להפניה למומחים כגון פסיכולוג, נוירולוג או פסיכיאטר; לא אובחנה כל בעיה רפואית שפגעה בכושרה השכלי של המנוחה; ולא הוצג כל מסמך אחר אשר ממנו ניתן יהיה ללמוד עוד על מצבה הקוגניטיבי. עם זאת, אין חולק כי עריכת הפעולות המשפטיות, קרי עריכת הסכם המתנה ועריכת הצוואה היו יוזמת הבן המבקש. ומה בנוגע לרצונה החופשי- ספקות רבות הועלו האם אכן זה היה רצונה.

94. **האם מצבה של המנוחה כפי שעלה מתוך הבדיקה הגריאטרית שנערכה ביום 24.3.2017 תואם את מצבה כפי שהיה ביום 29.3.2017 - מועד עריכת הצוואה הנוטריונית?** בחוות הדעת הפסיכיאטרית, השיב פרופ' פניג: "התשובה היא שאין לי תיעוד שמצביע על אפשרות אחרת". עם זאת, כפי שצוין היה על הנוטריון לקבל מסמך רפואי בנוגע למצבה, וזאת בשל החריגות שבמצבה הרפואי, כפי שהובהר לעיל.

95. **לסיכום מבחן העזר הראשון בדבר מצבה ההכרתי-שכלי של המנוחה במועד עריכת הצוואה** אציין כך. בחינת הראיות וחוות הדעת הרפואיות אינם מצביעים על מסקנה חד משמעית לפיה המנוחה לא הבינה בטיבה של צוואה ולא הייתה כשירה לערוך צוואתה במועד הרלוונטי. ואולם, בחינת קיומה של השפעה בלתי הוגנת כעילה לפסילת תוקפה של צוואה, נועדה בדיוק עבור אותם מקרים ייחודיים ומורכבים, בהם חרף היעדרה של אותה עדות מפורשת לחוסר כשירות לצוות, ניתן

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

להבין לנוכח הנסיבות והעובדות שנפרשו, כי היה במצבה הרפואי של המצווה כדי להשפיע עליה, על יכולת תפקודה העצמאית, הלך רוחה כוח הרצייה שלה ומידת יכולתה לפתח תלות באחר. גם במקרה שלפניי, מצביע הנתון בדבר מצבה הרפואי הקשה של המנוחה בסמוך למועד עריכת הצוואה הנוטריונית והסכם המתנה. המנוחה לא תפקדה כלל, סבלה מרזון קיצוני, הייתה סיעודית לחלוטין והתקשתה בדיבור ובבליעה. רמת התפקוד של המנוחה הייתה ירודה, וספק רב אם הייתה מסוגלת לבצע את אותה שרשרת פעולות חריגה, בהיותה על ערש דווי, מיוזמתה, על דעת עצמה ומרצונה החופשי. לטעמי, והדברים עוד יובאו בהרחבה בהמשך, אין הדעת סובלת מציאות בה המנוחה, במצבה הגופני הכה קשה בחרה לצאת מביתה לפגישות ארוכות, יום אחר יום במשך קרוב לשבוע ימים כדי לערוך את שלל המסמכים המשפטיים.

מבחן העזר השני - קיומה של תלות בין הזוכה לבין המצווה

96. מה הייתה מהותה של מערכת היחסים בין המבקש למנוחה? האם הקשר בין השניים הוביל לכדי פיתוחה של תלות מוחלטת במבקש ולאיבוד יכולתה של המנוחה להמשיך ולבטא את רצונה באופן עצמאי וחופשי? אין חולק, כי מצבה הגופני של המנוחה בסמוך למועד עריכת הצוואה הנוטריונית היה בכי רע. המנוחה הייתה סיעודית לחלוטין, רזה באופן קיצוני, "מוזלמנית", וסבלה מקשיים בדיבור ובבליעה. בנסיבות אלו, ברי כי המנוחה לא הייתה עצמאית, התניידה באמצעות כיסא גלגלים, לכל הפחות במישור הפיזי, ונזקקה לסיוע ותמיכה בכלל תפקודי היומיום.

97. לטענת המתנגדת, המבקש ניצל באופן עקבי ומתמשך את מצוקתה וחולשתה של המנוחה לטובתו. כחודשיים בטרם פטירתה, עבר המבקש להתגורר בדירתה ולעיתים אף ישן לצדה במיטתה. התנהגות זו, איננה ראויה ומצביעה, לטענת המתנגדת, על דפוס פעולה פסול ועל קיומו של מניע נסתר. סבורני, כי לא ניתן להגיע לתשובה חד משמעית בכל הנוגע לשאלה המונחת בראשית פרק זה. שכן בהיעדר ראיות לסתור, בהחלט ייתכן כי עמידתו הבלתי מסויגת של המבקש, טיפולו המסור והבלתי מתפשר ודאגתו למצבה הבריאותי, נתפשו בעיניו של המנוחה כהקרבה אדירה, כנה ומשמעותית, בעטיה גמרה אומר בליבה להעניק לו את כל רכושה.

98. בעדותו בבית המשפט, טען המבקש כי בפועל, מעולם לא עבר לגור בבית המנוחה אולם הקפיד לבקרה מידי יום, לאכול עמה ארוחת ערב ולדאוג לכל מחסורה. אשר לסידורי השינה, ציין המבקש כי הייתה זו המנוחה אשר ביקשה ממנו לישון לצדה והוא - בתור בנה ומתוך כבוד לאמו - הסכים מיד: "כשאמא שלי סיפרה לי שהיא נפלה היא ביקשה שאני אשן לידה, זה לא אני עשיתי בכוח או משהו, כל מה שעשיתי זה מה שהיא ביקשה ורצתה" (ע' 90 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2019 שו' 22-23). עוד בעדותו, התייחס המבקש בהרחבה לאופייה של מערכת היחסים בינו לבין המנוחה בחודשים האחרונים לחייה ולמידת הקרבה ביניהם (עמ' 89 לפרוטוקול הדיון, שו' 29 ועד לעמ' 90, שו' 13):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ש. תתאר לי את החודשים האחרונים שלפני פטירתה של אמך, איך היה נראה יום בחייה? מתי קמה? מתי הולכת לישון? מתי אוכלת?
[...]

ת. היא הייתה קמה, הלכה לשירותים, בסביבות שבע שמונה לא יודע בדיוק.

ש. איפה אתה באותו הזמן?

ת. בבית שלה, אני ישנתי שם לידה, הייתה לה מיטה כפולה פחדתי שהיא תיפול וגם בלי זה הייתי צריך לשמור על אמי, אם היא תיפול ועורקים או תשבור את האגן או כל מיני דברים כאלה, לא הייתי רגוע מזה.

שאלת בית המשפט: כמה זמן זה היה ככה?

ת. חודשיים, אולי יותר, מאז ששמעתי שהיא נפלה מאחותי הגדולה, מאחותי הקטנה וממנה.

ש. אז עברת לגור שם?

ת. לא לגור, אכלתי צהריים בבית ולישון בערב, הייתה מטפלת עד שתיים או משהו כזה, שילמתי לה שהיא תישאר יותר עד שאני אגיע, הגעתי בסביבות 17:00 לפעמים ב16:00 לפעמים הולך להתפלל אם היא הרשתה, עשיתי חשבון כמה זמן מאז שהיא הלכה לשירותים וזה היה עוד שעה וחצי שאני יכול לצאת להתפלל ולחזור. רוב הזמן היא הלכה לשירותים עם ההליכון זה היה די רחוק בבית ובלילה זה היה בחדר, הבאתי לה מיד שרה משהו כזה, שיושבים על זה עושים וחזרה למיטה".

היש בהתנהגות זו משום התנהגות פסולה או בלתי ראויה מצד המבקש? ייתכן. ואולם, יש לזכור ולציין את הנסיבות הרגישות בהן היה שרוי המבקש לנוכח פטירתה של אשתו ממחלת הסרטן אך מספר חודשים לפני כן. עם זאת, ניתן גם לומר כי המדובר בהתנהגות בן מכבדת הדואג בכל נימי ליבו לאמו.

99. טענה נוספת נגעה לכך, שהמבקש מנע את אשפוזה של המנוחה בבית החולים, תוך שהטיח בבני המשפחה, כי הוא האחראי לטיפול במנוחה ויודע יותר טוב מכולם מתי יהא נכון וראוי לאשפזה. המתנגדת טענה, כי בסמוך לפטירת המנוחה, היא ואחותה התעקשו על הצורך באשפוזה של המנוחה בבית חולים בשל מצבה הרפואי הקשה אך נתקלו בהתנגדותו התקיפה של המבקש אשר מנע מהן מלעשות כן (סעיף 44 לסיכומי המתנגדת). ואולם, עיון בעדותה של אחות המתנגדת מיום 5.5.2019 מצביע על כך, שאופן הצגת העובדות על ידי המתנגדת לא היה מדויק לחלוטין (עמ' 51 לפרוטוקול הדיון, ש' 19-11):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

- "ש. תאשר לי שבאמא באופן עקרוני הייתה אישה שלא רצתה ללכת לבית חולים והעדיפה לא להתאשפז אם היא יכולה שלא?
ת. נכון.
ש. אז למה את מאשימה את אח שלך בכך שהיא לא אושפזה שעכשיו אישרת שבאופן עקרוני היא לא רצתה להתאשפז?
ת. כי ראינו החמרות במצב.
ש. אחרי שאת מאשרת שאמא לא רצתה להתאשפז באופן עקרוני וראיתם החמרה האם אמרת לה אמא תראי למרות שאת לא רוצה אני ממליצה לך להתאשפז?
ת. לא".

בית המשפט בחן פעם אחר פעם, אולם לא הצליח למצוא ביסוס איתן לכך שהמבקש פעל במזיד למידורן של האחיות או פעל להרחקתן או ולהסתרת מידע רפואי כלשהו מפניהן.

100. סוגיה נוספת הרלוונטית לצורך בחינת קיומה של תלות בין המנוחה למבקש, נוגעת למידת השליטה אותה הייתה למבקש על רכושה של המנוחה עוד בימי חייה. בעדותו בבית המשפט נדרש המבקש לפרט בדבר אופן ההתנהלות הכלכלית של המנוחה ומידת מעורבותו בעניין (עמ' 2 לפרוטוקול הדיון מיום 3.1.2018 שו' 10-19):

"הדירה ברחוב סמטת הבאר 3 ברמת גן היא מושכרת יותר מעשר שנים לאותו שוכר. עד עכשיו קיבלו 3,750 ₪ לחודש [...] הכסף מופקד לחשבון שלי כי אמא שלי אמרה שאני אנהל את זה ויהיה קל יותר להוציא מאשר החשבון שלהם. אני לא זוכר כמה זמן זה מופקד אצלי בחשבון, אני חושב לפי מיטב זכרוני זה מופקד מההתחלה [...]. הכל היה בידיעה והבקשה של אמי, ואני שילמתי את השכירות של הדירה בבני ברק, 3,000 ₪. ההפרש חלק הלך לדברים שהיה צריך בדירה, הוספתי מזגן, דוד שמש, במשך 10 שנים ואמא שלי השתמשה בכסף, הוצאתי ומה שהיא רצתה תמיד הבאתי לה, היא תמיד התעניינה מה המצב ואמרה שאם אני צריך אוציא מהחשבון שלה, היא דחפה לי כספים".

עדותו של המבקש אכן מעוררת אי נוחות. ואולם, מבחינה של עדות זו למול עדויותיהם של יתר בני המשפחה בעניין, עולה תמונה קצת אחרת, אשר גווניה מרמזים על כך שנוח וקל היה לסובבים, להפקיד את הטיפול בענייניה הכספיים של המנוחה בידי המבקש. כך למשל, עיון בעדותה של האחיות מלמד כי הלכה למעשה, בזמן אמת, לא עלתה כל התנגדות לפעולותיו של המבקש או למצער, יוזמה נגדית או הצעה אחרת אשר לאופן ניהול הרכוש (עמ' 40 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019, שו' 3-24):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

- ש. למה ד' אירגן את הכל?
ת. לא יודעת. הוא שלט עליה.
ש. וגם עליך לפי מה שאת אומרת?
ת. על כולנו. לא היה לי נוח, אמרתי לו פגעת בי.
ש. כשהיא הייתה צריכה כסף הוא היה הולך ומוציא כסף, נכון לאותה תקופה סמכתם עליו נכון?
ת. לא ידענו בדיוק מה שהולך שם עם הכספים.
ש. לא עניין אותך?
ת. לא נכנסתי לזה.
ש. מה חשבת שקורה?
ת. לא נכנסתי לעניין הכספי אף פעם.
ש. מי משלם חשמל, משלם לרופאים? מי מנהל את כל ההתחשבנות עם אמא?
ת. לא נכנסו לזה.
ש. מישוהו שילם חשמל, ומים האמא לא יכלה, אז מי עשה את זה מי שילם את החשבונות שלה וכל הדברים, את עשית את זה?
ת. לא.
ש. אז בעצם ד' עשה את זה?
ת. נכון.
ש. אז אפשרתן לו לעשות את זה?
ת. בלית ברירה.
ש. אמרת לו שאת רוצה לעשות את זה והוא אמר שהוא עושה את זה?
ת. אולי פעם אמרתי, יכול להיות".

עדות נוספת אשר יש בה כדי לתמוך בסברה לפיה המנוחה, המתנגדת והאחות סמכו על המבקש ונעזרו בו היא עדותו של מר א. נ., חתנה של המנוחה (עמ' 18 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019 שוי' 25-33):

- ת. [...] אני אמרתי לחמתי כמה שנים לפניכן שאני באמת לא מבין איך סבתא ל. אחרי מה שהיא עברה לא מקבלת את כל הדברים שאפשר.
ש. ומה אמרה לך חמותך?
ת. יש בירה קוראים לה ירושלים ושם כולם מתפללים יש במשפחה את ד' וכולם פונים אליו, ד' יסדר.
[...]
היא השיבה שד' יטפל. ד' מנהל הכל במשפחה".

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

101. **לסיכום** פרק זה ניתן לומר, כי היו יחסי תלות בין המנוחה לבין המבקש, זאת לנוכח מצבה הבריאותי הקשה וחוסר ההתניידות. ונראה כי דווקא בתקופה האחרונה לחייה המבקש היה צמוד אליה, ישן לידה בלילות והוא זה שדה פקטו הוציא לפועל את עריכת הסכם המתנה והצוואה הנוטריונית ללא שיתוף אחיותיו. עם זאת, לא היה בהם כשלעצמם כדי להרחיק את המתנגדת ואחותה מאימם המנוחה. לא התרשמתי כי מידת הקרבה והמעורבות של המבקש בחיי המנוחה היו כאלו שגרמו לניכור של המתנגדת ואחותה. המתנגדת עצמה תיארה בפירוט את מערכת היחסים הקרובה בינה לבין המנוחה, אשר הייתה מושתתת על כבוד הדדי, קרבה ואהבה כנה. המתנגדת נהגה לבקר בבית המנוחה ולאחר את המנוחה בביתה שלה בסופי השבוע ובחגים. בעדותה בבית המשפט, הדגישה המתנגדת שהמנוחה נהגה להגיע לביקורים בביתה לבד וללא המבקש. (עמ' 55 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2017 שו' 1). בנסיבות אלה, לא שוכנעתי כי המבקש פעל באופן אקטיבי לניתוק המנוחה ממשפחתה ומהסובבים אותה.

ומכאן נעבור למבחן הבא.

מבחן העזר השלישי - קשרי המנוחה עם אחרים זולת המבקש

102. במסגרת מבחן העזר השלישי, על בית המשפט לבחון את מידת התלות אותה פיתחה המנוחה במבקש. כאשר ככל שיתברר, כי במועד עריכת הצוואה הייתה המנוחה מנותקת לחלוטין או כי קשריה עם אחרים היו מוגבלים ומועטים, אזי תתחזק ההנחה בדבר תלותה במבקש, וזאת ללא קשר לגורם או לסיבה שהביאו לבידודה (ת"ע (ת"א) 47214-07-12 א' ל' נ' ש' א', עמ' 26 (17.1.2016)).

103. במהלך התקופה שקדמה לעשיית הצוואה והסכם המתנה לא נותקו קשריה של המנוחה עם הסובבים אותה וודאי שלא עם המתנגדת ומשפחה, כפי שנלמד באופן ברור הן מעיון בכתבי הטענות והן במהלך דיון ההוכחות. המתנגדת עצמה, ציינה כי את השבתות והחגים נהגה המנוחה לבלות בביתה עם בעלה וילדיה. אף בעלה של המתנגדת, מר ט', ציין בעדותו בבית המשפט כי בשנה האחרונה לחייה, נהג להסיע את המנוחה לביקורים רפואיים, ללוות אותה למפגשים חברתיים ולכל מקום אחר בו חפצה (ראו עמ' 30-35 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019).

104. מכלל העדויות שהוגשו לתיק ניתן היה ללמוד, כי בני משפחת המנוחה היו מעורבים כולם בנעשה, נכחו בבדיקות הרפואיות והיו חלק בלתי נפרד מחייה של המנוחה. כך למשל, ניתן היה ללמוד מעדותו של מר ט', בעלה של המתנגדת. עדותו של האחרון הייתה נוגעת ללב ולא הותירה מקום לספק בדבר אהבתו הכנה והאמתית למנוחה, מסירותו הרבה ודאגתו למצבה עד לימיה האחרונים. מר ט' סיפר על הקשר הקרוב עם המנוחה, הפגין בקיאות בשמותיהם של רופאיה האישיים ותיאר כיצד שהה לצד מיטתה בבית החולים ברגעיה האחרונים. עדותו כאמור לא נסתרה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

105. עוד על מידת מעורבותה של המתנגדת בחיי המנוחה, ניתן היה ללמוד מסיכום בדיקת הערכת התלות אשר נערכה למנוחה ביום 8.1.2017. המתנגדת הייתה זו אשר נכחה בבית המנוחה במועד הבדיקה. המנוחה סיפרה לבודקת כמה היא קרובה למתנגדת וכיצד היא נעזרת בה לצורך ביצוען של מרבית פעולות היומיום: "אני מחליפה בגדים בעזרת בתי, לבד אני לא יכולה להחליף כי אני מאוד חלשה [...]". "אני רוחצת את הידיים כל יום. מתרחצת פעם בשבוע בעזרת הבת [...]". היא מכינה לי מקום לשבת, מסדרת לי הכל [...]. גם בהערכת התלות מיום 11.8.2016 היו אלה בנותיה של המנוחה שנכחו לצידה ולא המבקש. הבנות גילו מעורבות בחיי המנוחה והפגינו ידע בכל הנוגע למצבה הרפואי תוך שצינו לבודקת כי "אמא כבר לא יוצאת מהבית, היא במיטה רב הזמן כי כואב לה הגב. בחודשיים האחרונים היא החלה להיזכר בשואה והיא בוכה הרבה, בלילה היא מפחדת". יש בדברים אלה, כדי להצביע על כך שכבר בשלהי שנת 2016 חל שינוי בהתנהגותה ובמצבה הנפשי של המנוחה.

106. **סיכום** - מעדויות אלה ועוד, ניתן ללמוד כי המנוחה לא היתה מבודדת מסביבתה במהלך התקופה הסמוכה לעריכת הצוואות והסכם המתנה. לא מצאתי בטענת המתנגדת, לפיה המבקש פעל לניתוקה ולבידודה של המנוחה משאר בני המשפחה והקרובים.

עתה נעבור למבחן העזר הרביעי.

מבחן העזר הרביעי - נסיבות עריכת הצוואה ומידת התערבותו של הזוכה בעריכתה

107. הליכי התנגדות לצוואה טומנים בחובם חוסר איזון מובנה בין מגיש הבקשה לקיום הצוואה לבין המתנגד לקיומה. האחרון לוקה בחסך ראייתי המקשה על גיבוש התשתית העובדתית הנוגעת למערכת היחסים בין הזוכה לבין המצווה; לנסיבות עריכת הצוואה; ולמידת מעורבותו של הזוכה בעשייתה. תשתית עובדתית זו מצויה, ככלל, בידיעת הזוכה ולפיכך, יש מקום להקל על המתנגד, בפרט נוכח העובדה שנטל השכנוע לפסלות הצוואה מוטל, בצוואה הנחזית להיות תקינה מבחינה צורנית, עליו, הגם שנטל זה הוא ברמה של מאזן ההסתברויות (עמ"ש 36529-11-10 ב' ש' מ' נ' ש' מ' 28.2.2012); שוחט, פינברג, פלומין "דיני ירושה ועיזבון", מהדורה שביעית, 2014 עמ' 192).

108. **בכל הנוגע לנסיבות עריכת הצוואה ישנן מספר נקודות עיקריות הדורשות התייחסות כפי שיפורט להלן.**

הצוואה משנת 2006

109. קיימת חשיבות למסמך הנטען להיות צוואת המנוחה משנת 2006 לנוכח מסקנותיה של המומחית להשוואת כתבי יד, הגברת איה שוחט, לפיהן קיימת סבירות גבוהה ביותר לכך ששתי החתימות על גבי הצוואה הן אכן חתימותיה של המנוחה. כמו כן, לא ניתן להתעלם מכך שכבר במסגרת אותה צוואה, שנערכה כאמור בשנת 2006, ציוותה המנוחה 60% מרכושה למבקש בעוד לכל אחת מבנותיה ציוותה 20% מהרכוש בלבד.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

110. המתנגדת סירבה לאמץ את מסקנות המומחית להשוואת כתבי יד ביחס לצוואה משנת 2006 ואף טענה, כי בנסיבות העניין, היה על המבקש להגיש בקשה לקיומה של צוואה זו על מנת שיוכל להסתמך עליה לצורך חיזוק טענותיו. לעניין זה, די בכך שאפנה להוראת סעיף 36 לחוק הירושה הקובעת, כי יורש אשר חפץ להגיש בקשה לצו קיום צוואתו של פלוני, יהא חייב להגיש תחילה, בקשה לקיום צוואתו האחרונה בזמן:

"ביטול על ידי המצווה

36. (א) המצווה רשאי לבטל צוואתו, אם על ידי ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה, ואם על ידי השמדת הצוואה; השמיד המצווה את הצוואה, חזקה עליו שהתכוון בכך לבטלה.
(ב) צוואה חדשה, אף אם אין בה ביטול מפורש של צוואה קודמת, רואים אותה כמבטלת את הקודמת במידה שהוראות הצוואה החדשה סותרות את הוראות הצוואה הקודמת, זולת אם אין בצוואה החדשה אלא הוספה על האמור בצוואה הקודמת".

111. אין חולק, כי הצוואה משנת 2006 איננה הצוואה העומדת לבחינתו של בית המשפט כעת. ואולם, נוכח מסקנות המומחית כפי שפורטו לעיל ושעה שהמתנגדת עצמה בחרה להתייחס לצוואה משנת 2006 בסיכומיה, מצאתי להידרש לצוואה זו, לרבות המועד והנסיבות בהן נערכה. ואולי יהיה בכך כדי לחסוך הליך עתידי נוסף בין הצדדים. לכך, אדרש כעת.

112. בשנת 2006 עברה המנוחה שוד אלים בדירתה דאז ברמת גן. האירוע היה טראומטי והותיר את המנוחה במצוקה וחרדה גדולה. בנסיבות אלה, כך טענה המתנגדת, הצליח המבקש לשכנע את המנוחה לעבור להתגורר לידו בבני ברק, ולאחר מכן אף לערוך צוואה במסגרתה יקבל חלק גדול יותר ברכוש. כאשר התבקשה המתנגדת לתאר את אירוע השוד, ולפרט מדוע סברה כי ההחלטה לעבור לבני ברק הייתה נגועה בהשפעה פסולה מצד המבקש ציינה כך: "אז ככה, כמה ימים לפני שהיא עברה דירה היא עברה שוד, בא שודד מאחוריה, אני לא הייתי בארץ ולא ידעתי מכלום, כמה ימים אחרי זה העבירו אותה לבני ברק מצאו לה דירה והעבירו אותה. בעקבות זה היא כמוכח שמה כיסוי ראש, היא לא הלכה לפני זה עם כיסוי, טלוויזיה הורידו ממנה, כל היום רק תפילה, תהילים" (עמ' 60 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 שו' 30). עיון בעדותה של המתנגדת, מלמד על מעורבות דלה מצידה ועל זיכרון מעורפל ביותר בכל הנוגע לנסיבות האירוע הדרמטי.

113. המציאות העובדתית כפי שהוצגה לבית המשפט, העלתה תמונה שונה לחלוטין אשר לנסיבות אשר הובילו את המנוחה לעבור ולהתגורר בבני ברק. כפי שניתן להיווכח, ההחלטה נלקחה לאחר שקלא וטריא מצד המבקש ואחותו ז', שני האחים אשר שהו בארץ אותה העת, תוך התחשבות באירוע השוד הטראומטי אותו חוותה המנוחה זה עתה. אפנה לעדותה של האחות בעניין זה אשר תומכת בגרסת המבקש. ראו פרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019 עמ' 38 שו' 17-28:

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

- ת. [...] טיפלתי באמא בחודשים האחרונים לחייה, כל הזמן, אני זאת שדאגתי שהיא תעבור, ביחד עם ד' אחרי שאבא נפטר, אחרי שהיא עברה שוד קשה ואני זאת שהיא הייתה אצלי בשבת ודאגתי שהיא תעבור לבני ברק, טיפלתי בה.
- ש. כשהיא עברה את השוד, כמה היית צריכה לשכנע אותה לעבור לבני ברק?
- ת. די בקלות.
- ש. מה אמרת לה?
- ת. אמרתי לה שהיא לא נשארת יותר לבד ברמת גן, היא הייתה אצלי באותו שבת, מיד חיפשנו בעיתון דירה להשכרה, תוך שלושה ימים העברנו אותה. אני מצאתי את הדירה.
- ש. ואמרת לה אמא את עוברת לשם?
- ת. ביחד עם אחי. אחותי הייתה בחו"ל ובגלל זה לא הייתה מעורבת. עדכנו אותה טלפונית".

114. הנה כי כן, נמצאנו למדים כי לכאורה, המנוחה בחרה שלא לספר לשתי בנותיה על אודות עריכת הצוואה בשנת 2006, והמשיכה להסתיר את עצם קיומה מפניהן לאורך כל השנים. הכיצד מתיישבת עובדה זו, עם תיאוריה של המתנגדת בדבר מערכת היחסים החמה והקרובה אותה קיימה עם המנוחה? כך למשל, ציינה המתנגדת: **"אמא שלי סיפרה לי כל דבר. הייתי ביחסים מאוד טובים איתה"** (ראו: עמ' 56 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 ש' 24). הכיצד הדברים מתיישבים עם גרסתה של המתנגדת, לפיה כל שרצתה המנוחה, היה ששלושת ילדיה יישארו יחד לאחר מותה ולא יריבו בגלל ירושה? וכלשונה של המתנגדת: **"אמא שלי רק רצתה שנישאר יחד האחים"** (עמ' 56 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 ש' 28). כאשר נשאלה מתנגדת האם ייתכן שהמנוחה הייתה אדם שלא שש לשתף אחרים ברצונותיו, השיבה: **"זה לא הטיפוס, היא הייתה ישרה ואם היא הייתה עושה צוואה היא הייתה אומרת לי ומראה לי וזה הכל סיפורים אלף לילה ולילה"** (עמ' 56 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 ש' 21-22).

מחד גיסא, טענה המתנגדת כי המנוחה הייתה אישה ישרה, אינטליגנטית וחכמה וכי נכון לשנת 2006 - הייתה צלולה. מאידך גיסא, טענה כי לא ייתכן שהצוואה משנת 2006 נערכה על פי רצונה הטוב והחופשי של המנוחה, וכי ברור שמעשיה נבעו אך ורק מתוך לחץ והשפעה בלתי הוגנת מצד המבקש (עמ' 54 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 ש' 27-30):

- ש. אז אמא עושה ב2006 צוואה ולא אומרת לך מילה 11 שנה?
- ת. אמת.
- ש. כנראה לא רצתה להגיד לך?

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ת. כנראה הוא לא רצה להגיד לי. היא הייתה מושפעת ממנו ופחדה ממנו".

ובהמשך, עמ' 57 לפרוטוקול הדיון, שו' 3-8:
"ש. תראי את לא מאמינה שהיא כתבה את צוואת 2006, כל מה שלא מתאים לך את לא מאמינה?
ת. זה לא עניין שלא מתאים לי, אני לא ראיתי שום צוואה בחיים, ולא ידעתי שיש צוואה, אז הוא כתב מה שנוח לו, הילד הנפלא. זה לא הסגנון דיבור של אמא שלי ואין מצב שהיא לא הייתה משאירה לי יותר מה שאני עשיתי בשבילה והיא אהבה אותי יותר ממנו".

115. בדומה למתנגדת, גם יתר קרוביה של המנוחה העידו כי המנוחה הייתה אישה חיונית, דעתנית, אינטליגנטית, עצמאית ומשכילה. גם ז', ביתה של המנוחה, סיפקה בעדותה חיזוק משמעותי דווקא לטענות אותן העלה המבקש והודתה כי נכון לשנת 2006 הייתה המנוחה כשירה וצלולה לחלוטין. ראו: עמוד 46 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019, שו' 13-31:

"שאלת בית המשפט: את יודעת על הצוואה מ2006?
ת. רק שמעתי מאחותי לא ראיתי את הצוואה [...] לא ידענו שום דבר משום צוואה.
ש. ב2006 היא הייתה כשירה לגמרי נכון?
ת. כן.
ש. ב2006 מה הייתה מערכת היחסים לפי מה שאת יודעת בין שלושתכם אחד עם השני?
ת. הייתה מערכת יחסים טובה.
ש. והמערכת יחסים של אמך ז"ל עם כל אחד מכם?
ת. טובה.
ש. יכול להיות שהיא אהבה את ד' יותר?
ת. כנראה.
ש. יכול להיות שהיא רצתה לתת לו קצת יותר?
ת. היא אמרה לי כל הזמן אל תדאגו כל אחד יקבל שווה בשווה.
ש. ב2006 אמך הייתה בסדר לגמרי ואי אפשר לבוא ולהגיד שהיא לא ידעה מה קורה איתה, היא הולכת ועושה צוואה שהיא רוצה לתת 60% לבן שלה ולכם 20% גם אז ד' השפיע עליה?
ת. לא יודעת. אין לי מושג כי לא היינו מעורבים בזה בכלל".

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

116. **לסיכום** - לנוכח כל הממצאים והעדויות שהוצגו לפניי, לא מצאתי כל ראיה לכך שבמהלך שנת 2006 היתה השפעה בלתי הוגנת מצד המבקש על המנוחה או כל טעם אחר בדין לפסילת הצוואה משנת 2006. דווקא במהלך אותן שנים המנוחה היתה פעילה, בריאה ונראה כי הצוואה משנת 2006 משקפת נאמנה את רצון המנוחה.

הליך ההסתלקות מירושת המנוח

117. בכתב ההתנגדות ציינה המתנגדת, כי 25% מכלל העיזבון שייך לה, שעה שאביהם המנוח הלך לעולמו מבלי להותיר אחריו צוואה. המתנגדת לא ציינה בכתב ההתנגדות את העובדה החשובה, כי כלל ילדי המנוח **הסתלקו מחלקם בעיזבונו לטובת המנוחה** במעמד הגשת הבקשה לצו ירושה בבית הדין הרבני. הדבר מעורר פליאה, שכן ביום החתימה על תצהירי ההסתלקות, נכחו בבית הדין הרבני - המנוחה, שלושת ילדיה ועד נוסף בשם י' ל'. לנוכח כך, המנוחה הפכה לזוכה הבלעדית בכל עיזבון האב המנוח. **האם לא נתנה המתנגדת דעתה לכך? כלום היה המבקש היחיד אשר הבין את משמעות החתימה על תצהיר ההסתלקות? הכיצד פירשו המתנגדת וז' את מהותו של הליך ההסתלקות בבית הדין הרבני?** כאשר נשאלה על כך המבקשת בחקירתה, השיבה כי הליך ההסתלקות היה כולו פרי יוזמה של המבקש, וכי לה עצמה לא הייתה כל נגיעה ישירה לכך: **"שאלתי אותו מה זה הסתלקות, לא הבנתי מה זה, הוא אמר שזה בסדר ושאין לי מה לדאוג, לא שמעתי על זה ולא התעניינתי"** (פרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 עמ' 59 שו' 25-26). האחות ז' סיפקה גרסה דומה לאירועים, כפי שניתן היה להיווכח מעדותה בבית המשפט מיום 5.5.2018 (עמ' 38 לפרוטוקול הדיון, שו' 21 ועד לעמ' 39, שו' 1; עמ' 47 לפרוטוקול הדיון, שו' 5 ועד לעמ' 48, שו' 9):

ש. כשהלכתם לבית הדין הרבני היא הייתה צלולה?

ת. יכול להיות.

ש. אתם מחליטים שלושת הילדים לוותר על החלק בשבילה ומי שלחץ

לעשות את זה זה היה ד' נכון?

ת. כן.

[...]

ש. לכל אחד מכן יש בעל נכון? לאן את הולכת? אני הולכת לבית דין

רבני, לוותר על ירושה, אף אחד לא מדבר על זה?

ת. זה היה חתימה מתוך לחץ שאחי שכנע אותנו.

ש. הוא דיבר עם בעלך על זה?

ת. לא.

ש. ולא דיברת על זה עם אחותך?

ת. דיברנו אני חושבת.

ש. התייעצת עם עו"ד?

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ת. לא.

[...]

ש. ומה חשבת, שאת מוותרת ומה קורה?

ת. אז לא חשבנו הרבה.

[...]

ש. הבנת אבל שאת מקבלת חלק בירושה ושאת מוותרת?

ת. רק אחרי שאמא נפטרה הבנתי.

ש. אבל שהלכת לבית הדין הרבני היה שם הרכב עם דיין, נכון?

ת. כן.

ש. והוא אמר לך את מסתלקת מהירושה של אביך ז"ל לטובת אמך

נכון?

ת. כן.

ש. אז זאת אומרת הבנת, לא חשבת לדבר אחר כך עם האמא, או בין

האחים, שום דבר?

ת. לא, רק אחרי הפטירה של אמא דיברנו על זה.

[...]

ש. אתם הולכים 14 שנה לאחר מכן, אתם לא שואלים למה 14 שנה לא

עשו שום דבר ודווקא עכשיו?

ת. לא".

118. לעניין סוגיית ההסתלקות מהירושה, הציג המבקש תמונה שונה לחלוטין וטען, כי מי שיזם את ההליך ורצה בכך – היתה המנוחה בעצמה - שאף נכחה בעצמה בבית הדין הרבני באותו היום: "הרעיון לא היה שלי, הוא היה של אמא שלי. אמא שלי אמרה ואז ש' הייתה שם שיעשו שהכל יהיה על שם אחד. ש' אמרה שיש לה פרוטקציה מצידי זה היה צריך להיות בת"א ש' יש לה פרוטקציה ברבנות בפתח תקווה היא הגישה את הבקשה והמכתב הגיע אליה הביתה" (עמ' 98 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2019, שו' 33-30). ואכן, עיון בטופס הבקשה לצו ירושה אחר המנוח אשר הוגש לבית הדין הרבני, מעלה כי תחת כותרת "המבקשים" - מצוין במפורש שמה של המתנגדת. ראייה זו, עומדת לטעמי, כסתירה לניסיונה של המתנגדת להציג עצמה כמי שלא הבינה ולא ידעה דבר על הליך ההסתלקות.

119. אשר למנוחה, בהיעדר ראיות לסתור, אין מנוס מלהניח כי במועד החתימה על תצהירי ההסתלקות בבית הדין הרבני - הייתה המנוחה צלולה ואיתנה בדעתה. בהקשר זה, אפנה גם לעדותו של מר י' ל', חבר קרוב של המבקש, אשר נכח כאמור, לצד המשפחה בבית הדין הרבני ביום החתימה על התצהירים ואף שוחח עם המנוחה (עמ' 23 לפרוטוקול הדיון מיום 5.5.2019, שו' 32-28):

"ש. מתי פעם אחרונה שהייתה לך ממש שיחה איתה?

48 מתוך 69

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ת. שנה לפני שהיא נפטרה הזמינו אותי לבית הדין הרבני, הבת של המנוחה וגם ד' קיבל אותי למטה ושמח שבאתי, הם באו ועשו צו ירושה מהאבא אחרי 30 שנה שהוא נפטר להעביר את הירושה לאמא ואז באתי לבית הדין ודיברתי איתה ואמרתי לה שלום מה שלומך והייתה שיחה קוהרנטית, שנה וחצי לפני שהיא נפטרה".

כאשר התבקשה המתנגדת ליתן הסבר המניח את הדעת ביחס למהלך האמור ומעורבות המנוחה השיבה: "כנראה שהיא פחדה שאם אני אדע אני לא אחתום על מה שאני צריכה לחתום [...] הסתירו את זה ממני" (פרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 עמ' 58 שו' 20). ב"כ המבקש התעקש בחקירתו בנושא והמשיך לשאול (שו' 33-21):

"ש. זה היה בספטמבר 2016, באיזה שנה אינך נפטר?

ת. 2002.

ש. אז עושים פה קנוניה, אח שלך ואמא שלך נגדך ונגד אחותך?

ת. נכון.

ש. תסכימי איתי גברתי שמותר לבן אדם לעשות את זה? אולי זה מאוד פוגע ומעליב, כי היית בת מסורה וטובה, יכול להיות שהיא הסתירה את זה כי היא התביישה שהיא עושה לך את זה.

ת. אין לי מה להגיד, חוץ מאיום. אולי הוא אמר לה אם תגלי אני לא אבוא אליך, לא אטפל בך, אין לי מושג.

ש. לפעמים הורים עושים דברים שאנחנו לא יכולים להבין אותם. הם רוצים ילד אחד לתת לו יותר בגלל שהוא לא עבד ותמכו בו רצו לתת לו קצת יותר, זה גם יכול להיות גברתי?

ת. הכל יכול להיות. אם הייתי יודעת על הצוואה מ2006 לא הייתי

הולכת למשפט, הייתי מקבלת את זה".

120. עדויות אלה מקעקעות את הנרטיב אותו מבקשת המתנגדת להציג. ומדוע? אם נניח, כי המנוחה אכן ערכה את צוואתה משנת 2006 מתוך רצון חופשי ורצייה, ובמסגרתה צוותה למבקש חלק נכבד יותר מהעזיבון, אזי, ניתן גם להניח - כי במועד ההסתלקות בבית הדין הרבני ידעה המנוחה כי הלכה למעשה, הוויתור של בנותיה על חלקן בעיזבון לטובתה - משליך על החלק היחסי בעיזבונה שבו יזכה המבקש. שעה שהמתנגדת עצמה הודתה שהמנוחה הייתה צלולה במועד החתימה על תצהירי ההסתלקות, ובשים לב לכך שהמנוחה בחרה להסתיר מבנותיה את עצם קיומה של הצוואה משנת 2006 - נמצא בית המשפט עומד מול תהום פעורה. מה היו המחשבות אשר חלפו במוחה של המנוחה באותה העת? מדוע לא סיפרה לבנותיה על אודות צוואתה משנת 2006? הייתכן ששכחה כלל על אודות קיומה של צוואה זו במהלך השנים? אין ספק ששאלות אלה ואחרות חשובות

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

לעניינו - אולם לא תמיד כלל השאלות זוכות למענה, וכך גם הקושי להתחקות עד תום אחר רצון המנוח לא תמיד אפשרי. גם לבית המשפט יש גבולות.

עתה אעבור לבדיקת הצוואה בכתב היד של המנוחה.

הצוואה בכתב יד מיום 20.3.2017

121. בכל הנוגע לצוואה בכתב יד, חשוב לציין ראשית את מסקנת המומחית להשוואת כתבי יד בחוות דעתה, לפיה **לא ניתן היה לקבוע** במדויק האם החתימה בראשי תיבות והחתימה המלאה על גבי הצוואה אכן נכתבו בכתב ידה של המנוחה אם לאו. המתנגדת בחרה לאמץ את מסקנות המומחית בכל הנוגע לצוואה בכתב יד מיום 20.3.2017 אולם, בחרה שלא להתייחס באופן ענייני למסקנותיה ביחס לצוואה משנת 2006.

122. **כיצד אם כן, ראוי לפרש את הצוואה בכתב יד מיום 20.3.2017?** אכן, צוואה זו איננה הצוואה הניצבת במוקד המחלוקת, ואיננה עומדת לבחינתו של בית המשפט כעת. ואולם, לא ניתן להתעלם מכך, כי מקום שבו אין המדובר בצוואת המנוחה, אזי, המדובר במעשה חמור ואף פלילי אשר יש בו כדי לשמש ראיה רבת משקל כנגד המבקש. בפרט כאשר הנוטריון העיד, כי הצוואה בכתב יד, היוותה בסיס והבנת רצון המנוחה לשם עריכת הצוואה הנוטריונית אשר הוא ערך.

123. עוד בהקשר זה, ראוי לטעמי, להפנות לעדותו של פרופ' פניג בעמ' 13 שו' 5-28 :

"ש. אם היא הייתה כותבת בכתב יד את רצונה האם היה בזה בשביל לחזק שזה היה הרצון שלה?

ת. כן בהחלט. זה אחרת מרק לחתום, הקלינאית תקשורת התרשמה שהיא לא יכולה לתקשר באמצעות כתיבה אבל במידה והיא יוזמת, למרות שאומרים לה ותמיד יש שלב שמביאים את הקשיש לאיזה מקום הוא לא שש לעשות שינויים זה לא תמיד היוזמה אבל כמה בתוך הסיטואציה הזאת יש כאן רצון חופשי, כתיבה דרושת קצת יותר, עוד איזה שהוא מאמץ, יכול להיות מישו שיגיד תכתוב ככה וככה או מחזיק את היד אבל זה בהחלט תורם כדי להגיד הנה זה אינדיקציה נוספת. אין ספק שנוצרה קרבה אינטימית בינה לבין הבן, זה גם מה שהיא רואה באותם ימים אחרונים לחייה".

124. **לסיכום** – חוות הדעת של הגרפולוגית קבעה שלא ניתן לקבוע, כי המדובר בכתב ידה של המנוחה. גם מעדותו של פרופ' פניג בעניין, ספק אם המנוחה יכלה באותה העת לערוך צוואה בכתב יד. על כל המשמעויות הנלוות לכך.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

הסכם המתנה מיום 24.3.2017

125. נסיבות החתימה על הסכם המתנה נותרו עלומות אף הן. לגרסת המבקש המדובר היה, בצירוף מקרים. לדבריו הזדמן למנוחה לפגוש עורך דין שהגיע למרכז מכרמיאל. עורך הדין הסכים לפגוש את המנוחה, וסיכם איתה כי יערוך לה מסמך מתנה במסגרתו תעביר את הדירה לבנה. עוד ציין המבקש, כי היה זה עורך הדין מכרמיאל אשר ייעץ למנוחה לערוך בנוסף להסכם המתנה גם צוואה, אשר תחזק את רצונה בכל הנוגע לאופן שבו יחולק עיזבונה. תמוה בעיניי היכן בדיוק הזדמן למנוחה לפגוש עורך דין מכרמיאל שעה שהיא בקושי הלכה, התניידה באמצעות כיסא גלגלים והייתה על ערש דווי? לא נחה דעתי מתיאור זה של המבקש. כך תיאר המבקש את מהלך האירועים (עמ' 93 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2019, שו' 9-3):

"ש. למה לא ערכתם את ההסכם אצל עו"ד ש'?

ת. זה היה משהו, זה לא היה צפוי שעו"ד ק' יגיע, היא רוצה משהו

חזק שלא יהיה אפשר לבטל אותו בקלות.

ש. היא ידעה שיש דבר כזה הסכם מתנה?

ת. לא. כשהיא דיברה איתו הוא הציע לה את זה והיא קפצה על

המציאה. למה לא עשינו אצלו גם את הצוואה? כי הוא אמר שהוא

חושב שמתאים שיהיה עו"ד מקומי ושהיא תגיע אליו למשרד, אבל

המשרד שלו בכרמיאל."

ובהמשך, עמ' 93, שו' 33 עד לעמ' 94, שו' 4:

"ש. הצוואה נערכה לאחר המתנה? איך הבנת שאתה צריך לעשות גם זה

וגם זה?

ת. העו"ד אמר שצריך לעשות גם את זה."

126. עדותו של המבקש בכל הנוגע לנסיבות החתימה על הסכם המתנה איננה חפה מספקות. הייתכן כי לא עלה בידי המנוחה לאתר עורך דין מקומי אשר יוכל לערוך את הסכם המתנה לשביעות רצונה? מדוע החליטה להרחיק ולהביא עורך דין מהעיר כרמיאל? לא פחות ולא יותר. בפרט לנוכח המסמכים הרפואיים באותה העת מלמדים כי המנוחה היתה במצב קשה, על ערש דווי.

127. שאלה נוספת, נוגעת למניע אשר עמד בבסיס הצורך לערוך את הסכם המתנה, בשים לב לכך שבמועד עריכתו (24.3.2017) ערכה המנוחה זה מכבר, צוואה בכתב יד במסגרתה הורשה את כל רכושה למבקש (20.3.2017). מקום שבו ערכה המנוחה צוואה בכתב יד, במסגרתה הביעה רצונה אשר לאופן חלוקת רכושה, מדוע קם הצורך בעורך דין אחר מכרמיאל על מנת לערוך הסכם מתנה, המשקף למעשה את הוראות המנוחה בצוואתה, כלום אין בנמצא עורך דין בבני ברק או בכל גוש דן? לשאלות אלה - לא מצא בית המשפט מענה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

128. מן כל המקובץ, ומהעדויות התרשמתי כי המבקש הוא זה אשר משך בחוטים ודאג להוציא לפועל את הסכם המתנה וספק אם המנוחה היתה במצב שיכלה להביע את עמדתה בסוגיה. תמונה הייתה בעיני העובדה שאף אחד מהצדדים לא ביקש לזמן לעדות את עורך הסכם המתנה. הלכה פסוקה היא, כי הימנעות מהבאת ראיה אשר יש בה כדי לתמוך בטענתו של בעל דין, תפעל לרעתו וייתכן שאף תפגום באמינות גרסתו (ע"א 8151/98 ביאטריס שטרנברג נ' ד"ר אהרון צ'צ'יק, נו (1) 539 (2001)). גם לכך יש נפקות.

האם המבקש נטל חלק בעריכת הצוואה הנוטריונית?

129. אין חולק כי המבקש הוא זה אשר היה "המוציא והמביא" בכל הנוגע למסמכים המשפטיים הנוגעים לתובענה שלפניי. המבקש הוא זה אשר הזמין את הגריאטר על מנת שיכין חוות דעת בנוגע למצבה של המנוחה. המבקש הוא זה אשר הביא את הנוטריון שיערוך את הצוואה הנוטריונית וכך גם את עורך הדין מכרמיאל על מנת שיכין את הסכם המתנה. המבקש נכח בדירת המנוחה בעת ביקור הגריאטר וכך גם בעת ביקור הנוטריון ועורך הדין מכרמיאל. עתה נדרש לכך בראי הדין בעניין.

130. הוראת לשון סעיף 35 לחוק הירושה קובע כדלקמן:

"הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל-פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה - בטלה".

131. בבסיס הוראת סעיף 35 לחוק הירושה מונחת חזקה חלוטה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת (ע"א 2098/97 בוסקילה נ' בוסקילה, פ"ד נה (3) 837 (2001)). הסעיף קובע מספר מצבים חלופיים בהם תיפסל צוואה בגין מעורבות הזוכה בעריכתה: הוראת הצוואה המזכה את מי שערך אותה; הוראת הצוואה המזכה את מי שהיה עד לעשייתה; הוראת הצוואה המזכה את מי שלקח חלק באופן אחר בעריכתה; הוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה.

132. הלכה היא, כי יש לפרש את הביטוי "לקח באופן אחר חלק בעריכתה" באופן דווקני ועל דרך הצמצום (ע"א 510/90 מרים כצנשטיין נ' חניה סידרנסקי, מה (2) 221 (1991); ע"א 529/69 אטי רוזנהויזר (או רוזנהאוזר) נ' רלף סידני כהן, כד (2) 93 (1970); ע"א 631/69 ישיבת מדרש פורת יוסף בישראל נ' יעקב חומי, כד (2) 105 (1970); ע"א 6496/98 מופק בוטו נ' סאמי בוטו, נד (1) 19 (2000); בע"מ 6349/08 פלוני נ' פלוני (2.2.2009); ע"א 707/76 דינה צארום נ' צפורה גורן, לב (3) 548 (1978); ע"א 99/86 מתתיהו זיידה נ' ריקה-רבקה זיידה, מ (3) 105 (1986); עמ"ש (י-ם) 13612-12-12 יוסרא דרויש נ' סאמי דרויש (15.7.2013)).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

המבחן האם נטל הנהנה חלק בעריכת הצוואה תיעשה על פי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה, ועל פי אופן ולמידה בה נחזתה מעורבותו בתוכן הצוואה (ע"א 433/77 אליקים הררי נ' מרים הררי, לד (1) 776 (1979); ע"א 1079/92 ד"ר אברהם גדליה נ' כתון דאלי, מז (5) 431 (1993); ע"א 851/79 שולמית בנדל נ' דורון בנדל, לה (3) 101, 105 (1981)).

133. עיון בפסיקה מלמד, כי בתי המשפט אכן פועלים באופן דווקני ומיישמים פרשנות מצמצמת בעת בחינת העובדות. כך למשל, נקבע כי אף מקום שבו הנהנה היה זה אשר הזמין את עורך הדין שערך את הצוואה ואף שילם את שכר טרחתו; ואף מקום שבו תוכן הצוואה נמסר לעורך הדין שמונה לעריכתה על ידי הנהנה, עדיין, אין פירושו של דבר כי האחרון נטל בהכרח חלק בעריכתה. דין זהה חל אף מקום שבו נמצא כי הנהנה קיים שיחות מקדימות בעניין הצוואה עם המצווה עצמו או עם עורך הדין שערך את הצוואה (ע"א 7506/95 שורץ נ' בית אולפנא בית אהרון, נד (2) 215 (2000); ע"א 148/96 אברהם בקשי נ' מסעודה סלמן ו-9 אח', נג (1) 843 (1999); ע"א 5869/03 נילי חרמון נ' בנימין גולוב, נט (3) 347 (2004); ע"א 2500/93 שטיינר נ' המפעל לעזרה הדדית של ארגון עולי מרכז אירופה, נ (3) 338 (1996); "פגמים בצוואות", עמ' 300-327; ע"א 760/86 גורי רוזן נ' לידיה שולמן, מג (3) 586 (1989)). נקודה נוספת המשמעותית לעניינינו, היא כי אף מקום שבו נמצא כי הנהנה נכח בעת עשיית הצוואה - גם אז לא יהיה די בכך כדי להוכיח בהכרח שלקח חלק בעריכתה (ע"מ (נצ"מ) 1028/07 אמנון שרוני ז"ל נ' חג'ג' עומרי (6.7.2008); "פגמים בצוואות", עמ' 111-311-310).

134. ומה בנוגע לנסיבות המקרה שלפנינו? המבקש הודה שקבע את הפגישות עם כלל הגורמים המקצועיים הרלוונטיים לצורך עריכת הצוואה: המבקש תיאם את הפגישה אצל עורך הדין ק' שערך את הסכם המתנה ואף דאג להביאו אל המנוחה.

המבקש תיאם את הפגישה עם הגריאטר מירושלים בבית המנוחה ביום 24.3.2017. המבקש הוא זה גם אשר שילם את שכרו של הגריאטר. הגריאטר, התייחס לנקודה זו בעדותו בבית המשפט וציין כך (עמ' 65 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 שו' 14-16):

"ש. מי הזמין אותך?

ת. הבן, כתבתי, לבקשת בנה. אני פורס הכל, לא מסתיר.

ש. ומי שילם עבור הבדיקה?

ת. הבן."

המבקש נכח בבית המנוחה במהלך הבדיקה הגריאטרית אולם שהה בחדר הסמוך. בהתייחסו לעובדה זו, ציין הגריאטר בעדותו כך: "[...] אני יושב מול החולה אבל הבן היה בחדר סמוך אני מניח שהוא שמע" (עמ' 65 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019, שו' 9-11).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

135. המבקש **תיאם** את הפגישה עם הנוטריון בבית המנוחה ביום 28.3.2017 ואף הסיע אותה למשרדו יממה לאחר מכן, ביום 29.3.2017 לצורך חתימה על נוסח הצוואה הסופי ועל אישור עשיית הצוואה. נראה כי גם תוכן הצוואה הועבר אל הנוטריון באמצעות המבקש. הפגישה במשרדו של הנוטריון נערכה כשעה וחצי, בסופה הגיע המבקש לאסוף את המנוחה בחזרה לביתה. בעדותו בבית המשפט, ציין הנוטריון כי **"בנה הכניס אותה עם כיסא גלגלים וכמובן שברגע שהוא הכניס אותה אמרתי לו שהוא חייב לעזוב את משרדי"** (פרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019 עמ' 77 שו' 28-29).

136. המבקש לא ניסה להכחיש את מעורבותו בשלבים הראשונים של עריכת הצוואה הנוטריונית אולם טען, כי כל שעשה - עשה על פי בקשותיה ורצונה החופשי והמפורש של המנוחה. המבקש ציין, כי המנוחה הייתה זו אשר פנתה אליו, כמה וכמה פעמים, בבקשה שיפנה לעורך דין לצורך עריכת צוואה ואילו הוא היה זה שדחה אותה. בסופו של דבר, ועל מנת לכבד את רצונה האחרון של אמו, ניאות להפצרותיה והסכים לפעול בהתאם. הסבר דומה, הציג המבקש גם ביחס לצורך שעלה בביצועה של בדיקה גריאטרית בסמוך למועד עריכת הצוואה (עמ' 92 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2019 שו' 20-7):

"ש. [...] אם הכל ברור למה חשבת שצריך להזמין רופא?

ת. היא שמעה והייתה לה הרגשה וידיעה ברורה היא אמרה לי האחיות שלך יעשו לך צרות, אני רוצה צוואה חזק ומהר והיא שמעה שכל פעם ביטוח לאומי, כתוב מבולבלת, היא הלכה לשניידר, נירולוג ואחרי כמה חודשים היא מבולבלת זיכרון וכל זה, היא שמעה אצל ד"ר ברקוביץ, ש' אחותי אמרה לרופא, היא שמעה שכולם מנסים להכניס שהיא מבולבלת וזה כנראה אחד הדברים שהשתמשו כדי שהצוואה לא תהיה בסדר אז אמא שלי אמרה תזמין גריאטר.

שאלת בית המשפט: מה שאתה רוצה להגיד זה שאמא שלך אמרה שהיא לא אוהבת את זה שאומרים שהיא מבולבלת וביקשה שתזמין גריאטר?

ת. היא אמרה הם יעשו לך בעיות עם הצוואה, היא ידעה עם מי יש לה עסק. היא אהבה אותן היא אהבה גם אותי אבל היא ידעה שהם לא יסכימו ועובדה שהיא שכשאמא שלי אמרה הם קיבלו מספיק הוא לא קיבל כלום, איזה תגובה היא קיבלה? זה עשה לה רושם שהם לא יתנו לי לקבל את מה שהיא רוצה".

137. מהעדויות שהוצגו לבית המשפט, עולה כי המבקש לא היה עד לעצם עשיית הצוואה הנוטריונית גופה. אסביר. בכל הנוגע לפגישה הראשונה עם הנוטריון ביום 28.3.2017 חרף העובדה שהמבקש נכח בבית המנוחה במועד הביקור, המבקש לא נכח בחדר שבו התקיימה השיחה בין

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

המנוחה לנוטריון. אך לא ניתן להתעלם מכך, כי הנוטריון קיבל לידי את הצוואה בכתב יד שנטען כי נערכה על ידי המנוחה. ספק אם בלעדית הנוטריון היה מבין מה רצון המנוחה. **לכך יש נפקות.**

138. אשר לפגישה השנייה עם הנוטריון ביום 29.3.2017 המבקש הביא אמנם את המנוחה למשרדו של הנוטריון אולם עזב את המשרד, והגיע לאסוף את המנוחה רק בסיומה. בדומה לכך, גם במהלך הבדיקה הגריאטרית, נכח המבקש בבית המנוחה, אולם לא שהה בחדר שבו בוצעה הבדיקה. נוכח האמור, לא נראה כי פעולותיו של המבקש עולות כדי "מעורבותו" בעריכת הצוואה הנוטריונית כמשמעותה בסעיף 35 לחוק הירושה וזאת, אף אם היה מודע למטרה אשר עמדה בבסיס פעולות אלה ולכך שהוא זה אשר עתיד להפוך ליורש היחידי בצוואה (ת"ע (ב"ש) 38016-07-14 י.ז. נ' ש.מ.ז., פסקה 170 (25.3.2018)).

139. **נסכם ונאמר**, כי בכל הנוגע למעורבות בעריכת הצוואה הנוטריונית - מהעדויות והראיות כפי שהוצגו לבית המשפט מתעורר ספק בנוגע לפעולותיו של המבקש, והאם יש בהם כדי מעורבות פסולה בעריכת הצוואה כמשמעותה בהוראת סעיף 35 לחוק הירושה. לו היו פעולות אילו עומדות בחלל ריק, לבדן, אזי אולי הן לא היו פסולות. ניתן לומר, כי יש כאן "עודף מוטיבציה", מעורבות גבולית. אך משעה שהן כאמור חלק מהשרשרת של נסיבות עריכת הצוואה לא ניתן להתעלם מהם. גם הן משליכות על נסיבות עריכת הצוואה והסכם המתנה.

מה בנוגע לעילת הפסילה המרכזית העומדת על הפרק - האם יש לפסול את הצוואה הנוטריונית נוכח קיומה של השפעה בלתי הוגנת מצד המבקש?

140. השפעה בלתי הוגנת, מניחה, כחזקה חלוטה, פגיעה ברצונו החופשי והאמתי של המצווה. ואולם, הלכה למעשה, אין המדובר בחזקה, אלא בשאלה של מידה - **עד כמה עמוקה הייתה הפגיעה ברצונו האמתי של המצווה והאם עלתה פגיעה זו עד כדי שלילת רצונו כליל?** לאחר בחינתם של ארבעת מבחני העזר שהותוו בהלכת מרום, סבורני כי בנסיבות המקרה המונח לפניי, אכן קמה חזקה **בדבר השפעה בלתי הוגנת** מצד המבקש אשר יש בה כדי להביא להיפוך נטל הבאת הראיות. חרף היעדרן של ראיות ברורות וחד משמעיות בדבר היעדר כשירותה של המנוחה במועד עריכת הצוואה, אין חולק כי מצבה הגופני היה בכי רע וכי הלכה למעשה, הייתה במצב סיעודי, תלתי לחלוטין. המבקש קיים מערכת יחסים הדוקה עם המנוחה, ואף לן לצידה בתקופה הרלוונטית לעריכת הסכם המתנה והצוואות אף שהדבר לא נעשה בכפייה או בניגוד לרצונה. אשר ליחסי המנוחה עם הסובבים אותה, הוכח כי יחסים אלה נשמרו, וכי המנוחה שמרה על קשרים טובים עם קרוביה. המעורבות במצבה הרפואי של המנוחה לא הייתה נחלת המבקש בלבד. בנותיה נכחו עמה במספר בדיקות רפואיות והפגינו מעורבות ובקיאיות במידע רלוונטי על חייה.

141. **אשר לנסיבות עריכת הצוואה** - אין חולק כי המדובר בנסיבות חריגות ולא שגרתיות. ואולם, בחינת עדותם של הגורמים המקצועיים אשר זכו להתרשם מהמנוחה וממצבה הקוגניטיבי

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

בזמן אמת, הציבה קושי אמתי בדרך לבירור אומד דעת המנוחה במועד עריכת הצוואה. כך למשל, מעדותו של הנוטריון, עורך הצוואה: "התרשמתי שזה היה רצונה מאוד. לא התרשמתי שיש לה בעיה עם מה שהיא רוצה לעשות. במיוחד שאני יודע שהצוואה שהיא רק מחזקת. אם בן אדם מראה לי מסמכי מתנה וצוואה, בוודאי שבכזה מקרה אני לא צריך להיות חשדן" (עמ' 82 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019, שו' 1-5). דברים דומים נשמעו גם מפיו של הגריאטר: "אין בעיה קוגניטיבית. למנוחה לא הייתה בעיה קוגניטיבית. אני רוצה לסייג את זה ולהבהיר שיש לשים לב שמדובר באישה בת 85 אחרי אירוע מוחי והכל בהתאם לנסיבות כפי שהיו. זה לא פגע בשיפוט, תנחו דעתך" (עמ' 67 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019, שו' 32-30).

אבל מה כן היה לנו כאן? נראה כי שלל המסמכים אשר הוצגו לגריאטר וכן לנוטריון היו מסמכים שהוכנו מראש על ידי המבקש כאשר המנוחה היתה במצב של מריונטה, "בובה על חוט".

142. חשש לקיומה של השפעה בלתי הוגנת והעלאת סברות וחשדות בעלמא, תוך הסתמכות על העובדה שנושלו יורשים לטובת זוכים אחרים, אין די בהם כדי להביא לבטלותה של צוואה (ע"א 53/88 מרדכי מנלה נ' אברהם ברנדווין, מו (1) 48, 51 (1991)). המתנגדת חשה תרעומת בגין הדרתה מצוואת המנוחה, אולם לצד האמור, לא הצליחה לספק כל הסבר לכך שעוד במהלך שנת 2006 בחרה המנוחה, עת הייתה צלולה לחלוטין, במצב גופני תקין, לערוך צוואה במסגרתה הורשה חלק גדול יותר מרכושה למבקש. מבלי לגרוע מהאמור, ובמטרה לעשות שימוש ראוי בארבעת מבחני העזר של הלכת מרום לבחינת קיומה של השפעה בלתי הוגנת, אפנה לקביעות במסגרת פסק הדין בעניין ת"ע (ת"א) 47214-07-12 א' ל' נ' ש' א', פסקה 95 (17.1.2016):

"בתלות כשלעצמה, אין משום ראיה מספקת לקיומה של השפעה בלתי הוגנת ואף לא להקמת חזקה בדבר קיומה. לא התלות היא העיקר, אלא ההסתברות שהתלות שללה את רצונו החופשי של המצווה. הוא הדין בכל המבחנים האחרים. תלותו של המצווה בסיועו של האחר, אינה בהכרח שוללת את רצונו החופשי. כך הוא גם ביחס לבחינת קשריו של המצווה עם אחרים ואף בהסקת מסקנות מנסיבות עריכת הצוואה. כן נקבע כי לצורך הכרה בקיומה של השפעה בלתי הוגנת אין הכרח כי יתקיימו כל המבחנים שפורטו לעיל. למעשה, די בקיומם של חלק מהמבחנים האמורים כדי להצביע על קיומה של השפעה כאמור ובמקביל רשאי בית המשפט לעשות שימוש במבחנים נוספים לגיבוש הכרעתו".

143. על אף שבהלכת מרום עצמה, הובהר כי אין המדובר במבחנים ממצים ואף הוצגו מעת לעת מבחנים נוספים; בפועל, הפכו ארבעת מבחני העזר לאבני דרך מרכזיות לצורך לבחינת קיומה של השפעה בלתי הוגנת. במקרים רבים, הוביל אופן היישום של מבחני העזר בשטח להחטאת המטרה הסופית בכך שהוביל לריחוק ולניתוק מהמוקד המוסרי שבו אמורה הייתה להתמקד עילת ההשפעה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

הבלתי הוגנת. לא פעם, אף פגיעה קפדנית לאורכן של אבני הדרך האמורות, לא תוכל לזקק את אותו יסוד של "אי הגינות" הנדרש על מנת לצבוע את הצוואה ואת הליך עשייתה בצבע של השפעה בלתי הוגנת. על כן, במקרים המתאימים, כמו במקרה המונח לפניי כעת, שומה על בית המשפט לפרוץ את גבולות המתווה שהוכתב בפרשת מרום ולבחון את המארג הראייתי, ואת נסיבות המקרה כחלק ממכלול (פסקאות 4-5 לפסק דינו של כבוד השופט ש' שוחט בעמ"ש (ת"א) 48729-03-19 ב' י' פ' נ' א' פ' (17.11.2019)).

144. על רקע מחויבותו של בית המשפט להגשמת רצונה האמיתי של המנוחה מחד גיסא, ולנוכח הקשיים הראייתיים העומדים בפני המתנגדת מאידך גיסא, יש להידרש ל"הלכת החוטים השזורים" כפי שהופיעה בבע"מ 4459/14 פלונית נ' פלונית (6.5.2015) אשר אימץ את פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב כבוד השופט ש' שוחט בעמ"ש 45610-09-12 ז' ג' א' נ' ג' א' (19.5.2014) תוך ציון הקביעות החשובות הבאות:

"[...] חוטים שונים של עילות שונות - הגם שלא היה בכוחם לבסס עילה עצמאית - יכולים להישזר יחד לרבדים המחזקים ומבססים את מסקנת בית המשפט המחוזי. ההשפעה הבלתי הוגנת העולה עד כדי שלילת הבחירה החופשית של המצווה הינה מבחן דינאמי ורחב כקשת החיים. בית המשפט המחוזי נעזר בחוטים השונים כדי להגיע לראייה כוללת המשקפת את מלוא התמונה".

145. **הלכת החוטים השזורים** - המקרה שלפניי מתאפיין בנסיבות מורכבות וסבוכות, ומערב שלל סוגיות מתחום הרפואה והמשפט ואף מתחום הצדק והמוסר. אכן, פסק הדין מכיל עמודים רבים, אולם זאת - לא בכדי. עובדות פסק הדין שלפניי דומות בצורה מפליאה לעובדות שהיו מונחות לפני בית המשפט בפסק הדין שקבע את הלכת החוטים השזורים.

146. לאחר עיון במסקנות ובממצאים עד כה, נראה לכאורה כי אין בנסיבות הקיימות בנפרד כדי להביא לפסילת הצוואה הנוטריונית על בסיס קיומה של התערבות בלתי הוגנת מצד המבקש בעריכתה על פי לשון סעיף 35 לחוק הירושה. כמו כן, לא הוכח באופן חד משמעי האם המנוחה ידעה להבחין בטיבה של צוואה ולהביא לפסילת הצוואה הנוטריונית מכוח סעיף 26 לחוק הירושה.

147. **ואולם**, כל אחת ואחת מהעילות לפסילתה של צוואה איננה עומדת לבדה. עילות אלה, מקיימות ביניהן יחסי גומלין באופן שבו האחת משליכה על רעותה – "שזורות זו בזו". על כן, בנסיבות בהן לא ניתן להוכיח היעדר כשירות מכוח סעיף 26 לחוק הירושה, ניתן בהחלט להתחשב במצבו הגופני הירוד של המצווה ולהציבו כחלק מהמארג הראייתי הרלוונטי או כנסיבה משמעותית אשר יש בה כדי להצביע על קיומה של השפעה בלתי הוגנת. כך, מצווה המצוי על ערש דווי, עשוי להוות כר נוח להשפעה ולפתח בנקל תלות באחר (ע"א 4902/91 שדמה גודמן נ' ישיבת שם בית

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

מדרש גבוה להוראה ודיינות, מט (2) 441 (1995); ע"א 2500/93 שטיינר נ' ארגון עולי מרכז אירופה, נ (3) 341 (1996); דנ"א 1516/95 מרום נ' היועץ המשפטי לממשלה, נב (2) 813 (1998)).

148. כיצד על בית המשפט לפרש את המארג העובדתי והנסיבתי הפרוש לפניו כעת? התשובה לכך איננה פשוטה כלל ועיקר. במועד עריכת הצוואה הייתה המנוחה אישה קשישה, רזה "מוזלמנית" אשר שקלה קרוב ל-40 ק"ג. לפיכך, אף בהיעדר קביעה פוזיטיבית בנוגע לקיומו של פגם קוגניטיבי, וחרף העובדה שלא נמצאו ראיות חד משמעיות בדבר היעדר כשירותה של המנוחה לצוות במועד עריכת הצוואה הנוטריונית, סבורני כי לא ניתן להתעלם ממצבה הרפואי הירוד ולהשפעתו על כוח הרצון, אופן התפקוד, מידת ההבנה ויכולת ההתנגדות אשר עמדו לרשות המנוחה באותה העת.

149. כפי שעולה מחוות דעתו של המומחה פרופ' פניג ומעדותו, לא נראה שהוא היה שלם לחלוטין עם מסקנותיו הסופיות בחוות הדעת, וכי אך בשל הצורך והחובה לספק הכרעה סופית לבית המשפט, קבע לבסוף כי סביר יותר שהמנוחה הייתה כשירה לערוך צוואה. "תיאורית הזקן המוחלש" אליה התייחס פרופ' פניג בחוות דעתו ובעדותו בבית המשפט, גורסת כי יש לראות במצב גופני מוחלש של קשיש כגורם אשר עלול להגביר את יכולת ההשפעה עליו. כך גם ביחס למצוקת הרעב ממנה סבלה המנוחה ולשאלה האם עלולה הייתה מצוקה זו לגרום לירידה בריכוז ובכושר השיפוט שלה במועד הרלוונטי. כאשר בנוסף להרעה במצבו הגופני של הקשיש מופיע גם שינוי דרמטי בהתנהגותו, כגון הדרת צאצא מצוואתו - אזי, במצב כזה יש להפוך את נטל הראייה (עמ' 5 לפרוטוקול הדיון מיום 19.12.2018 שו' 16-21):

16	ש.	לא מצאת משהו שמעיד שהיא לא הבינה את טיבה של הצוואה?
17	ת.	בדיוק. ולכן ההתנסחויות האלה. כאן נכנס ההשפעה של הרצייה
18	ש.	היכולת של אותו אדם תהיה להשפיע עליו גדולה?
19	ת.	גדולה הרבה יותר ממצבים שהוא היה בריא וכוחותיו הגופניים היו איתו, זה מה שקוראים
20		"הזקן המוחלש" זה עדיין לא הזקן הדמנטי, פה התפקיד שלי הופך להיות מינורי ושל בית
21		המשפט יותר גדול.

150. פרופ' פניג הדגיש לכל אורך עדותו כי בנסיבות הקיימות - היכולת להגיע להכרעה ברורה עומדת על הסתברות של 50 אחוז לכאן או לכאן. יכולת ההשפעה על המנוחה אותה העת, הייתה לבטח קלה ופשוטה יותר וכי בנסיבות אלה, שומה על בית המשפט לתהות בדבר אמיתות תוכנה של הצוואה הנוטריונית ולבחון, האם נימקה המנוחה בצורה משכנעת את בחירתה להדיר את בנותיה מעיזבונה. לדידו של פרופ' פניג, מצופה היה הן מהגריאטר והן מהנוטריון לבצע בחינה מעמיקה יותר בדבר נסיבות עריכת הצוואה ולהתייחס, בין היתר, גם למערכת היחסים אשר שררה בין ילדיה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

151. אף אם אניח, כי המנוחה ביטאה את העדפתה למבקש עוד בשנת 2006, עדיין, לא ניתן להתעלם מכך שהעדפה זו, נשמרה על ידה לאורך כל אותן שנים באדיקות, והנה שונתה באופן פתאומי בחודש שקדם לפטירתה. לא הוצגה כל עדות אשר יהא בה כדי להצביע על התדרדרות פתאומית במערכת היחסים בין המנוחה לבנותיה או כי התאכזבה מהן בצורה כלשהי. הבנות שמרו על קשר קרוב ורציף עם המנוחה, היו מעורבות בחייה ודאגו למצבה הבריאותי. המנוחה, אף שהייתה מבולבלת, לא הייתה פרנואידית ולא סבלה מהתקפי דיכאון. נוכח האמור, ובשים לב לחוות דעתו ולעדויות של פרופ' פניג בנדון, בהחלט ייתכן כי מבחינה קלינית, היה מצבה של המנוחה סביר אולם זאת, לצד כוח הרצייה שלה אשר היה פגום וחשוף להשפעה. המנוחה הייתה בימיה האחרונים. מעדויות מהמסכמים הרפואיים ניתן ללמוד כי כל ילדיה היו בקרבתה. ובימים בהם נעשו הסכם המתנה והצוואה היתה המנוחה במצב בריאותי קשה. כפי שהובהר לעיל על ידי בהרחבה. נראה כי גם המבקש הבין כי קרבה השעה ללכתה של המנוחה מהעולם ומשכך החל בפעולות נמרצות להוציא לפועל את אשר חפץ. טלטולה, כן כך ממש של המנוחה לעורכי דין ורצף הפעולות והעסקאות מעורר תהיות ותחושת אי נוחות קשה.

152. **מסקנות המומחית להשוואת כתבי יד ביחס לצוואה הנוטריונית -** לצד מצבה הירוד של המנוחה בסמוך למועד עריכת הצוואה נוטריונית, נדרש אף להביא בחשבון את מסקנות חוות הדעת של המומחית להשוואת כתבי יד, לפיהן לא ניתן היה לקבוע בנסיבות הקיימות, האם החתימות על גבי הצוואה הנוטריונית אכן היו חתימותיה של המנוחה וכך גם ביחס לצוואה בכתב יד.

153. **שרשרת פעולות בסמיכות זמנים קצרה -** המבקש לא הצליח לספק תמונה ברורה והגיונית, בכל הנוגע לרצף הפעולות המשפטיות אותן ביצעה המנוחה בסמיכות זמנים קצרה כל כך, כאשר היא מצויה על ערש דווי.

154. המבקש ניסה להצדיק פעולותיו וטען, כי יצירת הקשר ותיאום הפגישות עם הגריאטר ועם הנוטריון היו פרי תכנון ויוזמה של המנוחה. על אף שאין די בפעולות אלה כדי להצביע על מעורבותו המפורשת בעשיית הצוואה הנוטריונית, אין חולק כי שליטת המבקש בנתונים ובמידע על אודות אופן התנהלות האירועי, אכן צריכה להיזקף לחובתו בנסיבות הקיימות (עמ' 96 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2019 ש' 16-4):

ש. אמרת שיצרת קשר עם הד"ר ואת הקשר עם עו"ד ש', באופן מפתיע

אתה גם היורש היחידי בצוואה. תסביר לי?

ת. אני לא יודע מה אני יכול להגיד לך זה היה הרצון של אמא שלי.

ש. עו"ד ש' אמר שאמא שלך הציגה לו מסמכים, איזה?

ת. הוא גם אמר שהיא הציגה לו שטר מתנה, צוואה כתב יד ואת

המכתב של הגריאטר.

ש. איפה כל המסמכים האלה?

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

- ת. בבית. אמא שלי שמה והביאה את זה, היה לה שיטה להחביא מסמכים בתוך עיתון.
ש. לא אתה הבאת את המסמכים?
ת. לא.
ש. איפה היא שמה את זה?
ת. בארון, ליד המיטה שלה יש ארון עם מגירה, היא שמה את זה שם.
ש. ידעת שזה שם?
ת. כן."

חיזוק נוסף למידת מעורבותו ושליטתו של המבקש על רכושה של המנוחה, עלה גם במהלך עדותו מיום 9.9.2019 (עמ' 97 לפרוטוקול הדיון, שו' 33-34):
"ש. כשאמך נפטרה תאשר לי שהעברת כספים מהחשבון שלה לשלך?
ת. אני מאשר".

155. חשוב לציין, כי לכל אחד מילדי המנוחה הייתה דירה. אף אחד מהם לא היה מקופח וכולם זכו לסיוע כלכלי. בנסיבות אלה, נותר רק לתהות בדבר הנסיבות שהובילו את המנוחה ובדבר המניע אשר גרם לה לערוך צוואה נוספת, לקראת ימיה האחרונים, ולהדיר ממנה את בנותיה. המצב המסתבר הוא, כי לנוכח מצבה הרפואי המורכב של המנוחה, רמת התשיות והרזון הקיצוני מהם סבלה, "מוזלמנית" כדבריו של פרופ' פניג, פעלה היא או יותר נכון יהיה לומר הופעלה - הלכה למעשה - באופן אוטומטי כ"בובה על חוט" ללא כל יכולת להתנגד לנעשה באופן אקטיבי. נראה כי מכלל ההסתברויות, כי המנוחה הייתה נתונה לחסדי המבקש ולהשפעתו המוחלטת עליה באותה העת. ולפנינו מצב של ניצול הזקן המוחלש.

הצעה למבחן עזר נוסף - "ניכור בגיל השלישי" או "ניצול הזקן המוחלש"

156. לנוכח התמקדותם של דיני הירושה בהגשמת רצון המצווה, במימוש האוטונומיה שלו וביכולתו לכתוב את סיפור חייו, סבורני, כי יש ליתן משקל, בבחינת המארג הראייתי הכולל, גם לקיומה של התנהגות מנכרת מצד מי ילדי המוריש. **ובמה דברים אמורים?** לא בכל מקרה ומקרה ניתן לזהות התקיימותה של השפעה בלתי הוגנת אך בהסתמך על מבחני הלכת מרום. סבורני, כי המקרה הניצב לפניי כעת, נכלל במסגרת אותם מקרים נוכח הדינאמיקה המשפחתית המורכבת, העדויות הסותרות והנסיבות העמומות. בתוך כך, נדרש בית המשפט לבצע בחינה מעמיקה ודקדקנית יותר ולעמוד באופן ברור על אותם מאפיינים ייחודיים המצביעים על קיומה של השפעה בלתי הוגנת.

157. מהו אותו מאפיין ייחודי אשר בא לידי ביטוי במקרה שלפניי? כפי שצוין בהרחבה לעיל, מצבה הרפואי והגופני של המנוחה הלך והתדרדר בקצב מהיר וקיצוני. המנוחה השילה קילוגרמים

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

ממשקלה ככל שחלפו הימים, הלכה ונחלשה - תוך שכל אותו הזמן המשיכה להתגורר לבדה. המנוחה הפכה להיות "מוזלמנית". התמיכה הסיעודית לה זכתה מהביטוח הלאומי הסתכמה בסיוע של מספר שעות ביום. ברור אם כן, כי בנסיבות בהן שימש המבקש כמטפל צמוד ומסור, ישן בבית המנוחה, וסייע לה בכל פעולות היומיום, שימשה המנוחה, בעל כורחה, כר נוח להשפעה ולמניפולציה מצד המבקש. בד בבד, נראה היה, שלנוכח העומס הרב וההתדרדרות המהירה במצבה של המנוחה, נוח היה גם ליתר בני המשפחה להסתמך על המבקש הן בנוגע לאופן הטיפול במנוחה והן בנוגע לאופן הטיפול בחשבונות ובתשלומים.

158. השאלה שמתעוררת היא – האם הניכור חייב להיות בלבד שאנו מכירים בצורה גלויה? הרי אין חולק כי בין המנוחה למבקש נותרו יחסי אמון מיוחדים. אך מכל המקובץ לא מצאתי בהם כדי לבטא יצירת ניכור.

159. התופעה של ניכור הורי לעת זקנה, תוארה בהרחבה על ידי ע' ליפשיץ במאמרה "ניכור לעת זקנה כהשפעה בלתי הוגנת בעקבות הלכת החוטים השזורים" הארת דין (תש"ף), 49 (להלן - "ליפשיץ"). במסגרת המאמר, הציגה ע' ליפשיץ שני מקרים בהם מתקיימת תלות אובייקטיבית בין המוריש לבין ילדו, כאשר במקרה השני מתווסף לתלות גם אלמנט של ניכור. לשיטתה אין כל תועלת, בנסיבות אלה, ביישומם של מבחני העזר שנקבעו בהלכת מרום, שכן אין די בהם על מנת ליצור הבחנה בין שני המקרים. ההתמקדות בהיבט האובייקטיבי של התלות מטשטשת את ההבחנה בין שני המקרים, כאשר בפועל, קיים פער משמעותי ביניהם הן אשר לאופן מימוש האוטונומיה של המצווה והן אשר לצורך בהפעלת שיקולים של אתיקה ומוסר. להן יפורט שני המקרים:

159.1. **המקרה ראשון** דן במנוח אשר ציווה בצוואתו את כל רכושו לאחד מילדיו בלבד. בסוף ימיו, היה המנוח חולה ביותר ונזקק לסיוע מצד בני משפחתו, אשר היו עסוקים בענייניהם האישיים ולא הקדישו לו מזמנם. רצה הגורל ואחד מילדיו קיבל אחריות למצבו של המנוח, נותר עמו בקשר קרוב, טיפל בו במסירות ודאג לסייע לו הן במישור הפיזי והן במישור הנפשי. המנוח, רצה לגמול לילדו ועל כן, הוריש לו את כל עיזבונו תוך שהדיר מצוואתו את יתר ילדיו שנטשו אותו.

159.2. **המקרה השני** עוסק אף הוא במנוח אשר ציווה את כל רכושו לאחר מילדיו בלבד. המנוח, בעל קשיים וצרכים הדומים לאלה של המנוח מהמקרה הראשון, נעזר גם הוא באחד מילדיו והיה בקשר קרוב עמו. אלא מאי, במקרה זה, מערכת היחסים בין המנוח לבין יתר בני המשפחה הייתה תקינה וחמה. בסמוך לתקופה בה החל המנוח לפתח תלות בסובבים אותו, החל ילדו - אשר לימים הפך לנהנה היחיד בצוואה, להרחיק את יתר בני המשפחה עמם היה מסוכסך, להסיט את המנוח כנגדם ולבודדו מהם.

מה ההבדל בין שני המקרים? במקרה הראשון, משקפת הצוואה את רצונו החופשי והאמתי של המצווה ואת שאיפתו לגמול לילדו אשר היטיב עמו. במקרה זה, ביטול הצוואה על בסיס קיומה של השפעה בלתי הוגנת **תחטא למציאות** ותפגע קשות באוטונומיה של המוריש ובזכותו

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

לצוות על פי רצונו. במקרה השני, הפעיל 'הילד המנכר' מניפולציה על המצווה אשר הובילה לכך שצוואתו כלל לא שיקפה את רצונו שלו - אלא את רצונו של הילד המנכר. במקרה זה, ביטול הצוואה יהווה ביטוי אותנטי לרצונו האמתי של המוריש ולכוונותיו המקוריות כפי שהיו בטרם הופעלה עליו המניפולציה מצד ילדו המנכר. הנה כי כן, עיון במקרה השני בא ללמדנו, כי ייתכנו מצבים בהם ילד אשר התנדב מיוזמתו לטפל בהורחו במסירות בערוב ימיו, בכל זאת ייתפש כגורם מנכר מקום שבו יוכח, כי פעל מתוך מטרה להשתלט על ההורה ולהרחיק ממנו את בני המשפחה האחרים.

160. במסגרת מאמרה, הציעה ע' ליפשיץ מספר מבחני משנה אשר נועדו לסייע באיתור מצבים של ניכור לעת זקנה. מבחנים אלה, שאובים מהמבחנים הנהוגים במקרים של ניכור הורי בילדות:

- א. ניסיונות לנתק ולהרחיק את הזקן מהצד המנוכר.
- ב. בעת מעשה הניכור, הסברים חלשים ולא רציונליים של הזקן או אי-נתינת הסברים כלל.
- ג. חוסר אמביוולנטיות. הזקן תומך אוטומטית בצד המנוכר.
- ד. הזקן אינו מודע לפעילות הניכור אלא משוכנע שהסיבה לניכור היא לחלוטין עצמאית ולצד המנוכר אין חלק בכך.
- ה. תמיכה אוטומטית בעמדת הצד המנוכר בכל קונפליקט וללא רצון להקשיב למנוכר.
- ו. אין הכרה במעשיו של הצד המנוכר.
- ז. קיומם של תרחישים שאולים. ההתבטאויות של הזקן בהקשר של הצד המנוכר שאולות משפתו ומעולמו של הצד המנוכר. תחושה שהמנוכר מדבר מגרוננו של הזקן ואינו משמיע את קולו העצמאי.
- ח. דחייה וריחוק מהמשפחה המורחבת.

161. עוד במאמרה, הצביעה ליפשיץ על שלושה מבחנים הכרחיים לצורך בחינה של ניכור לעת זקנה כנסיבה המעידה על קיומה של השפעה בלתי הוגנת - בהתבסס על הלכת החוטים השזורים:

- א. סכסוך מר בין המנוכר למנוכר
- ב. היווצרות יחסי אמון מיוחדים בין הזקן לבין הגורם המנוכר אותו
- ג. קשר תקין בין המנוכר לבין הזקן לפני תהליך הניכור

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

אשר למבחן הראשון בדבר קיומו של סכסוך מר בין המנכר למנוכר - מהחומר שהובא לפניי אין כל עדות לסכסוך כזה במהלך חייה של המנוחה. המתנגדת, לא הצביעה על קיומו של סכסוך נקודתי ומפורש בינה לבין המבקש, אולם ציינה כי לאורך השנים, פעל המבקש בעורמה ובתחכום לצורך הרחבת יכולת השפעתו - לא רק על המנוחה עליה גם עליה ועל אחותה.

עת נדרשה המתנגדת לעניין זה במסגרת עדותה שלה, נראה היה כי היא עצמה מתקשה להצביע על מקרה אחד שבו הייתה עדה להשמעת איום, הפעלת לחץ או השפעה בלתי הוגנת מצד המבקש (עמ' 59 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2019, שו' 15-9):

- ש. תתארי לי לפרוטוקול פעם אחת בחיים שאת בעיניים שלך או באוזניים שלך שמעת או ראית את אחיך ד' לוחץ או מאיים חס וחלילה על אמא, פעם אחת?
- ת. כל דבר ששאלתי אותה.
- ש. אני שואל שאלה מאוד ממוקדת, תתארי לי בכל חייה של אמא פעם אחת שאת יכולה לתאר שראית את ד' או שמעת אותו מאיים או לוחץ על אמא במשהו, פעם אחת?
- ת. אני עשיתי פעמיים תור לגריאטרי, הוא אמר לי "תבטלי".
- ש. אני חוזר על השאלה שלי.
- ת. קשה לי להיזכר במקרה מסוים.

162. אשר למבחן השני בדבר היווצרות יחסי אמון בין הזקן לבין הגורם המנכר אותו - סבורני, כי אין צורך להוסיף ולהכביר במילים בדבר יחסי התלות והאמון המוגברים אשר וודאי שררו בין המנוחה למבקש, וכפי שפורטו לעיל בהרחבה.

163. אשר למבחן השלישי בדבר קיומו של קשר תקין בין המנוכר לפני תהליך הניכור - כלל המידע הרפואי הרלוונטי למצבה של המנוחה היה פרוש לנגד עיני המשפחה ולא הוסתר מהם. המתנגדת נהגה לבקר את המנוחה והייתה שותפה לטיפול בה. ממכלול הנסיבות שהובאו לעיל, לא מצאתי קיומו של ניכור שנוצר על ידי המבקש בין המנוחה לבנותיה. אך כן מצאתי ניצול חולשתה של המנוחה – "ניצול הזקן המוחלש". בתקופה האחרונה לחייה המבקש התגורר עם המנוחה באותו בית, לן ביחד איתה במיטתה, והיותו "המוציא והמביא" היחיד, שהשפעתו הלכה וגברה עם השנים גם בשל הידרדרות מצבה הרפואי והקוגניטיבי של המנוחה, שבא עם השנים וההזדקנות, ואשר נותרה תלויה בו לחלוטין לכל ענייניה הגופניים והכספיים. יש בכך כדי להביא למבחן העזר הנוסף שבצירוף כלל הנסיבות יש בו כדי לבטל את הצוואה.

164. יפים לעניין זה, דבריו של כבוד הנשיא דאז, השופט מר שמגר בפסק הדין בעניין ע"א 133/84 רכטמן נ' זיסמן, פ"ד (4) 769 (1986):

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

"מה שהמחוקק ביקש למנוע הוא מתן התוקף לצוואה, שלא נערכה מרצונו החופשי ולפי החלטתו העצמאית של המצווה אלא לפי התכתיב של אחר, בעקבות האיום של אחר או על-ידי ניצול בלתי הוגן של הנסיבות על-ידי אחר. אין בכך, כמובן, כדי למצות את מיגוון הנסיבות, שבהן יכולה להישמע טענה המעוגנת בסעיף 30, אך, כאמור כאן, הדרך של ההשפעה ונסיבות הפעלתה יכול להיות בהן כשלעצמן כדי ליצור אותם מרכיבים, המצביעים על כך שהצוואה אינה פרי רצונו של המצווה אלא פרי רצונו של מי שהשפיע עליו, ושהכתיב לו למעשה את ההסכמה.

כמוזכר, נוצרת, למשל, מערכת נסיבות כאמור, כאשר מי שמשפיע על המצווה מנצל את תלותו, חולשתו או חוסר יכולתו של המצווה; השפעה המביאה לבטלות צוואה היא, למשל, השפעה שביטויה בלחץ מילולי על אדם חולה, חלש ותשוש, שאין לו כוח להתנגד, המביא את המצווה לכך שהוא מסכים לאמץ דעתו של האדם המשפיע. הסכמה בנסיבות כאלה ניתנת בלתי ברירה ובשל חוסר הכוח להתנגד או להתמודד עם ההשפעה בשל מצבו של המצווה או בשל תלותו במי שמשפיע עליו. אך מובן, שאין לראות באמור לעיל אלא הדגמה ולא תיאור ממצה. העיקרון המודגש כאן הוא, כי היסוד הבלתי הוגן אשר בהשפעה, שסעיף 30 לחוק הנ"ל מזכיר אותה, ביטוי יכול להיות, בין היתר, בניצול של תלות גופנית או נפשית עקב מצב חמור של מחלה - לצורך עריכת מעין תכתיב בדבר תוכן הצוואה, הנראה כנכון וכרצוי למי שמשפיע את השפעתו על החולה".

165. מן המצווה 'היודע להבחין בטיבה של צוואה' נדרשת מודעות לעובדה שהוא עורך צוואה, להיקף רכשו, מי הם הזוכים על פי הצוואה, את מי הוא מבקש להדיר מן הירושה וכן מודעות לתוצאות עשיית הצוואה על יורשיו. על המצווה להתייחס למציאות הסובבת אותו ולגבש רצון חופשי. ספק בעיניי אם המנוחה עמדה בתנאים הללו. הנה כי כן, בהחלט ניתן לשזור גם את החוט האמור במארג הכולל, כך שבצירופו לשאר הנסיבות העובדתיות של המקרה יש בו לסייע בהטיית הכף, במאזן ההסתברויות, כנגד המבקש.

האם הורם נטל ההוכחה על פי מאזן ההסתברויות?

166. המסכת העובדתית העומדת בבסיס הליך ההתנגדות מורכבת מפסיפס של עובדות, נסיבות, ממצאים ומסקנות, אשר חיבורם - איננו מוביל תמיד לכדי יצירתה של תמונה עקבית ומובנת. השפעה בלתי הוגנת היא השפעה שיש בה מרכיב של אי הגינות שעל פי מושגים של מוסר אישי וחברתי יש בו כדי להצדיק את ביטולה של הצוואה. בע"א 2500/93 שטיינר נ' המפעל לעזרה הדדית של ארגון עולי מרכז אירופה, נ (3) 338, 344 ציינה כבוד השופטת ד' בייניש, כי על קיומה של השפעה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

בלתי הוגנת ניתן ללמוד משלל גורמים שונים ומשתנים. לרבות מצבו הפיזי של המצווה, מצבו המנטאלי והנפשי, מידת חולשתו וסוג התלות שהוא תלוי בזולת, בדידותו וניתוקו מאנשים אחרים, מערכת הקשרים בינו לבין האדם שהוא נזקק לו וקשריו עם אחרים. כל אלה יש בהם, לדבריה, כדי להשפיע על מידת השתעבדות רצונו ואובדן השליטה של המצווה או על חשש מפני קיומו של מצב שכזה.

167. חרף הניסיון להגיע לחקר האמת, נראה כי רב הנסתר על הגלוי בכל הנוגע לנסיבות עריכת הצוואה הנוטריונית אשר הפכה את המבקש ליורשה הבלעדי של המנוחה. ד"ר יאול, אשר ערך את חוות הדעת הגריאטרית מיום 24.3.2017 וכן עורך הדין ש', עורך הצוואה הנוטריונית, זכו שניהם, להתרשם מהמנוחה בזמן אמת. שניהם ציינו כי לצד הקשיים הברורים, ניתן היה לתקשר עם המנוחה ולהבין את רצונה. ואולם, האם היו חשופים השניים למלוא הנתונים והמידע הרלוונטי לצורך קביעת מסקנות חותכות? סבורני כי יש לענות על כך בשלילה. כפי שפורט בהרחבה לעיל, בית המשפט נחשף לספקות שהועלו על ידי כל המומחים.

168. אשר לחוות הדעת מטעמו של פרופ' פניג - חרף העובדה שעסקין בחוות דעת מאוחרת אשר לה מגבלות מובנות, מצאתי כי יש טעם רב במסקנות חוות הדעת של פרופ' פניג וכפי שצוין בחוות הדעת, אכן מצויים אנו במאזן הסתברותי של 50% לכאן או לכאן. כידוע, חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט היא בעלת מעמד מיוחד ובית המשפט לא יסטה ממנה בהיעדר נימוקים כבדי משקל שיניעוהו לעשות כן (ע"א 293/88 **חברת יצחק ניימן להשכרה בע"מ** נ' **מונטי רבי** (1988) (סעיף 4 לפסק הדין)). אמינותה של חוות הדעת "[...] **תיקבע על פי מידת השכנוע שהשתכנע בית המשפט מנכונותה ומאמינותה של הדרך שבה הלך העד עד שהגיע למסקנתו, ומהגיונה של המסקנה כשהיא משתזרת במכלול הראיות**" (ע"פ 347/88 **איוון (ג'והן) דמיאניוק** נ' **מדינת ישראל**, מז (4) 221, 324 (1993). אמנם, חוות דעת מומחה אשר מונה על ידי בית המשפט מהווה אך כלי עזר נוסף בארגז הכלים העומד לרשותו "[...] **בבואו להחליט בנושא שאינו בידיעתו השיפוטית. ישנם כמובן תחומים שבהם בית המשפט יאמץ את חוות הדעת מחוסר אפשרות להגיע לכלל ממצא עצמאי**" (ש' שוחט וד' שאווה סדר הדין בבית משפט לענייני משפחה (2009) 291).

169. מסקנות חוות הדעת של פרופ' פניג, כמו גם של המומחית להשוואת כתבי יד, לא הופרכו או נסתרו במהלך החקירה הנגדית. אף כי ניתן בהחלט, בנסיבות המתאימות, לבסס את הקביעה בדבר כשירותו של מצווה גם על ידי אימוצה של עדות אחרת על פני עדות המומחה. סבורני, כי במקרה זה, יש ליתן משקל רב עוצמה למסקנות המומחים אשר מונו על ידי בית משפט זה (ראו בהקשר זה את פסק הדין בעניין ע"א 7506/95 **שוורץ** נ' **בית אולפנא בית אהרון וישראל** נד (2) 215 (2000), שבו העדיף בית המשפט את עדותו של הנוטריון שערך את הצוואה על פני עדותו של המומחה שמונה על ידי בית המשפט).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

170. הראיה הנסיבתית נבדלת מן הראיה הישירה בכך שהיא אינה מוכיחה במישרין עובדה מן העובדות הטעונה הוכחה, אלא מוכיחה קיומה של נסיבה שממנה, על דרך היסק הגיוני, ניתן להסיק קיומה של העובדה הטעונה הוכחה (ע"פ 6392/13 מדינת ישראל נ' מאיר קריאף (2015) (סעיף 96 לפסק הדין)). חובתו הבסיסית של בית המשפט היא להפעיל את שיקול דעתו במקרים הקשים בסבירות. לעתים קיימת יותר מאופציה סבירה אחת. השופט ניצב בפני מספר אופציות סבירות, נוצר "מתחם של סבירות" בתוך המתחם פנימה כל אופציה סבירה. [...] על השופט להפעיל את שיקול דעתו כשופט סביר" (אהרון ברק, שיקול דעת שיפוטי (1993), עמוד 178). הבחירה באופציה הסבירה בתוך מתחם הסבירות מקפלת בתוכה את הצדק. השופט "אינו עוד בן חורין לבחור את תפיסת הצדק העולם העדיפה בעיניו הוא חייב לשמור את הכלל הקבוע ועומד. [...] בתחום המשפט, הבעיה היחידה שיש לעיין בה היא הבעיה כיצד משתלבות העובדות הנדונות בשיטה המשפטית המסוימת, וכיצד יש לתאר את טיבן" (חיים פרלמן, על הצדק-מסות על המוסר ועל המשפט (1981), 19).

סוף מסע

171. נטל השכנוע להוכיח, כי הצוואה אינה משקפת את רצונה החופשי והאמתי של המנוחה היה ונותר על כתפיה של המתנגדת. קיים קושי להצביע על הנקודה המסוימת או על המועד המדויק שבו החלה להיווצר אותה השפעה בלתי הוגנת מצד המבקש אשר הובילה למעשה, להשתלטותו על המנוחה וניצול חולשתה הקיצונית של המנוחה. אותה השפעה אשר הובילה לעשיית הצוואה בכתב יד, הצוואה הנוטריונית והסכם המתנה.

172. ההתנהלות בבהילות ובחיפזון המיוחסות למנוחה בימיה האחרונים, שרשרת הפעולות המשפטיות והרפואיות שביצעה המנוחה ברצף זמנים בלתי הגיוני, בפרט לנוכח מצבה הרפואי מקשה לקבל את גרסת המבקש לפיה המדובר ביוזמה ורצייה של המנוחה. כך גם ביחס לעובדה, שהמתנגדת ואחותה לא היו חלק מסוד העניינים, והמבקש היה היחיד שהיה מודע לנעשה ובפועל ניווט את הספינה, והיה זה שמשך בחוטים, והאחראי לכל מהלך האירועים כפי שתואר בהרחבה בפסק הדין – מצביעים על כך שהצוואה הנוטריונית והסכם המתנה היו מעשי ידיו ורצונו של המבקש ולא של המנוחה.

173. מסקנתי זו, ניתנת בהתחשב ובשים לב לכך שהראיות הניצבות לפניי הן במהותן ראיות נסיבתיות. עם זאת, שעה שחובתו של בית המשפט היא לנסות ולהתחקות אחר רצונותיה האמתיים של המנוחה, וכי הצוואה היא רצון המצווה ולא רצון האחר – סבורני – כי כל מסקנה אחרת – תחטא למציאות ולמידת ההיגיון והסבירות.

174. חוות הדעת הגרפולוגית קבעה, שלא ניתן לקבוע כי הצוואה בכתב יד והחתימות שבצוואה הנוטריונית הן של המנוחה. הצוואה בכתב יד היוותה כאמור את הבסיס לעריכת הצוואה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

הנוטריונית על ידי הנוטריון. ומשעה שלא ניתן ליחס את הצוואה בכתב יד ואת החתימות שעל הצוואה הנוטריונית למנוחה, הרי שנשמט הבסיס לטענה שהמדובר במסמכים שנערכו ונחתמו על ידי המנוחה. התרשמתי כי עדותו של הנוטריון לא היתה מהימנה. הנוטריון פעל בניגוד לדין עת לא טרח לקבל תעודה רפואית עדכנית מאותו היום בנוגע למצבה של המנוחה במועד עריכת הצוואה. לכך נוסיף את חוות הדעת של הגריאטר, שהגיע לבדוק את המנוחה בסמוך למועד פטירתה, ולא אהב את מה שענייני ראו, ובמהלך עדותו העיד כי הוא הרגיש לא בנוח, שמנצלים את המנוחה, וכי זה לא מה שהיה רוצה לראות כאשר הוא מגיע ליתן חוות דעת.

175. כך גם ביחס לחוות הדעת של המומחה שמונה מטעם בית המשפט, פרופ' פניג, אשר מעדותו עלה כי לא נחה דעתו ממצבה של המנוחה, וכי זהו המקרה שבית המשפט צריך להתערב בפרט לנוכח המצב הפיזי בו היתה שרויה המנוחה, "מוזלמנית" וכפי שהגדיר זאת המומחה יש כאן חשש ל"ניצול הזקן המוחלש". **לא בכל יום נתקל בית המשפט באמירות כאלה מטעם מומחים.** המדובר באמירות קשות המשליכות באופן ישיר על הנסיבות של עריכת המסמכים המשפטיים, שנעשו לכאורה על ידי המנוחה כשבועיים לפני פטירתה, והאם אכן המדובר היה ברצונה.

176. מצבה הפיזי של המנוחה היה קשה, היא היתה מצויה ברזון קיצוני, "מוזלמנית". המנוחה התקשתה להתנייד, והייתה תלויה במבקש אשר היה "המוציא והמביא" עבורה. בחודשים הסמוכים למועד פטירתה המבקש לן איתה במיטתה. אף משלל העדויות עולה, כי המנוחה היתה בכל אותה העת במצב קוגניטיבי תקין ולא נשללה כשרותה לערוך צוואה. המתנגדת, אחותה והמבקש היו בקשר רציף עם המנוחה בכל אותה העת, וקשריהם עם המנוחה לא נותקו. לא מצאתי עילה של ניכור בנסיבות שלפניי.

177. המבקש נטל חלק בשלבים שונים בעריכת הצוואה והסכם המתנה כפי שתואר בהרחבה במסגרת פסק הדין. הגם שאין בנסיבות הללו כדי להביא לפסלות הצוואה לנוכח הוראת לשון סעיף 35 לחוק הירושה והפסיקה, יש בכך כדי ללמד על מהלכיו של המבקש בנוגע לעריכת הצוואה הנוטריונית והסכם המתנה המדירים את בנותיה של המנוחה מכל חלק בירושה. טביעות האצבעות של המבקש מצויות בכל מקום אליו נפנה. המבקש שהבין כי שעתה קרבה פעל נמרצות כדי להכין את שלל המסמכים המשפטיים ולשם כך הביא מומחה מירושלים, עורך דין מכרמיאל ונוטריון מבני ברק.

178. המנוחה במצבה לא יכלה ליזום אף אחת מהפעולות שיוחסו לה. כך גם לא ניתן להתעלם מהעובדה, כי המנוחה לא היתה במיטבה, זאת נאמר בלשון המעטה, והיותה כר נוח להשפעה. במצב בו היתה שרויה המנוחה היא היתה **"כבובה על חוט"** ונראה, כי המבקש ניצל את חולשתה וחוסר יכולתה להתנגד. בל נשכח, כי המנוחה נפטרה כשבועיים לאחר מכן. ודי בכך כדי ללמד על המצב הקשה והקיצוני בו היתה שרויה המנוחה באותם ימים.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

179. המנוחה כאמור, היתה כשירה מבחינה קוגניטיבית במועד עריכת צוואה, אך כל עילה ועילה בנוגע לפסלות הצוואה אינה עומדת בזוהרה לבדה. בעניין זה אפנה לדבריו של כבוד השופט נ' הנדל "חוטאים שונים של עילות שונות – הגם שלא היה בכוחם לבסס עילה עצמאית – יכולים להישזר יחד לרבדים.... בית המשפט המחוזי נזער בחוטאים השונים כדי להגיע לראייה כוללת המשקפת את מלוא התמונה (ראו בע"מ 4459/14 פסקה 7) וכך גם לדבריו היפים של כבוד השופט ש' שוחט בהלכת החוטאים השזורים סעיף 14: "משהעמיד המחוקק בראש מעייננו את קיום רצונו האמיתי, העצמאי והחופשי של המצווה, אין די, לטעמי, בבחינת התקיימותה של כל אחת ואחת מהעילות לפסילת צוואה, במקרה העומד להכרעה. הן אינן עומדות בבדידותן וקיימים ביניהם יחסי גומלים באופן שהאחת משליכה על רעותה" (ש' שוחט הלכת החוטאים השזורים סעיף 14).

180. מסע זה תם ונשלם. מכלול הנסיבות והשיקולים שהביאו לתוצאת פסק הדין פורטו בהרחבה והביאו למסקנה מסתברת, שלפיה הצוואה לא היתה רצייה של המנוחה, ונעשתה מחמת השפעה בלתי הוגנת וניצול חולשת המנוחה משל היתה "כבובה על חוט".

181. לנוכח האמור ההתנגדות לצוואה הנוטריונית מתקבלת. משעה שלא מונח לפניי הליך לקיום הצוואה משנת 2006 הנושא ידון כאשר תוגש בקשה מתאימה על פי הדין.

הוצאות משפט

182. המקור החקיקתי לפסיקת הוצאות מצוי בתקנות סדר הדין האזרחי שכותרתו "הוצאות המשפט וערובה לתשלומן", וכן הפסיקה כפי שנתגבשה במרוצת השנים. התקנות אינן דנות רק בעצם הסמכות להטיל הוצאות אלא אף מסדירות את "קביעת סכום ההוצאות", (ראו: תקנה 512 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984). בע"מ 136/92 **ביניש-עדיאל נ' דניה סיבוס חברה לבנין בע"מ**, פ"ד מז(5) 114, בעמ' 125-126 נקבע שאופן חישובו של שכר הטרחה הראוי הוא תלוי משתנים רבים ואינו בגדר רשימה סגורה. בבג"צ 891/05 **תנובה נ' הרשות המוסמכת** (30.6.2005) נקבע כי לאחר ניתוח של תכלית חיוב בעל דין בהוצאות רעהו, והתייחסות למצב בארצות שונות, אמת המידה הנכונה לחיוב שכר טרחת עורך דין הוא כי ההוצאות צריכות להיות סבירות, הכרחיות ומידתיות. במסגרת הקווים המנחים לשימוש באותן אמות מידה, נקבע, כי התעריף המינימאלי אינו משמש כאמת מידה אלא רק רף תחתון; יש להתחשב בהתנהגות הצדדים ובדרך שבה ניהלו את ההליך; שיקול נוסף הוא הסעד המבוקש או הסכום השנוי במחלוקת; כמו כן יש להתחשב במורכבות התיק והזמן שהושקע בהכנתו; השיקול האחרון המוזכר הוא חשיבות העניין עבור בעלי הדין.

183. לאחר ששקלתי את כל השיקולים הרלוונטיים כמפורט לעיל, מהות ההליך והיקפו אשר כלל חמישה דיונים (מתוכם ארבעה דיוני הוכחות), היקפם של כתבי בי-דין והבקשות בתיק, היקף

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 40917-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'
ת"ע 40882-10-17 א' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

העיזבון, התנהלות המתנגד וטענותיו והתוצאה אליה הגעתי - נחה דעתי כי הסכום הסביר והמידתי שיש לפסוק בנסיבות העניין כהוצאות משפט עבור המתנגדת הוא בסך של 50,000 ₪ כולל מע"מ.

184. ההוצאות ישלמו על ידי המבקש למתנגדת בתוך 30 יום מיום קבלת פסק הדין אצל המתנגד, וככל שלא ישולמו עד למועד שנקבע יישאו הפרשי ריבית והצמדה כחוק מהמועד שנועד לתשלום ועד לתשלום בפועל.

185. פסק הדין ניתן לפרסום ללא פרטים מזהים של הצדדים.

186. המזכירות תמציא את פסק הדין לצדדים.

187. המזכירות תסגור התיקים.

ניתן היום, ג' תשרי תשפ"א, 21 ספטמבר 2020, בהעדר הצדדים.

איריס אילוטוביץ' סגל, שופטת